

მიტოვოლიტი ანანია ჯაფარიძე

ქართულთა წინაპრების

ბიბლიური ისტორია

აღამიდან იესომდე

სამყაროს შექმნა

ქეშმარიტებისა და სიცოცხლის გზაზე თანახმად „ქართლის ცხოვრებისა“, ქართველთა პირველწინაპრებს წინ წარუძღვა სიტყვა ღმრთისა, თვით ღმერთი მაცხოვარი ჩვენი იესო ქრისტე:

ორი ათასი წლის წინ, ამალღების შემდგომ, ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელს ერჩენა უფალი და ქართველი ერის მომავალი ცხოვრების შესახებ ამცნო:

„ჰოი დედაო ჩემო, არა უგულებელ ვყოფიერი იგი საზეპურო უფროის ყოველთა ნათესავთა, მეოხებითა შენითა მათთვის“ (ქ.ც. I, გვ. 38), რაც თანამედროვე ქართულით ასე გამოითქმის – „ჰოი, დედაო ჩემო, მე არ უგულებელვყოფ ხალხთა შორის დიდებულ ქართველს ერს, მათთვის შენი მეოხებით“. ყოვლადწმიდა დედამ მის წილხვედრ საქართველოში, მისი ძისა და ჩვენი მაცხოვრის იესო ქრისტეს დავალებით, გამოაგზავნა მოციქული ანდრია პირველწოდებული, რომელმაც დააფუძნა საქართველოს სამოციქულო ეკლესია.

და, აი, ორი ათასი წელია ჩვენი მამა-პაპანი ერთგულად მსახურებენ ღმერთს – „რომელმან ქმნა ცანი გულისხმისყოფით, რამეთუ უკუნისამდეა წყალობა მისი“ (ფს. 135,5), „რომელმან ქმნა ცანი და ქვეყანა, ზღვა და ყოველი რაი არს მას შინა“ (ფს. 145,6), „რომელმან შექმნა სამყარო ძალითა მის მიერითა, ზეგარდმო არსნი სულითა ყვნა ზეცითა მონაბერითა“ (რუსთვ.), „რომელმან გარდასულ თაობებში ნება უბოძა ყველა ხალხს, ევლოთ თავიანთი გზით“ (საქმე, 14,16).

იგი ისაა, რომელიც არ უგულებელყოფს მის გზაზე მყოფ ჩვენს ერს, რამეთუ მის მიერ შეიქმნა ყოველი ხალხი და ერი –

„ყოველივე მის მიერ შეიქმნა და თვინიერ მისა არცა ერთი რა იქმნა, რაოდენი რა იქმნა“ (იოან. 1.3).

ჩვენი მამების ყოვლად კეთილმა, ყოვლად წმიდა, ყოვლისმცოდნე, ყოვლისშემძლებელმა, სახიერმა, სულგრძელმა და მრავალმონყალე ღმერთმა ექვს დღეში შექმნა ხილული ქვეყანა უხილავის შემდგომ „რამეთუ მან თქვა და იქმნეს, ამცნო და დაებადნეს“ (ფს. 32,9).

„თავდაპირველად ღმერთმა შექმნა ცა და მიწა. მიწა იყო უსახო და უდაბური. ბნელი იდო უფსკრულზე და სული ღვთისა იძვროდა წყლებს ზემოთ. თქვა ღმერთმა: იყოს ნათელი! და იქმნა ნათელი (დაბ. 1. 1-3).

მეორე დღეს ღმერთმა შექმნა სამყარო ცისა, მესამე დღეს მისი ბრძანებით ცისქვეშეთში ერთგან შეგროვდა წყალი, გამოჩნდა ხმელეთი, აღმოაცენა მიწამ მცენარეული, მეოთხე დღეს – მან შექმნა მნათობები, მეხუთე დღეს – წყლის სულდგმულები, ცის ფრინველები.

მეექვსე დღეს თავ თავის გვარისდა მიხედვით ცხოველთა შექმნის შემდგომ – „თქვა ღმერთმა: გავაჩინოთ კაცი ჩვენს ხატად, ჩვენს მსგავსებად. ეპატრონოს ზღვაში თევზს, ცაში ფრინველს, პირუტყვს, მთელს დედამიწას და ყველა ქვემძრომს, რაც კი დედამიწაზე დახოხავს. შექმნა ღმერთმა კაცი, თავის ხატად შექმნა იგი, მამაკაცად და დედაკაცად შექმნა ისინი.

აკურთხა ღმერთმა ისინი და უთხრა: ინაყოფიერეთ და იმრავლეთ, აავსეთ დედამიწა, დაეუფლეთ მას, ეპატრონეთ ზღვაში თევზს, ცაში ფრინველს, ყოველ ცხოველს, რაც კი დედამიწაზე დახოხავს“ (დაბ. 1.26-28).

მეშვიდე დღეს, სამყაროს შექმნის შემდეგ განისვენა მან, რომლის საქმენი „დიდად შვენიერ არიან, და სიმართლე მისი ჰგვიეს უკუნითი უკუნისამდე“ (ფს. 110, 3).

შემოქმედმა დასაბამიდან კაცად და ქალად შექმნა ადამიანები (მათე, 19,4).

„აიყვანა ადამი უფალმა ღმერთმა და დაასახლა ედემის ბაღში მის დასამუშავებლად და დასაცავად. გააფრთხილა უფალმა ღმერთმა ადამი და უთხრა: ყველა ხის ნაყოფი გექმევა ამ ბაღში, მხოლოდ კეთილის და ბოროტის შეცნობის ხის ნაყოფი არ შეჭამო, რადგან, როგორც კი შეჭამ, მოკვდებიო“ (დაბ. 2, 15-17), მაგრამ გველის მიერ შეცდენილმა ევამ აკრძალული ნაყოფი ჭამა და ქმარსაც აჭამა.

აეხილათ თვალი ორივეს (დაბ. 3,7).

„თქვა უფალმა ღმერთმა, აჰა, გახდა ადამი, როგორც ერთი ჩვენთაგანი, შემცნობელი კეთილისა და ბოროტისა. არ გაინოდოს ახლა ხელი და არ მოწყვიტოს სიცოცხლის ხის ნაყოფიც, არ შეჭამოს და მარადიულად არ იცოცხლოს. გაუშვა იგი უფალმა ღმერთმა ედემის ბაღიდან, რომ დაემუშავებინა მიწა, საიდანაც იყო აღებული. განდევნა ადამი. ედემს კი აღმოსავლეთით ქერუბიმები და ცეცხლოვანი, მბრუნავი მახვილი დაუყენა, რათა სიცოცხლის ხესთან მისასვლელი დაეცვათ“ (დაბ. 3. 22-24).

მადლიერების ნაცვლად პირველმა ადამიანმა უფალი ღმერთისაგან მიცემული პირველი მცნება დაარღვია თავისი ურჩობით და პირველი ცოდვა ჩაიდინა.

„ერთი კაცის ურჩობით მრავალი გახდა ცოდვილი“ (რომ. 5, 19).

„ერთის შეცოდებისაგან ყველა კაცის თავზე მოიწია სასჯელი“ (რომ. 5, 18).

„ერთის შეცოდებით მრავალნი მოკვდებიან“ (5, 15).

თაობიდან თაობას გადაეცემა ადამის ცოდვა და ცოდვის გამო – სიკვდილი (რომ. 5, 12).

განიდევნა ადამი ედემის ბალიდან, დაწყველილი მიწა უნდა დაემუშავებინა, რომლისგანაც ტანჯვით მიიღებდა საზრდოს. ძეძვსა და ეკალს აღმოუცენებდა მიწა, პიროფლიანი ქამდა პურს, სანამ მიწადვე გადაიქცეოდა, საიდანაც იყო აღებული, რადგან მტვერი იყო და მტვრად გადაიქცეოდა (დაბ. 3, 17-19).

ედემიდან განდევნის შემდეგ „შეიცნო ადამმა ევა, თავისი დედაკაცი, დაორსულდა ევა და შვა კენი და თქვა: კაცი შემეძინა უფლისაგან. მერე შვა მისი ძმა აბელი. აბელი მეცხვარე იყო, კენი მიწის მუშაკი. გამოხდა ხანი და მიართვა კენმა უფალს ძღვენი – მიწის ნაყოფი“ (დაბ. 4,1-3). აბელმაც შესწირა უფალს მსხვერპლი – გამოარჩია თავისი ფარის რჩეული პირუტყვიდან პირველშობილნი, მისთვის ყველაზე ძვირფასნი. „მოჰხედა უფალმა აბელს და მის ძღვენს, ხოლო კენსა და მის ძღვენს არ მოჰხედა“ (დაბ. 4. 4-5), რამეთუ „რწმენით შესწირა აბელმა ღმერთს კენისაზე უკეთესი მსხვერპლი, რომლითაც მიიღო მონშობა, რომ მართალია იგი, როგორც ღმერთმა დაამონმა მის ძღვენთა შესახებ“ (ებრ. 11,4). ძმის სიკეთით გამწარებულმა კენმა თავი ჩაღუნა. ცოდვა გაბატონდა მასზე – გაიყვანა აბელი ველად და მოკლა.

„უთხრა ღმერთმა – ეს რა ჩაიდინე? შენი ძმის სისხლი მიწიდან შემომღალადებს. დაიწყველა კენი, დევნილი და მიუსაფარი შეიქმნა ქვეყნად. ამუშავებდა მიწას. უფლის პირისაგან გადახვენილი კენი გამრავლდა და მისგან ბოროტი შთამომავლობა წარმოსდგა – დაივიწყეს შემოქმედი ღმერთი და კეთილი საქმენი, ეწოდათ მათ „კაცთა შვილები“.

მწუხარე ადამსა და ევას ღმერთმა მომადლა სხვა ნაშეიერი ნაცვლად აბელისა – შეთი. „შეთსა შეეძინა ვაჟი და უწოდა

სახელად ენოში, მაშინ დაიწყო უფლის სახელის ხსენება“ (დაბ. 4.26). ენოდა მის შთამომავლებს „ღვთის შვილები“. მათგან წარმოსდგა ნოე – შვილი ლამექისა.

იწყეს გამრავლება ადამიანებმა დედამიწაზე. შეერივნენ „კაცთა შვილებს“ „ღვთის შვილები“ და შეიძინეს მათგან ყოველივე უკეთური ჩვეულება.

„დაინახა უფალმა ღმერთმა, რომ იმატა ადამიანთა უკეთურებამ ამ ქვეყნად, რომ უკეთური იყო მუდამუჟამს მათი ყოველი გულისთქმა. ინანა უფალმა, რომ შექმნა ადამიანი ამქვეყნად და შეწუხდა. თქვა უფალმა – მიწის პირისაგან აღვგვი ადამიანს, რომელიც შევქმენი, ადამიანიდან დაწყებული პირუტყვამდე, ქვეწარმავლამდე, ცის ფრინველამდე, რადგან ვნანობ, რომ გავაჩინე. მხოლოდ ნოეს ეპოვა მადლი უფლის თვალში. ეს არის ამბავი ნოესი: მართალი, სრული კაცი იყო ნოე თავის თაობაში, ღმერთთან დადიოდა ნოე. შვა ნოემ სამი ვაჟი: სემი, ქამი და იაფეთი“ (დაბ. 6. 5-10).

უფალმა ღმერთმა ინება მიწის პირისაგან ადამიანისა და ყოველი ხორციელის აღგვა წყლის წარღვნით. ნოეს კი უბრძანა კიდობნის გაკეთება. ასწავლა მისი მომზადება. შეიყვანა ნოემ კიდობანში ყოველგვარი ცხოველი, ყოველგვარი ხორციელი, რასაც კი სიცოცხლის სული ედგა, ყველა წყვილ-წყვილად, წმიდა პირუტყვისაგან შვიდ-შვიდი წაიყვანა, უწმინდურისაგან ორ-ორი. შევიდნენ კიდობანში ნოე და მისი შვილები, ცოლები, რათა განრიდებოდნენ წარღვნას, მეშვიდე დღეს მოვიდა წარღვნა ქვეყნად (დაბ. 7. 7-10).

ას ორმოცდამეათე დღის ბოლოს დადგა წყალი და შეწყდა წვიმა. არარატის მთებს მიადგა კიდობანი. თანდათან იკლებ-

და წყალი და გამოჩნდა მთის მწვერვალები. ჯერ კიდევ იდგა წყალი მიწის პირზე და ვერ იპოვეს ბრჭყალის მოსაჭიდი ნოეს მიერ კიდობნიდან გაშვებულმა ფრინველებმა. მეშვიდე დღეს ხელახლა გაუშვა მტრედი კიდობნიდან, „დაბრუნდა მტრედი სალამოჟამს და აჰა, ზეთისხილის ნედლი რტო ეჭირა ნისკარტით. მიხვდა ნოე, რომ დამნდარიყო წყალი დედამიწაზე“ (დაბ. 8. 11).

გადმოვიდა ნოე თავისი ცოლ-შვილით და კიდობანს შეფარებული ყოველი არსება. აუგო ნოემ სამსხვერპლო უფალს და მიიყვანა ყოვლადდასაწველ შესანიშნავად თითო-თითო ყოველი წმიდა პირუტყვიდან და ფრინველიდან.

იყნოსა უფალმა კეთილსურნელება და თქვა თავის გულში: აღარ დავნყველი მიწას ადამიანის გამო, აღარ გავანადგურებ ცოცხალ არსებას.

„აკურთხა ღმერთმა ნოე და მისი შვილები და უთხრა: ინაყოფიერეთ, იმრავლეთ და აავსეთ ქვეყანა: (დაბ. 9, 1). თქვენი შიში ჰქონდეს ყოველ სულდგმულს, რაც კი იძვრის დედამიწაზე, თქვენს ხელთ არიან ისინი, საჭმელად გაძლევთ. მის სულთან – მის სისხლთან ერთად ნუ შეჭამთ, მე კი თქვენს სისხლს თქვენი სიცოცხლის წილ მოვიკითხავ. „ვინც ადამიანის სისხლს დაღვრის, ადამიანის მიერვე დაიღვრება მისი სისხლი, რადგან ღვთის ხატად შეიქმნა ადამი, ინაყოფიერეთ და იმრავლეთ, მოეფინეთ ქვეყანას და გამრავლდით მასზე“ (დაბ. 9. 6-7).

ბაბილონის ბოდოლის დაცემა, ენათა და ტომთა წარმოქმნა

ნოეს შვილები გამრავლდნენ, „მათგან მთელი დედამიწა იქნა დასახლებული“, კაცობრიობა ამ დროისათვის ერთიანი იყო, ერთი ენის მქონე, ეთნიკურად ერთგვარი. ჯერ კიდევ არ იყვნენ ერები – „ერთპირი იყო მთელი დედამიწა და ერთ ენაზე მეტყველი. როცა დაიძრნენ აღმოსავლეთიდან, ჰპოვეს ველი შინყარის ქვეყანაში და იქ დამკვიდრდნენ. უთხრეს ერთმანეთს: მოდი, მოვზილოთ თიხა და გამოვწვათ, ქვის მაგივრად აგური ჰქონდათ, კირის მაგივრად ფისი. თქვეს: აბა, ავაშენოთ ქალაქი და გოდოლი და ცას მივუწვდინოთ მისი თხემი. აღვმართოთ ნიშანსვეტი, რომ არ გავიფანტოთ დედამიწის ზურგზე, ჩამოვიდა უფალი, რომ ენახა ქალაქი და გოდოლი, რომელსაც ადამიანები აშენებდნენ, თქვა უფალმა: აჰა, ერთი ხალხია ეს და ერთი ენა აქვს ყველას. რაკი ეს საქმე წამოუწყიათ, ამიერიდან დაუბრკოლებლივ გააკეთებენ ყველაფერს, რასაც კი განიზრახავენ. აბა, ჩავალ და ენას ავურევ მათ, რომ ვერაფერი გააგებინონ ერთმანეთს. გაფანტა ისინი უფალმა იქიდან მთელს დედამიწის ზურგზე და მათაც შეწყვიტეს ქალაქისა და გოდოლის შენება. ამიტომაც ეწოდა სახელად ბაბილონი, რადგან სწორედ აქ აღრია უფალმა მთელი დედამიწის ენა და აქედან გაფანტა ისინი უფალმა დედამიწის ზურგზე“ (დაბ. 11. 1-9).

ნოეს ძე – „ქამი იყო ქანაანის მამამთავარი“, – წერია დაბადებაში. სემმა – ებრაულ და სხვა სემიტურ ტომებს დაუდო საფუძველი. იაფეტმა კი – ევროპასა და აზიაში გავრცელებულ მრავალ ხალხს. თვითონ სიტყვა „იაფეტი“ ნიშნავს „გავრ-

ცვლებას“. სხვადასხვა ხალხის მამამთავართა შორის ბიბლიის ძველი, განსაკუთრებით კი ქრისტიანი კომენტატორები ქართველთა მამამთავარსაც ასახელებენ – ზოგიერთი ცნობით, ის ყოფილა იაფეტის ძე თუბალი. საერთოდ იაფეტის შთამომავლები, ნოეს დალოცვის შესაბამისად, რაოდენობითაც და ღირსებითაც უპირატესნი იყვნენ სხვა მამამთავართა შთამომავლებზე. ნოემ იაფეტი ასე დალოცა – განუფართოს ღმერთმა იაფეტს, სემის კარვებში დაემკვიდროს, დაემორჩილოს მას ქანაანი (დაბ. 9. 27).

იაფეტის შთამომავლობა ასეთია:

– „იაფეტის ძენი: გომერი, მაგოგი, მადაი, ივანი, თუბალი, მეშეჩი და თირასი.

გომერის ძენი: აშქენაზი, რიფათი და თოგარმა.

ივანის ძენი: ელიშა, თარშიში, ქითიმი და დოდანიმი. ამათგან განიფანტნენ ზღვისპირა ხალხები თავ-თავის ქვეყნებში, თითოეული თავისი ენის მიხედვით, თავისი ტომის მიხედვით, თავ-თავის ხალხში“ (დაბ. 10. 2-5).

ბიბლიის კომენტატორი ასე განმარტავს ამ სახელებს:

„გომერი“ – ...ამ ხალხის სახელს სხვაგანაც ვხვდებით ბიბლიაში – წინასწარმეტყველ ეზეკიელთან, რომელიც მათ აღწერს, როგორც მეზობელს თუბალისა და მოსოხისა (38, 6) და სხვა ხალხების რიგში, რომელნიც სახლობდნენ ჩრდილო სირიაში და მცირე აზიაში.

„მაგოგი“ ... ეზეკიელთან ეს ტომები გამოდიან, როგორც გამოცდილი და დახელოვნებული მოისარნი (38, 16. 39, 3). ისინი ცხოვრობენ ზემოთ დასახელებულებთან მეზობლად, ოდნავ მათ ჩრდილოეთით. ზოგიერთნი მათში ხედავენ სკვითებს,

რომელნიც ცხოვრობენ აზოვის ზღვის პირას. მაგოგში ასევე სკვით-თურანელებს ხედავენ. სკვითების ბედისწერა ასრულდა ეზეკიელის წინასწარმეტყველების თანახმად, მათი განადგურების შესახებ სამონ-გოგის დაბლობზე, როცა ისინი დაბრუნდნენ პალესტინაში და დაავადდნენ, როგორც აღწერს ჰეროდოტე (1, 105-106).

„მადი“... ამ სახელით იწოდებოდნენ არიელები, მცხოვრებნი დასავლეთ აზიაში – მიდიელები. მათი დიდი ნაწილი თანდათანობით გადასახლდა აღმოსავლეთში და მიიღო ინდუსების სახელი. მიდიელების სპარსელებთან და, საერთოდ, არიელებთან ნათესაობის თაობაზე წერდა წინასწარმეტყველი დანიელი (V, 28).

„იავანი“ – მიუთითებს ბერძნებზე, უპირველესად იონიელებზე.

„თუბალ მესეხი“... – როგორც დაბადებაში, ასევე წმიდა წერილის მრავალ ადგილას ეს ორი ხალხი, როგორც წესი, ერთიანდებიან და ერთად გამოისახებიან მაგოგის მოხარკეებად (ეზეკ. 38, 2. 39, 1). ერთხელ სხვათაშორის იავანთან ერთიანდებიან (ე. 37, 13). და კიდევ ორ ადგილას მათი საცხოვრისი განისაზღვრება პალესტინის ჩრდილოეთით. ასირიელი მეფეების ანალებში არცთუ იშვიათად მოიხსენიება Muski და Tabal, ვითარცა ორი მეზობელი ხალხი, მცხოვრები კილიკიაში. ხოლო ჰეროდოტე ამბობს ტიბარეკებსა და იბერიანელთა (იბერთა) და მოსოხთა შესახებ, კოლხიდის მეზობლად მცხოვრებთა შესახებ. მეცნიერები თვლიან, რომ თავდაპირველად ორივე ხალხი ცხოვრობდა ტიგროსისა და ევფრატის სათავეებში, მიდიასა და სკვითიას შორის, ე.ი. კოლხეთსა და იბერიაში (თუბალ – სავარაუდოა იბერები ანუ ქართველები).

„გომერის ძენი“: აშქეზანი... „– იმაზე დაყრდნობით, რომ თანამედროვე ებრაელები გერმანიას „ასკენაზს“ უწოდებენ, იუდეველ განმმარტებელთა უმრავლესობა აქ ხედავს მითითებას გერმანელებზე... ადვილად შესაძლებელია ასევე ის, რომ ეს ეროვნება თავის თავდაპირველ საცხოვრისად (იგულისხმება მცირე აზია) გასვლის შემდეგ, დროთა ვითარებაში დამკვიდრდა დასავლეთ ევროპაში და აქ დაუდო საფუძველი მომავალი გერმანიის ცხოვრებას.

„თოგარმა“ ... ეს სახელი კიდევ ორჯერ გვხვდება ეზეკიელთან, როგორც ცხენებისა და ვირების მომწოდებელი ტირელი ვაჭრებისათვის (ეზეკ. 27, 14. 38, 6). ტრადიციის თანახმად, რომელიც შემონახულია მოსე ხორენაცისთან, სომხეთის მცხოვრებთა მამამთავრად ითვლებოდა თოგარმას შვილი“ (იხ. „Толковая Библия“, ტ. I, 1904. გვ. 70).

მსოფლიო ენათა ოჯახები

რამდენად შეეფარდება მეცნიერულ თვალსაზრისს ბიბლიაში გადმოცემული თხრობა ენათა და ხალხთა წარმოქმნის შესახებ? ამასთან დაკავშირებით კომენტატორი წერს, რომ გენეალოგიური ცხრილები აღმოსავლეთის ძველი ხალხებისათვის წარმოადგენდნენ ყველაზე მნიშვნელოვან და ფართოდ გავრცელებულ მოვლენას, უმთავრეს და თითქმის ერთადერთ ისტორიას წარსულისას, ის საიმედოდ იყო დაცული და თაობიდან თაობას გადაეცემოდა.

ბიბლიის გენეალოგიური ცხრილები, უეჭველად უძველესი, წარსულის ძეგლებია, წამოსული აბრამის ეპოქიდან, ჩანს, თვით

ნოეს ოჯახიდან. ახალ აღმოჩენათა წყალობით, თანამედროვე მეცნიერები უფრო და უფრო რწმუნდებიან ხალხთა ბიბლიური ცხრილების სინამდვილესა და სიმართლეში, მაგალითად, მას „ძველ მსოფლიოში ხალხთა განსახლების განსაკუთრებით ძველი, განსაკუთრებით ძვირფასი და სრული ისტორიის“ დოკუმენტს უწოდებს ცნობილი ფრანგი ორიენტალისტი ლენორმანი და ამბობს, რომ „მის სინამდვილეს გასაოცრად ადასტურებს შედარებითი ენათმცოდნეობა და ფიზიოლოგიური გამოკვლევა სხვადასხვა ერისა“. ცხრილი ამტკიცებს კაცობრიობის ერთა ერთობის ჭეშმარიტებას, უჩვენებს, რომ მთელი კაცობრიობა წარმოიშვა მხოლოდ ამ სამი (სემი, ქამი, იაფეტი) შტოსაგან, რომელნიც თავის მხრივ გამოვიდნენ ერთი საერთო ძირიდან (იხ. „გოლკოვია ბიბლია“, პეტერბურგი, 1904, გვ. 68).

დაბადება მეთავე თავში ჩამოთვლის სემიტურ, ქამიტურ და იაფეტურ ხალხებს, მათ ეთნარქებს და ბოლოს ამბობს: „ეს არის ნოეს ძეთა შთამომავლობა თავ-თავისი მოდგმის მიხედვით, თავ-თავის ხალხში. მათგან განშტოვდნენ ხალხები ქვეყანაზე წარღვნის შემდეგ“ (დაბ. 10, 32).

თანამედროვე ენათმეცნიერები სემიტურ ენათა ოჯახებს აკუთვნებენ ასურულ-ბაბილონურს, ანუ აქადურს, ძველ ებრაულს (ანუ ბიბლიის ენას), ფინიკურს, არამეულს, სირიულს, არაბულს, ეთიოპურს.

ქამიტურ ენათა ოჯახს აკუთვნებენ ბერბერულსა და კუშიტურ ენებს, ძველ ეგვიპტურს, კოპტურს (შ. ძიდიგური, საენათმეცნიერო საუბრები, 1982, გვ. 98).

მსოფლიოს ყველაზე ფართოდ განფენილი ენათა ოჯახია ინდოევროპული, როგორც ნაბრძანებია – „განუფართოს ღმერ-

თმა იაფეთს“, მასში შედის ენათა ინდური, ირანული, სლავური, ბალტიკური, გერმანული, რომანული, კელტური, ბერძნული შტოები, ცალკეული ენები.

ინდოევროპულ ენათა ოჯახში შედის 86-ზე მეტი ენა, განფენილი ატლანტის ოკეანიდან ინდოეთისა და წყნარ ოკეანემდე. ამ ოჯახის ენათა ცალკეულ შტოებშიც ათეულობით ენა შედის, მაგალითად, რომანულ (იტალიკურ) შტოში შედის 13 ენა, გერმანული შტოს სხვადასხვა ჯგუფში – 11 ენა, ინდურ შტოში – 12 ენა, ასევე ირანულსა და სხვა შტოებში, მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული ენები ამჟამად ძლიერ დაშორებულნი არიან ერთმანეთს, მეცნიერები გამოკვლევების შედეგად მივიდნენ დასკვნამდე, რომ აღნიშნული ენები წარმოშობილი არიან ერთი ინდოევროპული ფუძე ენის დიფერენციაციის, დაშლადანანევრების შედეგად. ისინი აღნიშნულ მონათესავე ენათა შეჯვრებით და შედარებით რწმუნდებიან რომ, მიუხედავად დროთა ვითარებით გამოწვეული ცვლილებისა, მათ შეინარჩუნეს საერთო სტრუქტურული ნიშნები. მეცნიერთა დასკვნით, ფუძე ინდოევროპულ ენას თავდაპირველად გამოეყვნენ წინარეიტალიკების, წინარებალტიელების, წინარეგერმანელების, ინდოირანელების, ხეთებისა და სხვათა ენები, რომელნიც შემდგომ თავის მხრივ დაიშალნენ ცალკეულ ენებად. ხალხთა უზარმაზარი ინდოევროპული ჯგუფი თავდაპირველად წარმოადგენდა მთლიან, ჯერ კიდევ დაუშლელ გაერთიანებას, რომელიც საერთო ენაზე მეტყველებდა. საერთო ფუძე ინდოევროპული ენა მეცნიერთა თვალსაზრისით დაუნანევრებელი სახით არსებობდა „ჩვენს ერამდე IV ათასწლეულში“, უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთი ღვთისმეტყველის თანახმად, მსოფ-

ლიო წარღვნა მოხდა 3246 წელს ქრისტეშობამდე, ქრონოლოგია ფაქტობრივად თანმხვედრია.

„მსგავსადვე ყველა სემიტურ ენასა და ყველა ქამიტურ ენას ამჟამად ერთმანეთისაგან დაშორებულსა და განტოტვილს, წარსულში გააჩნდათ საერთო ფუძეენა, რომლისგანაც დიფერენცირების შედეგად წარმოდგნენ ისინი“. ასეთია აზრი ლინგვისტებისა. ამას მონიშნობს ენათა და ხალხთა წარმოშობის შესახებ წმიდა წერილიც.

„დაბადება“ სხვა თავდაპირველ ხალხთა შორის ქართველთა წინაპრებს – თობელს, მოსოქსა და ასევე თორგამს, – პირველ რიგში ჩამოთვლის. თობელი და მოსოქი (მოსოხი) იყვნენ იაფეტის ძენი, ხოლო თორგამი იაფეტის ძის ძე იყო. შემთხვევით არ უნოდებდა ლენორმანი ბიბლიის გენეალოგიურ სიას მსოფლიოში ხალხთა განსახლების სრულ ისტორიას. არც ისაა შემთხვევითი, რომ კაენის – პირველი ადამიანის ძის ძეებსაც – იაბელი, იუბელი, თუბალ-კაენი ეწოდებოდათ. ყველა ამათ ქართველურ ტომთა წინაპრებად გულისხმობდნენ გამოჩენილი ისტორიკოსები. ბიბლიის გენეალოგიური ცხრილის საფუძველზე მკვლევარებს უფლება ეძლევათ განაცხადონ, რომ მსოფლიოს თავდაპირველ ხალხთა შორის ქართველთა წინაპრებს ეჭირათ მნიშვნელოვანი რაოდენობრივი წილი. თავის მხრივ, ამ მოსაზრებას განამტკიცებს ლინგვისტ მეცნიერთა თეორიები, რომლის თანახმადაც, ინდოევროპულ ფუძეენაზე გავლენა მოუხდენია პროტოქართველურ ენას. მართლაც, ათასწლეულთა წინ, კაცობრიობის გარიჟრაჟზე, ჯერ კიდევ დაუყოფელ პროტოინდოევროპულ ენაზე გავლენას ვერ მოახდენდა პროქართველური, ამ ენის მატარებელ ეთნოსს მნიშვნელოვანი ადგილი

რომ არ სჭეროდა მესოპოტამიასა და მცირე აზიაში – კაცობრიობის თავდაპირველ სამშობლოში. პროტოქართველურ ენას, როგორც აღინიშნა, ურთიერთობა ჰქონია პროტოსემიტურთანაც, ეს კიდევ ერთხელ ამტკიცებს ლენორმანისა და სხვა მეცნიერთა აზრს ბიბლიის გენეალოგიური ცხრილის ისტორიულობის შესახებ, აგრეთვე იმ აზრსაც, რომ თავდაპირველ პროტოქართველებს მნიშვნელოვანი ადგილი ეჭირათ ზემოაღნიშნულ რეგიონში.

წინარეინდოევროპულ, წინარესემიტურ და წინარექართველურ ენათა სისტემების ქრონოლოგიური და არეალური ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ წერენ: „ინდოევროპულ წინარე ენის არეალური კონტაქტები სემიტურ და ქართველურ ენებთან გამოვლენილი ლექსიკურ ნასესხობათა მასალებით კარგად ჯდება სემიტურ და ქართველურ წინარე ენათა სისტემების ქრონოლოგიურ და არეალურ განაწილებათა ჩარჩოებში. საერთო სემიტური ენის არსებობა უნდა მივაკუთვნოთ პერიოდს არა უგვიანეს IV ათასწლეულისა... რაც ქრონოლოგიურად ემთხვევა საერთო ინდოევროპული ენის დათარიღებას. წინარესემიტურის არეალი უნდა ყოფილიყო ახლო აღმოსავლეთის განსაზღვრული ოლქი, სადაც შეიძლებოდა ჰქონოდათ კონტაქტები სემიტურ ენებს, როგორც ინდოევროპულ წინარე ენათა სისტემებთან, ასევე სამხრეთ კავკასიურ (ქართველურ) წინარე ენის სისტემასთან“ (თ. გამყრელიძე, ვ. ივანოვ. „ინდოევროპეისკი იაზიკ ი ინდოევროპეიცი“ ტ. II. 1984. გვ. 380).

პროტოქართული ენის მატარებელი ეთნოსის ბანსახლება

ბაბილონის გოდოლის დაცემის შემდეგ ენათა აღრევის შედეგად წარმოქმნილი თავდაპირველი ხალხები „გაფანტა უფალმა ღმერთმა დედამინის ზურგზე“. თავდაპირველ ხალხთა შორის, როგორც ითქვა, დაბადება ასახელებს ქართველთა წინაპრებად მიჩნეულ თობელსა და მოსოხს. ისინი სხვა ხალხებთან ერთად, ცხადია, უნდა წასულიყვნენ ყველა ხალხის საერთო სამშობლოდან – მესოპოტამიიდან – ქვეყნიერების სხვადასხვა კიდეში, გაფანტულიყვნენ დედამინაზე. შეძლეს თუ არა პროტოქართველებმა გაფანტვის შემდეგ თავიანთი ეთნიკური სახის შენარჩუნება, რომელ ქვეყანაში ჩანს მათი კვალი? ეს საკითხი ყოველთვის აინტერესებდათ ეკლესიის მამებს, ასევე ისტორიკოსებს, ლინგვისტებს, ბიბლიის კომენტატორებს. ძველ სამყაროში, ჯერ კიდევ ქრისტეშობამდე, ესპანელ და კავკასიელ იბერებს ერთი წარმოშობის ხალხად თვლიდნენ. ღირსი მამა იოანე მთაწმიდელი ესპანეთს ქართველებით დასახლებულად მიიჩნევდა.

XIII-XIV საუკუნეთა ისტორიკოსს ნიკიფორე ქსანტოპულოსს, რომელსაც აქვს 18 წიგნისაგან შემდგარი „საეკლესიო ისტორია“, მიაჩნდა, რომ საქართველოს იბერები „ისპანიის იბერთაგან არიან გადმოსახლებულნი“ (გეორგიკა, VII, 1966), კიდევ უფრო ადრე ქართველთა წარმოშობის შესახებ წერდნენ ეკლესიის მამები. იბერთა, ანუ ქართველთა საცხოვრისის შესახებ მოგვითხრობენ ეკლესიის ისტორიკოსები ევსევი კესარიელი (260-340), სოკრატი სქოლასტიკოსი, გელასი კესარიელი, რუფინუსი (IV-V სს.) და სხვები.

ამჟამად საბოლოოდ დამტკიცებულია, რომ ქართველები წინა აზიის ძველ მკვიდრ მოსახლეობას ეკუთვნიან, ისინი ნათესაურად იყვნენ დაკავშირებულნი მსოფლიოს უძველეს კულტურულ მოსახლეობასთან, უფრო მეტიც, „ცნობილ მეცნიერებს ფრ. ჰომელს, ედ. მაიერს, კიპერტს, ლემან-ჰაუპტს, ლენორმანს, აკად. ნ. მარს, აკად. ტურაევს და სხვებს არაერთხელ აღუნიშნავთ, რომ ქართველი ტომები მემკვიდრენი არიან შუმერების, ხეთების, მიტანელების, ხალდებისა და სხვა, რომლებიც წინა აზიის უძველესი ხალხები იყვნენ და რომლებმაც შექმნეს საკაცობრიო კულტურის ყველაზე ადრინდელი კერები. ამგვარივე მოსაზრება განავითარა და მრავალმხრივი ფაქტიური მასალების მოშველიებით კიდევ უფრო დაასაბუთა თავის შრომებში აკად. ივ. ჯავახიშვილმა“ (შ. მესხია, სიმონ ჯანაშია, 1950, გვ. 39).

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ენათმეცნიერებაში არსებობს თეორია, რომლის თანახმადაც, ინდოევროპული ფუძე ენის მატარებელი ეთნოსი ხმელთაშუაზღვისპირეთსა და წინა აზიაში შემოვიდა რომელიღაც მხრიდან. მანამდე ეს მხარეები (ე.ი. წინა აზიის, პირინეის, აპენინის, ბალკანეთის ნახევარკუნძულები) დასახლებულნი იყვნენ არაინდოევროპული ენის მატარებელი ტომებით. აკადემიკოსმა თამაზ გამყრელიძემ, როგორც აღნიშნული იყო, წამოაყენა ახალი თეორია, რომლის თანახმადაც ინდოევროპელები ქრისტეშობამდე IV ათასწლეულში წინა აზიაში ცხოვრობდნენ, წარმოადგენდნენ ჯერ კიდევ არადიფერენცირებულ, მთლიან გაერთიანებას, რომელიც მეტყველებდა საერთო ენაზე. შემდგომ მათგან წარმოსდგნენ (დაყოფის შედეგად) წინარე იტალიკები, წინარე ბალტიელები, წინარე

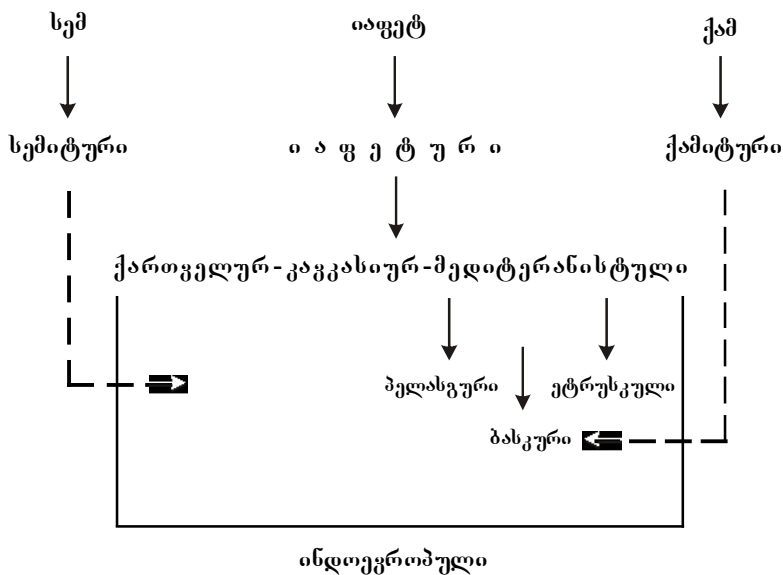
გერმანელები, ინდოირანელები, ხეთები, მომავალი სლავები და სხვები. განსაკუთრებით ისაა აღსანიშნავი, რომ ამ წინარე ინდოევროპულ ენას ურთიერთობა ჰქონია წინარე ქართველურ და წინარე სემიტურ ენებთან, ამიტომაც ქართველური და სემიტური წინარე ენებიდან უსესხებია ბევრი სიტყვა. თუ ამ თეორიას შევადარებთ ნ. მარის თეორიას, დავინახავთ გარკვეულ მსგავსებას. ნ. მარის მიხედვით, ქართველურ-კავკასიურ-მედიტერანული ენები წარმოადგენდნენ იმ სუბსტრატს, რომელზედაც აღმოცენდნენ და გაიშალნენ ინდოევროპელები – „...ინდოევროპელები არსაიდან არ მოსულან, არამედ ისინი... იგივე იაფეტელები არიან და ინდოევროპული ენები იაფეტური ენების შემდგომი საფეხური, მათი ტრანსფორმაციაა ახალ სტადიაზე“. თამაზ გამყრელიძის თანახმადაც, ინდოევროპელები „არსაიდან არ მოსულან“, მათი წინარე სამშობლო წინა აზიაა, სადაც მათ ურთიერთობა ჰქონიათ ქართველურთან, ანუ ნ. მარის მიხედვით „იაფეტურთან“.

ინდოევროპულ წინარეენას, თანახმად თ. გამყრელიძისა, ურთიერთობა ჰქონია არა მარტო წინარექართველურთან, არამედ წინარესემიტურთანაც. ნ. მარის თანახმადაც ქართველურს ურთიერთობა ჰქონია სემიტურთან. და რადგანაც ქართველურს, ანუ იაფეტურს მჭიდრო კავშირი ჰქონდა ინდოევროპულთან, სემიტურთან მისი დაკავშირებით გამომზეურდა ენათა „მსოფლიო კავშირის იდეა“. ნ. მარი „...ქართული და სემიტური ენების“ ნათესაობას ცხადყოფს და ამით კი მსოფლიო კავშირის იდეას ამზეურებს“ (დ. კარბელაშვილი, ნ. მარის საიუბილეო კრებული, 1934. გვ. XVIII).

ნ. მარი არ გამოორიცხავდა კავკასიის იაფეტური ენების კავშირურთიერთობას ქამიტურ ენებთანაც, ის ამბობდა –

„ჩვენთვის, რომლებიც იაფეტური ენათმეცნიერების თეორიის მთელი სისტემის აგებისას ამოვდივართ იაფეტური ენების სემიტურთან ნათესაობის ფაქტობრივი მონაცემებიდან, გასაგებია, გამორიცხული არ არის კავკასიის ძირეული ენების, ე.ი. კავკასიის იაფეტური ენების, კავშირურთიერთობა ქამიტურ ენებთან...“. აქედან ჩანს, რომ ბასკოლოგიაში ადრე გამოთქმული ჰიპოთეზა ქამიტურ ენებთან ბასკურის ნათესაობისა ნ. მარისათვის მისაღებია (გავიხსენოთ მაგალითად, ჰუგო შუხარდტის დებულება: ბასკური ენათესავება ერთსა და იმავე დროს ქართველურ-კავკასიურს და ქამიტური მოდგმის ენებს)... (შ. ძიძიგური, ბასკურ-კავკასიური პრობლემა, გვ. 65).

ნ. მარის „მსოფლიო კავშირის იდეა“ ქართულის მეშვეობით ალბათ ასეთი სახით გამოისახება (იხ. სქემა):

იაფეტურ ენათა ოჯახი, ნ. მარის თანახმად, მოიცავდა დედამიწის ვრცელ რეგიონს, ხმელთაშუაზღვისპირეთს, კავკასიას, პამირს, აფრიკას (დ. კარბელაშვილი, დასახ. ნაშრ. გვ. XXXVIII).

მართლაც, ენათმეცნიერების მნიშვნელოვანი ნაწილი გამოწვლილვითი გამოკვლევების შედეგად არ გამოორიცხავს ქართულის, ანდა ფუძე ქართველური ენის კავშირს წინა აზიის უძველეს ხალხებთან, შუმერებთან, პროტოხეთებთან, ხურიტებთან, ასევე პელასგურ-ეტრუსკულ-იბერიულ ენობრივ სამყაროსთან. ამიტომაც უნდა ვიფიქროთ, რომ ბაბილონის გოდოლის დაცემის შემდგომ პროტოქართველური ენის მატარებელი ეთნოსის ერთი ნაწილი დარჩა წინა აზიაში, ხოლო სხვები გაიფანტნენ დედამიწის ზურგზე, კერძოდ, დასახლდნენ კავკასიაში, ხმელთაშუაზღვისპირეთის ქვეყნებში, ბალკანეთში, აპენინისა თუ პირინეის ნახევარკუნძულზე. მათ, როგორც ენათმეცნიერთა მონაცემებიდან ჩანს, შეუწარჩუნებიათ თავიანთი ეთნიკური სახე და გარკვეულ დრომდე ენაც.

სიმონ ჯანაშიამ პირველქართული ეთნოსის შესახებ ჩამოაყალიბა თავისი კონცეფცია – „უძველეს დროში, დაახლოებით ექვსი ათასი წლის წინათ, წინა აზიის უზარმაზარ მიწა-წყალზე და სამხრეთ ევროპაშიც (ბალკანეთი, აპენინისა და პირინეის ნახევარკუნძულები) ერთი მოდგმის ხალხები ცხოვრობდნენ. შემდეგ ამ მოდგმის ხალხთა ადგილსამყოფელი თანდათან იზღუდებოდა. ძვ.წ.ალ-ის II ათასწლეულის დამდეგისათვის წინა აზიის მკვიდრი ხალხებიდან ცნობილი იყვნენ ხეთები და სუბარები. ხეთი სუბარები ქართველ ტომთა წინაპრები არიან. ხეთები მცირე აზიაში მოსახლეობდნენ, სუბარებს

კი ეჭირათ ტერიტორია ჩრდილოეთ მესოპოტამიიდან მოყოლებული კავკასიონამდე. ამ ხეთა-მითანის სამეფოების ხანაში კავკასიის მიწა-წყალი ხეთურ-სუბარული მოდგმის მოსახლეობას ეკავა. ...ხეთურ-სუბარული მოსახლეობა მრავალ წვრილ სამთავროდ დაიქსაქსა. ხეთურ-სუბარული ტომებიდან უფრო ძლიერნი ყოფილან მუსკები, მერმინდელი მესხები, IX საუკუნეში კი ყველაზე ენერგიულ ბრძოლებს ასურელებს თუბალები უმართავდნენ. ძვ.წ.ალ-ის IX-VIII სს. ხეთურ-სუბარულმა ტომებმა ახალი ძლიერი სახელმწიფო შექმნეს – ურარტუ. აქვე, მეზობლად არსებობდა ხეთურ-სუბარული სამეფო მანა...“ ს. ჯანაშიას კონცეფციამ ძლიერი გავლენა იქონია... სამეცნიერო ლიტერატურაში დამკვიდრება იწყო მის მიერ შემოტანილმა ტერმინებმა: „ხეთურ-იბერიული ხალხების ჯგუფი“ (პირენეის იბერები, ეტრუსკები აპენინის ნახევარკუნძულზე) ბალკანეთის პელაზგები, შუმერები, ხეთები და სუბარები (ხურიტები), ურარტუ, მუშქები და თაბალი, ქართველები და სხვა კავკასიელი ხალხები“ და ა.შ. (გ. მელიქიშვილი, „ქართველები, მათი წარმომავლობის საკითხი“, საქ. ისტ. ნარკვ. I, გვ. 327).

სიმონ ჯანაშიას თეორია ჩვენთვის იმითაა საინტერესო, რომ ერთმანეთის მონათესავე „ხეთურ-იბერიული“ ხალხები წინა აზიიდან, თავიანთ თავდაპირველი სამშობლოდან გავრცელებულან დასავლეთისაკენ – აფრიკის ჩრდილოეთ სანაპიროზე და სამხრეთ ევროპაში – „ევროპაში ამ გვარტომობის ხალხები წინ უსწრებდნენ შემდეგ მოსულ ინდოევროპელებს, რომელთაც დამხვდური მოსახლეობისა და მისი კულტურის ძლიერი გავლენა განიცადეს. ასე იყო პირინეის, ანუ იბერიის ნახევარკუნძულზე, სადაც ძველი იბერიული მოსახლეობის შთა-

მომავალნი, ბასკებად ნოდებულნი, დღემდე არიან შემორჩენილნი. ასევე მოხდა აპენინის ნახევარკუნძულზე, სადაც ეტრუსკებმა შექმნეს იტალიის უძველესი ცივილიზაცია, რომელმაც შემდგომ მძლავრი ზემოქმედება იქონია რომის კულტურაზე. დასასრულ, ბალკანეთის ნახევარკუნძულზე გვიან მოსულ ინდოევროპელ ბერძნებსაც პელაზგების დანიანაურებული მოსახლეობა დახვდათ.

ამ ხალხთა მიერ შექმნილ მაღალი კულტურის კერათაგან ყველაზე უფრო მნიშვნელოვნად წინააზიური კერები უნდა ჩაითვალოს. წინა აზიაში ...ადრე ჩაისახა სახელმწიფოებრიობა. ევფრატისა და ტიგროსის აუზთა ქვემო ნაწილში შუმერებმა (შემებერებმა) ჯერ კიდევ ძვ.წ.აღ-ის IV ათასწლეულში განავითარეს საქალაქო ცხოვრება, საფუძველი ჩაუყარეს სახელმწიფოს და გამოიგონეს მსოფლიოში უძველესი დამწერლობა – ჯერ იეროგლიფური, ხოლო შემდგომ ლურსმული“ (ს. ჯანაშია, შრომები, ტ. V, 1987, გვ. 20).

დამოუკიდებლად იმისგან, ნამდვილად აქვს თუ არა ქართულ ენას გენეტიკური კავშირი წინა აზიის უძველეს ენებთან, მეცნიერთა მიერ დადასტურებულია, რომ ხურიტების, ხეთებისა და ურარტუელების გარკვეული ნაკადი შერწყმია ქართველ ერს – „ენობრივი მონაცემები ცხადყოფს, რომ ქართველ ტომებში უნდა გათქვეფილიყო და ქართველი ხალხის შემადგენლობაში უნდა შესულიყო ძველალმოსავლური ცივილიზაციის შემქმნელი, სამხრეთში მცხოვრები ხალხების (ხურიტების, ხეთების, ურარტუელების) გარკვეული ნაკადი. ამისი ნაკვალევი თავს იჩენს ქართველთა ენაში“ (გ. მელიქიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 357). ამდენად ქართველებს უფლება აქვთ თავიანთი თავი მათ მემკვიდრეებად მიიჩნიონ.

ქრისტეშობამდე III ათასწლეულში საქართველოში არსებული თრიალეთის შუა ბრინჯაოს ხანის კულტურის ძლიერი კავშირი შუმერულ სამყაროსთან მკვლევარებს აფიქრებინებს, რომ წინააზიური წარმოშობის ზოგიერთმა ტომმა საქართველოში შემოაღწია (იქვე, გვ. 353). „თრიალეთის კულტურას მეტად მკაფიო პარალელები მოეპოვება არა მარტო ჩრდილო-დასავლეთ ირანის მატერიალურ კულტურაში, არამედ ხეთურ სამყაროშიც“ (იქვე, გვ. 354). საერთოდ თრიალეთის კულტურის გამოჩენას ამიერკავკასიაში უკავშირებენ ხურიტების ტომის ექსპანსიას (იქვე, გვ. 355). არქეოლოგიაც ემხრობა ზემომოტანილ აზრს.

დადასტურებული ფაქტია ქართულ-ინდოევროპული ენობრივი სიახლოვე, თუმცა კი ქართული ენათა დამოუკიდებელ ოჯახს განეკუთვნება, ეს იმითაა საინტერესო, რომ წინა აზიის უძველესი მოსახლეობა ინდოევროპელები აღმოჩნდნენ, ქართველებს მჭიდრო კონტაქტები ჰქონიათ მათთან, იმდენად, რომ უძველეს ქართველურ ენას ძლიერი ტრანსფორმაცია განუცდია ინდოევროპული სუბსტრატის გავლენით. ფიქრობენ, რომ ეს გარემოება შედეგია იმ ხანგრძლივი და მჭიდრო კონტაქტებისა, რომელთაც ადგილი უნდა ჰქონოდა უძველეს ხანებში ქართველურ ტომებსა და უძველეს ინდოევროპულ დიალექტებზე მოლაპარაკე ტომებს შორის (გ. მელ-იქიშვილი, დასახ. ნაშრ. გვ. 345).

ყურადღებას იპყრობს გარკვეული მსგავსება ქართველ და ძველ ანატოლიურ ინდოევროპულ (ხეთურ, ლუვიურ, პალაურ) ენებს შორის (იხ. გ. გიორგაძე, ინდოევროპულ-ქართულ (ქართველურ) ენობრივი პარალელების ხასიათის შესახებ, საენათმეცნიერო კრებული 1979, გვ. 62).

საერთო ანატოლიური ინდოევროპული ფუძენის დაშლის პროცესი დაწყებულა გვაროვნული წყობის დროს III ათასწლეულში ქრისტეშობამდე, ანატოლიაშივე (იქვე, გვ. 67). ნესიტები თანდათან გავრცელებულან ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ანატოლიაში, რომელიც მანამდე დასახლებული იყო ხეთების (პროტოხეთების) ტომებით (ზოგიერთი მეცნიერის აზრით, სწორედ პროტოხეთებს ჰქონიათ კავშირი ქართველებთან). ნესიტურ-ხატური ურთიერთობის დროს, რომელიც გაგრძელდა ასეულობით წლობით, პროტოხეთური ენა შთანთქა ნესიტურმა, რომელმაც თავის მხრივ განიცადა გარკვეული ცვლილება (ფონეტიკაში, ლექსიკაში, მორფოლოგიაში). შერევის და შეჯვარების შედეგად ინდოევროპელებისა და ხეთების ტომებს შორის ჩამოყალიბდა ხეთური ეთნოსი. დაახლოებით XVII საუკუნეში ქრისტემდე შექმნილმა ხეთურმა სამეფომ მთლიანად შეითვისა პროტოხეთების მდიდარი ტრადიციები (იქვე, გვ. 67).

თავის მხრივ, ხეთურ სახელმწიფოსთან ურთიერთობა უნდა ჰქონოდა პირველ ქართულ სახელმწიფოებს (პოლიტიკურ წარმონაქმნებს) – დიაუხის (დაიანის – ასირიული წყაროებით) და კულხას – ჭოროხისა და დასავლეთ ევფრატის ყარა-სუს რაიონებში, სადაც ძველთაგანვე ცხოვრობდნენ ქართული ტომები, ისინივე იყვნენ სამხრეთული პერიფერიები პირველქართული სახელმწიფოებისა. არსებობს საფუძველი ვიფიქროთ, რომ ამ ოლქებში, შეიძლება სამხრეთით ან სამხრეთ-დასავლეთით, ძველთაგანვე იმყოფებოდა ძირითადი ტერიტორია საერთო ქართველური ფუძენის მატარებელი ტომისა, რომლისგან თანდათან გამოიყვნენ სხვადასხვა დიალექტური ერთეულები (სვანური, მეგრული, ჭანური). ივარაუდება ასევე ურთიერთ-

ბა არა ხეთებსა და ქართველ ტომებს, არამედ უფრო ადრე საერთო ანატოლიურ ინდოევროპულ ენობრივ ერთეულსა და საერთოქართულს შორის.

სიმონ ჯანაშია პროტოხეთებს, ანუ ხატებს ქართველთა უშუალო წინაპრებად მიიჩნევდა წინა აზიის სხვა ძველ ტომებთან ერთად. ის წერდა – „მთელი წინა აზიის ტერიტორია უძველეს ხანაში დასახლებულია ისეთი ხალხებით, რომელთაც არა აქვთ არავითარი კავშირი არც ინდოევროპელებთან, არაც სემიტებთან, არც თურქულ-მონღოლურ ტომებთან. ყველაზე მნიშვნელოვანნი წინა აზიის ამ უძველეს ხალხთაგან არიან სუმერები, ხატები ანუ ხეტები, მიტანელები, ურარტუს (ვანის) ქალდეები და სხვები. სწორედ ამ ხალხებმა შექმნეს კაცობრიობის უძველესი კულტურული კერა... შემდეგ ეს ხალხები თითქოს ქრებიან, ნუთუ უკვალოდ? რა თქმა უნდა არა. სხვა ტომების მონოლის გამო ისინი იცვლიან ტერიტორიას და ახალ-ახალ კერებს ქმნიდნენ. ყველაზე სამხრეთით მდებარე რაიონებიდან მათ ამოიწიეს მცირე აზიასა და მესოპოტამიაში, აქედან შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროებსა და ვანის ტბის რაიონში, იქიდან კიდევ თანამედროვე ამიერკავკასიაში. სატომო სახელების ისტორია ამ მხრივ დიდ საყურადღებო მასალას შეიცავს“ (ს. ჯანაშია, ტ. III, 1959, გვ. 194).

როგორც ვხედავთ, ს. ჯანაშია ამიერკავკასიის მკვიდრ მოსახლეობას (უპირველესად, ცხადია, ქართველებს) მიიჩნევს ადგილმონაცვლებული შუმერების, ხატების, მიტანელებისა და ურარტუელების შთამომავლებად. ეს ხალხები, მისი აზრით, საერთო წარმოშობისა შეიძლებოდა ყოფილიყვნენ.

საფიქრებელია, რომ კავშირი არსებობს ხატების, ხალდეების, ანუ ქალდეების, ხალიბების სახელებს შორის. ძველი ბერძენ-

ნი მწერლები პირდაპირ ამბობენ, რომ ხალხები წინათ ხალიბებად იწოდებოდნენო. შემდეგ საყურადღებოა, რომ ხალხები ცხოვრობდნენ, როგორც შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე, ისე ვანის ტბის გარშემო. ცხადია, ეს ერთი ხალხის ორი შტო უნდა იყოს.

ასევე საყურადღებოა ასურულ წარწერებში მოხსენებული მუსკებისა და კასკების სახელები. მუსკები არიან მერმინდელი მოსხები ან მესხები. კასკები კიდევ კოლხები, როგორც ეს აღნიშნულია უკვე პროფ. ივ. ჯავახიშვილის მიერ. მესხებისა და კოლხების ამბავი ყველასთვის ცნობილია. ფრიად სარწმუნოა იბერების კავშირი ტიბარენებთან და ტაბალ-თობალთან. ასევე საფიქრებელია, რომ ტერმინი „ქართველი“ დაკავშირებულია ქალდ-თან (იქვე, გვ. 195).

არნოლდ ჩიქობავას დასკვნით, რაც უფრო შორს ვიხედებით ქართველური და სხვა იბერიულ-კავკასიური ენების ისტორიულ წარსულში, მით უფრო ხელშესახები ხდება ამ ენათა წარმოშობითი კავშირი წინა აზიისა და შუამდინარეთის ძველი ცივილიზაციის ენებთან (ურარტულთან, ჰურიტულთან, ხეთურთან, ულამურთან, შუმერულთან). შ. ძიძიგურის აზრით, „მეცნიერებაში დგას საკითხი წინაელინური (პელასგურ-ანატოლიური) კულტურის შემქმნელ ხალხებთან იბერიულ-კავკასიური ენების კავშირის შესახებ. ჯერ კიდევ ადრე შეამჩნიეს, რომ ბერძნულ ენაში გამოიყოფა ფენა, რომელიც არ აიხსნება ინდოევროპული ენების საფუძველზე. მაშასადამე, ეს დანალექი უნდა განეკუთვნებოდეს ხმელთაშუა ზღვის უძველეს მკვიდრთა სამყაროს... წინაბერძნული ეგეოსური ენების ამოცნობის გზები მიიმართება იბერიულ-კავკასიური ენებისაკენ, კერძოდ

ქართველური ენების სამყაროსაკენ“ (ბასკურ-კავკასიური პრობლემა, გვ. 51).

ეგეოსური მოსახლეობის ისტორიის საკითხების მკვლევარის, რ. გორდეზიანის აზრით, შეხვედრები იბერიულ-კავკასიურ და ეგეოსურ ენებს შორის ნამდვილად მნიშვნელოვანია, ასევე ეგეოსურ-ანატოლიურ გეოგრაფიულ სახელებს გარეგნულად თითქმის ზუსტი პარალელები აქვთ კავკასიურთან, კერძოდ კი ქართულ ტოპონიმიკასთან (იხ. რ. გორდეზიანი, „ილიადა“ და ეგეოსური მოსახლეობის ისტორიისა და ეთნოგენეზის საკითხები, 1970, გვ. 299-301).

ჩვენთვის საინტერესო საკითხს – უძველესი ქართული ეთნოსის მიგრაციას ხმელთაშუა ზღვის ქვეყნებში ეხება მეცნიერი სხვა შრომაშიც – ეტრუსკულის კავკასიურთან და ბასკურთან მიმართებისას იგი ვარაუდობს, რომ ძვ.წ. აღ-ის III ათასწლეულის მიწურულში კავკასიიდან იტალიაში საბერძნეთის გავლით გადასახლებულა კავკასიურ ტომთა ერთი ნაწილი, რომელსაც შეუქმნია ე.წ. კავკასიური სუბსტრატი შემდგომ ფორმირებული ეტრუსკულისათვის (რ. გორდეზიანი, ეტრუსკული და ქართველური, 1980, გვ. 6).

ეტრუსკულ-ქართველურ მრავალრიცხოვან ენობრივ პარალელებს რ. გორდეზიანი აკავშირებს ხალხთა მიგრაციასთან, „განსაკუთრებით კი კავკასიურ ტომთა მძლავრ გადასახლებებთან ეგეიდასა და დასავლეთ ხმელთაშუაზღვის აუზში ადრე ბრინჯაოს ხანის დასაწყისში“ (იქვე, გვ. 6).

მისი აზრით, ე.წ. კავკასიურ-პელაზგური შრე იტალიაში ქრისტეშობამდე II ათასწლეულში დანყებულ მიგრაციას უნდა შეეტანა, „ისინი დაკავშირებულნი უნდა ყოფილიყვნენ ე.წ.

აპენინის კულტურის დამკვიდრებასთან იტალიაში... თავის მხრივ თვით შუა ჰელადური კულტურის წარმოქმნა ჩვენ მიგვაჩნია ეგეიდაში კავკასიური, უპირატესად ქართველური ტომების მიგრაციის შედეგად ძვ.წ.აღ-ის II ათასწლეულის დამდეგს. როგორც ირკვევა, მათ ეგეოსურ სამყაროში შემოიტანეს აშკარად ქართველური კომპონენტი, რაც წინარე ბერძნულ ენობრივ სამყაროში ათობით წმინდა ქართველური სტრუქტურის სიტყვისა და ტერმინის არსებობით დასტურდება, როგორც ჩანს, ეს ტალღა ძვ.წ.აღ-ის II ათასწლეულის განმავლობაში გავრცელდა დასავლეთ ხმელთაშუა ზღვის აუზში, რისი შედეგიც უნდა იყოს აქ შუაჰელადური ტიპის კულტურების აღმოცენება და პელაზგურ-კავკასიური ენობრივი ელემენტების გავრცელება. სწორედ მიგრაციათა ამ ტალღამ მოუშადა, ჩვენის აზრით, საფუძველი შემდგომ ფორმირებულ ეტრუსკულ ენას. როგორც ჩვენი გამოკვლევების შედეგები გვიჩვენებს, პელაზგურ-ქართველური ელემენტები ალბათ ყველაზე უფრო არსებითია ეტრუსკულში“ (რ. გორდეზიანი, ეტრუსკული და ქართველური, გვ. 60).

საბოლოოდ, ალბათ უნდა ითქვას, რომ ბაბილონის გოდოლის დაქცევის შემდგომ წარმოქმნილ ენათა და ხალხთა შორის არსებობდა პროტოქართველური ენაც, ეს ცნობილია ბიბლიის უძველესი კომენტატორებისთვისაც, რომელნიც იაფეტის ძეთა შორის ქართველთა წინაპრებსაც ასახელებენ. პროტოქართველური ეთნოსი, საკმაოდ მრავალრიცხოვანი ყოფილა, რაც იქიდან ჩანს, რომ თვით წარღვნამდეც კაენის ბოლო შთამომავალთა შორის ლამექის ძეებს ეწოდათ იაბელი (IV, 20), იუბალი და თუბალ-კაენი. მეცნიერთა ერთი ნაწილი, სახელებიდან

გამომდინარე (აქ უნდა გავიხსენოთ, რომ იაფეტის ძე თუბალი – ქართველთა მამამთავრად ითვლებოდა) მათ მიიჩნევდნენ ქართული ტომების მოსახელებად. იაბელს – კარავში მცხოვრებთა და მეჯოგეთა მამას, იუბალს – მეჩანგეთა და მესტირეთა მამას, თუბალ-კენს – რვალისა და რკინის საჭურველთა მჭედელს, მათი აზრით, სახელები შერქმევიათ ძველქართულ ტომთა საქმიანობასთან დაკავშირებით. ნარღვნას ისინი ვერ გადაურჩნენ, მაგრამ მათი სახელებისა და თობელის სახელის მსგავსება მეცნიერებს აფიქრებინებთ, რომ პროტოქართველური ეთნოსი საკმაოდ მრავალრიცხოვანი იყო უძველეს ეპოქაში. გოდოლის დაშლის შემდეგ, ქართველთა წინაპრები, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, გავრცელებულან ქვეყნიერების სხვადასხვა კიდეში, შუამდინარეთიდან – წინა აზიასა და კავკასიისაკენ, ხმელთაშუაზღვისპირა ქვეყნებში, ჩრდილო აფრიკაში. მათ ყველგან საფუძველი დაუდვიათ შესაბამისი კულტურებისათვის, რომელნიც შემდგომ აუთვისებიათ სხვებს.

აღთქმა ღმერთისა ერთან

დედამიწის ზურგზე გაფანტვის შემდგომ ადამიანებმა თანდათან დაივიწყეს თავიანთი წინაპრებისაგან გაგონილი და ნასწავლი გადმოცემები ღმერთზე, ამას ხელს ისიც უწყობდა, რომ სიმორისა თუ ურთიერთქიშპის გამო ხალხებს შორის მისვლა-მოსვლა და კავშირი შემცირებული, ანდა შეწყვეტილი იყო. ჭეშმარიტი ღმერთის დავინწყების შემდგომ გავრცელდა

ცრუმორწმუნეობა, ზეციური და ქვეყნიური ქმნილებების თაყვანისცემა, ამიტომაც ერთი უხილავი ღმერთის მაგიერ თაყვანი სცეს მრავალ ცრუ „ღმერთს“, მათ გამოსახულებებს – კერპებს ემსახურებოდნენ და მსხვერპლს სწირავდნენ მათ.

თანდათან კერპთაყვანისმცემლად იქცა მსოფლიოს ყველა ხალხი, ამიტომაც უფალმა ინება დედამინაზე ყოფილიყო ერთი ხალხი მაინც, რომელშიც დაცული იქნებოდა ჭეშმარიტი სარწმუნოება, რომელსაც ეცოდინებოდა იგი და თაყვანს სცემდა მას და მხოლოდ მას.

უფალმა ინება ასეთი ერი წარმოეშვა ერთი კაცის – აბრამის შთამომავლობისაგან. აბრამი ჭეშმარიტი ღმერთის მადიდებელი იყო, წარმოშობით შუამდინარელი, მისი მამის სამშობლო ქვეყანა იყო ქალდეა, ქალაქი ური. ამ დროისათვის ქალდეა ერქვა ქვეყანას ტიგროსსა და ევფრატს შორის თითქმის სპარსეთის ყურედან ბაბილონამდე. აქ, როგორც აღნიშნული იყო, ცხოვრობდნენ სხვადასხვა ეპოქაში ჯერ შუმერები, შემდგომ ხურიტები და პროტოქართველების მონათესავედ მიჩნეული სხვადასხვა ტომები სემიტებთან ერთად. ჩვენთვის საინტერესოა, რომ ქალდეა უფრო მოგვიანებით ეწოდებოდა დღევანდელი საქართველოს მეზობლად მდებარე ქვეყნებსაც – ურარტუდან პონტოს ჩათვლით გადაშლილ მხარეს. ურარტუელთა უზენაეს ღმერთს „ხალდ“ – ქალდ ეწოდებოდა და ისინი თავიანთ თავს ქალდეველებად მიიჩნევდნენ. „საფიქრებელია, რომ ტერმინი „ქართველი“ დაკავშირებულია ქალდ-თან და მისი მემკვიდრით, სხვა ამავე ძირის წინააზიურ უძველეს სახელებთან“, – წერდა ს. ჯანაშია (ტ. III, 1959, გვ. 195). სახელ ქალდეას ივანე ჯავახიშვილიც აკავშირებდა ქართველებთან. „დაკვირვე-

ბამ დაგვარწმუნა, რომ ქართ-მეგრული შტოს ტომების საკუთარ სახელებში (ქართუელი, კარდუხი) ერთი და იგივე ქვეყნის სახელი გვხვდება. იგი არის ქართუ ანუ კარდუ. რაკი ამ ქვეყნის სახელი ორივე შტოს ტომების სახელწოდებაში მოიპოვება, უეჭველია იგი ქართველების თავდაპირველი სამშობლო უნდა ყოფილიყო. ამ სამშობლოს ხსოვნა მესამე შტოს წარმომადგენელს, სვანებსაც აქვთ შერჩენილი – ეს კართუ ანუ ქართუ განთქმული ქვეყანა ქალდეა არის“ (ქართველი ერის ისტორია, I, 1951, გვ. 403-404).

ასე რომ, ქალდეა არა მარტო აბრაამის წინაპართა სამშობლოა, ის ქართველთა პირველსამშობლოდაც შეიძლება ჩაითვალოს. ასეთი ვერსიის არსებობა უნდა მიუთითებდეს, რომ ქალდეველთა ქვეყანა სემიტებთან ერთად ალბათ ქართველთა მონათესავე, ანდა პროტოქართველური ტომითაც იყო დასახლებული.

როგორც წინა თავიდანაც ჩანდა, შუამდინარეთში ქართველთა მონათესავე ტომებს ქრისტეშობამდე ათასეული წლებით ადრე დაცული ჰქონდათ მცირე მარცვალე ქემმარიტი სარწმუნოებისა. ქალდეველთა ურში მცხოვრებ აბრამს კი ჰქონდა შეურყეველი სარწმუნოება ღმერთზე.

„მოჰკიდა ხელი თერახმა თავის ძეს აბრამს, თავის შვილიშვილ ლოტს, ჰარანის ძეს, თავის რძალს სარაის, თავისი ძის აბრამის ცოლს და გავიდნენ ერთად ქალდეველთა ურიდან ქანანის ქვეყანაში წასასვლელად. მიადგნენ ხარანს და იქ დამკვიდრნენ“ (დაბ. 11, 31).

ქალდეველთა ურს, სადაც ცხოვრობდა მამა აბრამისა თარრა ანუ თერახი, ჩვეულებრივ აიგივებენ სამხრეთ მესოპოტა-

მიის ქალაქ ურთან, საიდანაც ის ოჯახთან ერთად გადასახლებულა ქალაქ ხარრანში მესოპოტამიის ჩრდილო ნაწილში. იგი იქვე გარდაიცვალა. როგორც აღინიშნა, მესოპოტამიაში საზოგადოდ საუკუნეთა მანძილზე სხვადასხვა ხალხები ცხოვრობდნენ. ისტორიკოსთა თანახმად, ქრისტეშობამდე IV-III ათასწლეულში აქ მცხოვრებმა შუმერებმა შექმნეს პირველი ქალაქი-სახელმწიფოები (ერიდუ, ური, ურუკი, ლაგაში, ნიპური). შემდგომ აქ შემოდიან სემიტური ტომები, რომლებმაც აითვისეს შუმერთა კულტურა. ქრისტემდე III ათასწლეულში აქ სარგონ მეფემ შექმნა ერთიანი სემიტური მესოპოტამიის მომცველი სახელმწიფო – აქადი. ამავე III ათასწლეულში აქ შეიჭრნენ კვლავ სემიტური – ამორეველთა ტომები, მათ მიერ შექმნილი სახელმწიფოს დედაქალაქი იყო ბაბილონი. ძველბაბილონური სახელმწიფოს შემქმნელადაა მიჩნეული მეფე ხამურაბი – კანონმდებელი. ხამურაბიანთა დინასტია დაამხეს ხეთურმა ტომებმა 1530 წელს ქრისტეშობამდე. II ათასწლეულის შუა ხანებში მესოპოტამიაში გამოჩნდნენ ხურიტები, სახელმწიფო მითანის შემქმნელები. ხურიტები, ისტორიკოსთა ერთი ნაწილის თანახმად, ქართველთა წინაპრებადაა მიჩნეული, ისევე როგორც ზოგიერთი ხეთური ტომი და განსაკუთრებით პროტოხეთები. აბრაამის მამის – თარრას – ქალდეველთა ურიდან გამოსვლის დროისათვის ქალდეა, მართლაც ქართველთა წინაპარი ტომებით ყოფილა დასახლებული.

მსოფლიო წარღვნის შემდეგ უფალმა ღმერთმა აღთქმა დადო, ანუ კავშირი შეკრა მთელ კაცობრიობასთან – ნოეს საშუალებით. შემდგომ აბრაამის საშუალებით – ადამიანთა თანამონათესავე ჯგუფთან, ხოლო სინას მთაზე უფალი ღმ-

ერთი დაუკავშირდა მხოლოდ და მხოლოდ ერთ ხალხს, იაკობის შთამომავლებს – ისრაელთა შვილებს. მან მისცა მათ კანონი, გადააქცია ის თავის რჩეულ ერად.

ხარანში ყოფნისას, აბრაამი (მაშინ ჯერ კიდევ აბრაამი ერქვა) იღებს ღვთისაგან ბრძანებას – „უთხრა უფალმა აბრაამს: წადი შენი ქვეყნიდან, შენი სამშობლოდან, მამაშენის სახლიდან იმ ქვეყანაში, რომელსაც მე გიჩვენებ. გაქცევ დიდ ხალხად, გაკურთხებ და განვადიდებ შენს სახელს და კურთხეული იქნები. ვაკურთხებ შენს მაკურთხებელს და დავწყევლი შენს მანყევარს. კურთხეული იქნება შენში მიწიერთა მთელი მოდგმა“ (დაბ. 12.1-3). „უთხრა უფალმა აბრაამს მას შემდეგ, რაც ლოტი გაეყარა: აახილე თვალი და გაიხედე ამ ადგილიდან, სადაც შენ დგახარ, ჩრდილოეთისაკენ, სამხრეთისაკენ, აღმოსავლეთისაკენ და დასავლეთისაკენ. მთელი ეს ქვეყანა, რასაც ხედავ, შენთვისა და შენი მოდგმისათვის მომიცია სამარადისოდ. ქვიშასავით ურიცხვს გავხდი შენს შთამომავლობას. თუ ვინმე შესძლებს ქვიშის დათვლას, შენი შთამომავლობაც დაითვლება“ (დაბ. 13. 14-16).

შემდგომი სიტყვა აღთქმისა აზუსტებს წინა აღთქმების მონაცემებს: „ამ დღეს დაუდო უფალმა აღთქმა აბრაამს და უთხრა: შენი შთამომავლობისათვის მიმიცია ეს ქვეყანა ეგვიპტის მდინარიდან დიდ მდინარემდე – ეფრატის მდინარემდე...“ (დაბ. 15. 18).

შემდეგ კიდევ უფრო გამოწვლილვითაა ჩამოყალიბებული – „ოთხმოცდაცხრა წლის იყო აბრაამი, რომ გამოეცხადა უფალი აბრაამს და უთხრა: მე ვარ ღმერთი ძლიერი. იარე ჩემს წინაშე და სრული იყავი. დავდებ აღთქმას ჩემსა და შენს შორის

და დიდად, დიდად გაგამრავლებ. პირქვე დაემხო აბრაამი და ასე ელაპარაკა მას ღმერთი: „ეს მე ვარ, და აჰა, ჩემი აღთქმაც: „უამრავ ხალხთა მამა შეიქმნები! აღარ გერქვას ამერიდან სახელად აბრაამი, არამედ აბრაამი იყოს შენი სახელი, რადგანაც უამრავ ხალხთა მამად გაქცევ. დიდად, დიდად გაგამრავლებ, ხალხებად გაქცევ და მეფენი გამოვლენ შენგან. დავდებ აღთქმას ჩემსა და შენს შორის და შენს შთამომავალთა შორის თაობიდან თაობამდე, სამარადისო აღთქმას, რომ შენი და შენი შთამომავლობის ღმერთი ვიქნები. მოგცემ შენ და შენს შთამომავლობას შენი მდგმურობის ქვეყანას, ქანაანის მთელს ქვეყანას, სამარადისო საკუთრებად და თქვენი ღმერთი ვიქნები. უთხრა ღმერთმა აბრაამს: ოღონდ დაიცავით ჩემი აღთქმა შენ და შენმა შთამომავლობამ თაობიდან თაობამდე“... (დაბ. 17. 1-9). აღთქმის პირობა იყო წინადაცვეთა აბრაამისა და მისი შთამომავლობისა. წინადაცვეთილობა იყო ნიშანი ღვთის ხალხის კუთვნილებისა.

აბრაამი 100 წლისა იყო, როცა სარამ, ღვთის დაპირების თანახმად, შვა ძე, რომელსაც უწოდეს ისაკი. მანამდე აბრაამს სარას ნებით მხევალ აგართან ეყოლა ისმაილი – ისმაიტელთა მამამთავარი, ასევე ხეთთურასთან ჰყავდა – მადიანი, მადიანელთა მამამთავარი. ისაკმა შეირთო რებეკა, რომელმაც შვა ტყუპი ვაჟები ესავი – ედომელთა მამამთავარი და იაკობი – ისრაელიანთა მამამთავარი. მართალია, ესავი პირმშო იყო, მაგრამ იაკობმა თავისი მოხერხებით მიიღო პირმშოება და მამის კურთხევაც. ამის შემდეგ გაექცა ესავის რისხვას. გაემართა მესოპოტამიაში, ხარანის სანახებში, დედის ნათესავებთან. გზაზე დაუღამდა, დაიდო ლოდი სასთუმლად და დაწვა

ერთ ადგილს – „ესიზმრა: მიწაზე კიბე დგას და თავით ცას სწვდება, უფლის ანგელოზები ადი-ჩამოდინ კიბეზე. აჰა, უფალი დგას კიბეზე და ეუბნება: მე ვარ უფალი ღმერთი აბრაამისა, მამაშენისა და ღმერთი ისაკისა. ეს მიწა, რომელზედაც წევხარ, შენთვის და შენი შთამომავლობისათვის მომიცია. შენი შთამომავლობა ქვიშასავით მრავალრიცხოვანი იქნება და განივრცობი დასავლეთისაკენ, აღმოსავლეთისაკენ, ჩრდილოეთისაკენ და სამხრეთისაკენ, შენითა და შენი შთამომავლობით იკურთხება მიწიერთა მთელი მოდგმა. აჰა, შენთანა ვარ და ყველგან დაგიფარავ, სადაც კი წახვალ, კვლავ დაგაბრუნებ ამ მიწაზე. არ მიგატოვებ, ვიდრე არ აგისრულებ ყველაფერს რაც გითხარი“ (დაბ. 28, 12-15). ხარრანში იაკობს შერთეს ლია და რახილი, მათთან და აგრეთვე მათ მხევლებთან იაკობს ეყოლა თორმეტი ვაჟი და ერთი ქალი, მათგან წარმოიშვა ისრაელის თორმეტი ტომი. თავისი ოჯახით უკან დაბრუნებისას იაკობს „უთხრა ღმერთმა: იაკობია შენი სახელი, აღარ გერქმევა ამიერიდან სახელად იაკობი, არამედ ისრაელი იქნება შენი სახელი. და უწოდა სახელად ისრაელი. უთხრა ღმერთმა: მე ვარ ღმერთი ყოვლადძლიერი, ინაყოფიერე და გამრავლდი. ხალხი და ხალხთა კრებული წარმოიშობა შენგან და მეფენი გამოვლენ შენი საზარდულიდან. ქვეყანა, რომელიც მივეცი აბრაამს და ისაკს, შენთვის მომიცია, შენი შთამომავლობისათვის მომიცია ეს ქვეყანა“ (დაბ. 35, 10-12).

იაკობის ძემ – იოსებმა – ეგვიპტეში გადიდკაცების შემდგომ ქვეყნად ჩამოვარდნილი შიმშილობის გამო მამამისი ოჯახით მიიწვია მაღდარ ეგვიპტეში: „უთხრა ღმერთმა ისრაელს ღამეულ ხილვაში: იაკობ, იაკობ! მიუგო: აქა ვარ. უთხრა: მე ვარ ღმერთ-

თი, ღმერთი მამაშენისა. ნუ გეშინია ეგვიპტეში ჩასვლის, რადგან იქ გაქცევ დიდ ხალხად. მე ჩაგყვები ეგვიპტეში, მევე ამოგიყვან იქიდან და იოსები დაგიხუჭავს თვალებს საკუთარი ხელით“ (დაბ. 46, 2-3).

ეგვიპტეში ჩასვლის შემდგომ იაკობის ოჯახი დასახლდა მდიდარ მხარეში, რამდენიმე ასეული წლის შემდგომ ის იქცა დიდ ხალხად, მაგრამ დროთა ვითარებაში ეგვიპტელთა მონები გახდნენ – „„გამოხდა მრავალი ხანი და მოკვდა ეგვიპტის მეფე. აკვნესდნენ მძიმე შრომისაგან ისრაელიანები, გაჰკიოდნენ და მისწვდა მათი ლაღადი ღმერთს. მოესმა ღმერთს მათი კვნესა და გაიხსენა ღმერთმა აბრაამთან, ისაკთან და იაკობთან დადებული აღთქმა. მოხედა ღმერთმა ისრაელიანებს და იცნო ღმერთმა ისინი“ (გამ. 1. 23-25).

გამოიყვანა უფალმა ისრაელიანები ეგვიპტიდან და მიიყვანა აღთქმულ ქვეყანაში. ხალხის წინამძღვრობა უფალმა დააკისრა წინასწარმეტყველსა და რჯულმდებელს.

მოსე ჩვილობიდანვე იზრდებოდა სასახლეში. ის ფარაონის ქალიშვილის მიერ იყო ნაშვილები, მაგრამ მონიფულობისას გამოამჟღავნა ეგვიპტელთა მიერ დაჩაგრული თავისი ერისადმი სიყვარული და თავდადება. ამ დროს მოკლა ზედამხედველი ეგვიპტელი და იძულებული გახდა გაქცეულიყო ეგვიპტიდან.

ის გაემართა სინას ნახევარკუნძულისაკენ, მადიამელთა მინაზე, იქ შეირთო ცოლი და მწყემსავდა ცხვრებს. ერთხელ ცხვარი წაასხა უდაბნოს იქით და მიადგა ღვთის მთას – ხორებს. „გამოეცხადა უფლის ანგელოზი ცეცხლის ალად შუაგულ მაცვლოვანში. ხედავს, ცეცხლი უკიდია მაცვლოვანს, მაგრამ არ ინვის მაცვლის ბუჩქი. თქვა მოსემ, მივალ და ვნახავ ამ დიდე-

ბულ სანახავს რატომ არ იწვის მაცვლოვანი. დაინახა უფალმა რომ მოდის მოსე სანახავად და დაუძახა შუაგულ მაცვლოვანიდან: მოსე, მოსე! მიუგო – აქა ვარ. უთხრა: ახლოს ნუ მოხვალ! გაიძრე ფეხსამოსი, რადგან ეს ადგილი, სადაც შენ დგახარ წმიდა მიწაა. უთხრა: მე ვარ მამაშენის ღმერთი. სახე დაიფარა მოსემ, რადგან ღვთის ხილვისა შეეშინდა. და თქვა უფალმა: ვიხილე ჩაგვრა ჩემი ერისა ეგვიპტეში და მომესმა ზედამხედველებისაგან გამწარებული ღალადი. რაკი გავიგე მისი გასაჭირი. ჩამოვედი, რომ ვიხსნა იგი ეგვიპტელთაგან და წავიყვანო მაგ ქვეყნიდან მადლიანსა და ვრცელ ქვეყანაში, სადაც ღვარად მოედინება თაფლი და რძე, ქანაანელთა, ხეთელთა, ამორეველთა, ფერიზეველთა, ხივიელთა და იეზუსეველთა ქვეყანაში. „აჰა, მოინია ჩემამდე ისრაელიანთა ღალადმა და ვიხილე მათი ჩაგვრა, როგორ ჩაგრავენ მათ ეგვიპტელები. ახლა გაგზავნი ფარაონთან, რომ გამოიყვანო ეგვიპტიდან ჩემი ერი, ისრაელიანები“ (გამ. 3. 2-10).

კვლავ უთხრა უფალმა მოსეს ისრაელიანთა შესახებ – „მიგიღეთ ჩემს ერად და ვიქნები თქვენი ღმერთი. გეცოდინებათ, რომ მე ვარ უფალი, თქვენი ღმერთი, ეგვიპტელთა კირთებისაგან თქვენი გამომხსნელი“ (გამ. 6.7).

ამის შემდგომ უფალი ღმერთი „ჩემს ერს“, „ჩემს ხალხს“ უწოდებს ისრაელიანებს. მოსემ იცოდა, რომ ფარაონი უარს იტყოდა ეგვიპტიდან ასეულათასობით მუშის, ანუ ებრაელთა გაშვებაზე. უფალი ამბობს – „არ მოგისმენთ ფარაონი. მაშინ ხელს მოუუჭერ ეგვიპტეს და დიდი სასჯელების ძალით გამოიყვან ჩემს კრებულს, ჩემს ერს, ისრაელიანებს ეგვიპტის ქვეყნიდან“ (გამ. 7.4).

ყოველი წარდგომის დროს მოსე ფარაონს ეუბნებოდა: „ამბობს უფალი, ებრაელთა ღმერთი: გაუშვი ჩემი ხალხი, რათა მემსახურონ“.

ფარაონი არ უშვებდა ებრაელებს, რისთვისაც ათი სასწაულებრივი სასჯელით დაისაჯა ეგვიპტე, რომელთა დროსაც ებრაელები უვნებლნი რჩებოდნენ, თანახმად უფლის სიტყვისა – „გამოვარჩევ ჩემ ხალხს შენი ხალხისაგან...“ (გამ. 8. 23). ისჯებოდა ფარაონი, თუმცა უფალი აგებინებდა დასჯის მიზეზს: „აქამდე აბუჩად იგდებ ჩემს ერს და არ უშვებ“ (გამ. 9.17).

ებრაელთა გაუშვებლობისათვის ეგვიპტელები სასტიკად დაისაჯნენ. თავზარდაცემულმა ფარაონმა გაუშვა უფლის ერი. ექვსასი ათასი კაცი ქალებისა და ბავშვების გარდა გაემართა მენამული ზღვისაკენ. წინ მიუძლოდათ მათ უფალი, დღისით ღრუბლის სვეტში გზის საჩვენებლად, ღამით ცეცხლის სვეტში გზის გასანათებლად. გონს მოსვლის შემდგომ ეგვიპტელები უკან გაეკიდნენ ებრაელებს, მოსემ ღვთის ბრძანებით ზღვა კვერთხით ორად გაჰყო, ებრაელები მშრალი ზღვის ფსკერის გავლით გავიდნენ მეორე ნაპირას, ფარაონი კი თავისი მხედრებითა და ეტლებით კვლავ კვერთხის დაკვრით შეერთებულმა ზღვამ დაახრჩო.

როგორც აღინიშნა, აღთქმა – კავშირი – უფალ ღმერთსა და მის ერს შორის ეგვიპტიდან გამოსვლის შემდგომ დაიდო.

ეგვიპტიდან გამოსვლის სამი თვის შემდგომ მოსე თავისი ხალხით მიადგა სინაის მთას.

„ავიდა ღმერთთან მოსე და მთიდან ჩამოსძახა მას უფალმა: ასე უთხარი იაკობის სახლს და ამცნე ისრაელიანებს: თქვენ ნახეთ, რა დავმართე ეგვიპტეს, როგორ აგიტაცეთ არწივის

ფრთებით და ჩემთან მიგიყვანეთ, ამიერიდან თუ შეისმენთ ჩემს სიტყვას და დაიცავთ ჩემს აღთქმას, ჩემს საკუთრებათ გამოგარჩევთ ყველა ხალხისაგან, რადგან ჩემია მთელი ქვეყანა. მღვდელთა სამეფოდ და წმიდა ერად მეყოლებით. აი, სიტყვები, რაც უნდა უთხრა ისრაელიანებს“ (გამ. 19: 3-6).

ყველა ხალხისაგან გამორჩეულობისა და უფლის ერად ქცევისთვის ისრაელიანებს უნდა დაეცვათ აღთქმა უფლისა – შეესმინათ მისი სიტყვა. „მღვდელთა სამეფოდ და წმიდა ერად“ გამორჩევისათვის ისრაელიანებმა მზადყოფნა განაცხადეს – „ერთხმად მიუგო ერმა და უთხრა: ყველაფერს შევასრულებთ, რაც ბრძანა უფალმა. ნაულო მოსემ უფალს ხალხის ნათქვამი“ (გამ. 19.8).

უფალმა უბრძანა მოსეს მოემზადებინა ხალხი ღვთის გამოცხადებისათვის. ხალხი ორი დღის მანძილზე იწმენდდა თავს, თავის ტანსაცმელს, მოსემ მთის გარშემო ხაზი შემოაფლო, როგორც ინება ღმერთმა, რათა მას არავინ მიახლოვებოდა სიკვდილის შიშით, რამეთუ ამ დროს ღმერთი მთაზე იყო. მესამე დღის დილით სინას მთა ღრუბლით დაიფარა, დაიწყო ელვა და ქუხილი.

„გამოიყვანა ბანაკიდან ხალხი მოსემ ღვთის შესახვედრად და დადგნენ მთის ძირას.

ბოლავდა მთელი სინაის მთა, რადგან უფალი იყო მასზე ჩამოსული ცეცხლის ალში, როგორც ქურას, ისე ასდიოდა კვამლი და ძლიერად ირყეოდა მთა. თანდათან ძლიერდებოდა საყვირის ხმა. ლაპარაკობდა მოსე და ეხმიანებოდა ღმერთი“ (გამ. 19. 18-20).

ღმერთმა წარმოსთქვა ხალხის გასაგონად მცნებები:

1. თქვა ღმერთმა ყველა ეს სიტყვა:
2. მე ვარ უფალი, თქვენი ღმერთი, რომელმაც გამოგიყვანეთ ეგვიპტელთა ქვეყნიდან, მონობის სახლიდან.
3. არ გაიჩინოთ ჩემს გარდა სხვა ღმერთები.
4. არ გაიკეთო კერპები, არც რამე ხატი იმისა, რაც არის მაღლა ცაში, დაბლა მიწაზე და წყალში, მიწის ქვეშ.
5. არ სცე თაყვანი მათ, არც ემსახურო, რადგან მე ვარ უფალი თქვენი ღმერთი, შურისმგებელი ღმერთი, რომელიც მამის ცოდვას შვილებს მოგვკითხავ, ჩემს მოძულეებს, მესამე და მეოთხე თაობაში.
6. ათასწლილ სიკეთის მზღველი ჩემს მოყვარულთათვის და ჩემი მცნებების დამმარხველთათვის.
7. არ დაიფიცო ფუჭად უფლის, შენი ღვთის სახელი, რადგან დაუსჯელი არ გადაურჩება უფალს მისი სახელის ფუჭად მაფიცარი.
8. გახსოვდეს შაბათი დღე, რომ წმიდა ჰყო იგი.
9. ექვს დღეს იმუშავე და აკეთე შენი საქმეები.
10. მეშვიდე დღე კი უფლის, შენი ღვთის შაბათია. არა საქმე არ გააკეთო, არც შენ, არც შენმა ვაჟმა, არც ასულმა, არც შენმა ყმამ, არც შენმა მხევალმა, არც შენმა პირუტყვმა, არც შენმა მდგმურებმა, სახლში რომ გყავს.
11. რადგან ექვს დღეში შექმნა უფალმა ცა და მიწა, ზღვა და ყველაფერი, რაც მასშია და მეშვიდე დღეს შეისვენა, ამიტომაც აკურთხა უფალმა შაბათი დღე და წმიდა ჰყო იგი.
12. პატივი ეცი მამას და დედას, რათა დღეგრძელი იყო მიწაზე, რომელიც უფალს, შენს ღმერთს მოუცია შენთვის.
13. არა კლა.

14. არ იმრუშო.

15. არ იქუერდო.

16. არ გამოხვიდე ცრუ მოწმედ შენი თვისტომის წინააღმდეგ.

17. არ ინდომო შენი თვისტომის სახლი; არ ინდომო შენი თვისტომის ცოლი, არც მისი ყმა, არც მისი მხევალი, არც მისი ხარი, არც მისი სახედარი, არც არაფერი მისი ქონებიდან (გამ. 20. 1-17).

როგორც აღნიშნული იყო, უფალი ღმერთის მიერ დედამიწაზე მცხოვრებ მრავალ ხალხთა შორის ერთის გამორჩევა გამოიწვია კერპთაყვანისმცემლობის გავრცელებამ – ყველა ხალხს დავინყებულნი ჰყავდა ჭეშმარიტი ღმერთი. სარწმუნოების დამცველად უფალმა ისრაელიანები ამოირჩია. მართლაც ამ ერმა საუკუნეთა მანძილზე შეძლო სინმინდით გადაეცა სხვადასხვა ერებისა და კაცობრიობისათვის (თვით ამ ერში განხორციელებული ღვთის ძის – იესო ქრისტეს მიერ) – ჭეშმარიტი სარწმუნოება. საერთოდ ერის – ერთი წარმოშობისა თუ სხვა მხრივ გაერთიანებული ხალხის ამორჩევით უფალმა ღმერთმა აკურთხა კაცობრიობის ხალხებად, ერებად დაყოფა.

იესო ქრისტეს შემდგომ ყოველი ერი, მატარებელი მართალი სარწმუნოებისა, ღვთის ხალხად იქცა, მათ შორის ქართველი ერიც. „ქართლის ცხოვრების“ თანახმად, ეს მომხდარა სულიწმიდის მოფენის შემდეგ, როცა დედა ღვთისას წილად ხვდა ივერიელთა მოქცევა. ჩვენებით გამოცხადებისას მაცხოვარი მას ეუბნება – „ჰოი, დედაო ჩემო, მე არ უგულვებელყოფ ყველა ხალხზე უფრო საზეპურო ქართველ ერს მათზე შენი მეოხებით“ (ქ. ც. I, გვ. 37).

თუბალი და მოსოჭი

საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის წმიდა მამები, უცხოელ საეკლესიო მოღვაწეთა დარად ცნობისწადილით ეძიებდნენ წინაპრებს ღვთისმშობლის წილხვედრი ერისას. დასტური ამისა არის ლეონტი მროველ ეპისკოპოსის და არსენ ბერის შრომები ქართველთა ეთნოგენეზისის შესახებ.

არსენ ბერმა იცის, რომ მკითხველს აინტერესებს, – „ჩვენ, ქართველნი რომელთა ნათესავთა შვილნი ვართ“, იგი პასუხობს – „ჩვენ ქართველნი შვილნი ვართ მათ არიან-ქართლით გამოსულთანი და ენაი მათი „ვუნყით“ (ძვ. ქართ. აგიოგრ. ლიტ. ძეგლ. 1971, III, გვ. 46). „არიან-ქართლით“ გამოსული ხალხი ქრისტეშობამდე დასახლებულა დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოში ალექსანდრე მაკედონელის მიერ, რომელსაც ჩვენი ქვეყნის – ე.ი. საქართველოს – შენება დაუნყია – „ინყო შენებად ქვეყანასა ჩვენსა, ხოლო თანაჰყვა აზოვე, ძე არიან-ქართველთა მეფეთა და მისცა ქვეყანა ეს ჩვენი სამეუფოდ და სამკვიდრებლად და გაუჩინა საზღვარი ჰერეთი და ეგრისწყალი, სომხითი და მთაი ცროლისაი და თვით წავიდა“ (იქვე, გვ. 47).

ამ კონცეფციის თანახმად, მოსახლეობა, როგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ საქართველოისა, შთამომავალია „არიან-ქართველებისა“. ისინი აზოვემ – „არიან-ქართლის“ მეფის ძემ, საქართველოში ჩამოასახლა. მაგრამ ვინ იყვნენ და სად ცხოვრობდნენ „არიან-ქართველები“, სად იყო „არიან-ქართლი“?

არსებობს მეორე კონცეფციაც, რომელიც მიეწერება ლეონტი მროველ ეპისკოპოსს. ლეონტის თანახმად, ქართველი

ერი ჩამოყალიბდა საქართველოს მიწა-წყალზე; ქართველ ტომთა ეთნარქები იყვნენ ქართლოსი, ეგროსი, ჰეროსი და სხვები. მათი წინაპარი თარგამოსი კი სამხრეთის ქვეყნიდან ჩამოსახლდა ამიერკავკასიაში.

საერთოდ ჩვენი ერის, ანდა მისი წინაპრის სამხრეთიდან ჩამოსახლეობის თეორია ბუნებრივია, რამეთუ სამშობლო კაცობრიობისა, ძველი ხალხებისა და ერების მესოპოტამიაა, საიდანაც, ბიბლიის თანახმად, ისინი გავრცელდნენ მსოფლიოში. ყველა ძველი ერი თავის წინაპარს მესოპოტამიასა და წინა აზიაში ეძებდა, მათ შორის ქართველებიც, მით უმეტეს, რომ წმიდა წერილის ძველი კომენტატორები ქართველთა ანუ იბერთა წინაპრებს ასახელებდნენ ნოეს უახლოეს შთამომავალთა შორის.

„დაბადებაში“ ნოეს ძის იაფეტის შთამომავალთა შორის მოხსენიებული თუბალი და მოსოხი – ქართველთა წინაპრებადაა მიჩნეული როგორც ძველ ისე ახალ ისტორიკოსთა მიერ.

იოსებ ფლავიუსი იაფეტის შვიდ ძეთაგან ორის – თუბალისა და მოსოხის შესახებ წერს – „დაამკვიდრებს უკუე თოვილოსცა თოვილთასა, რომელ ან ივირად იწოდებიან. ხოლო მესქინნი, მესხოსი მიერ აღშენებულნი კაჰჰადუკად იწოდებიან“... (იოსებ ფლავიუსი, მოთხრობანი იუდაებრივისა ძუელისიტიყვაობისანი, 1987, გვ. 103). ივერიელთა წინაპრებად ბიბლიის თუბალი მიიჩნევა. „ქართლის ცხოვრება“ კი, როგორც ცნობილია, ქართველთა წინაპრებად მიიჩნევს ბიბლიურ თარგამოსს. ის იოსებ ფლავიუსის თანახმად, „ლომაროჲს“ ძეა. მისგან წარმომავლობა ასეთია – „თორღამის უკუე – თორღამელნი, რომელნი თნები-საგან ელლინთაისა ფრიგვად იწოდეს“ (იქვე, გვ. 103).

ფლავიუსი თარგამოსს ფრიგიელთა წინაპრად მიიჩნევს, ლურსმულ და იეროგლიფურ ტექსტებზე დაყრდნობით, „ცნობილმა გერმანელმა მკვლევარმა ჰ. ვინკლერმა მეცნიერულად დაასაბუთა ძველბერძნული წყაროების „ფრიგიისა“ და სარგონ II-ის (ძვ. წ. 722-705 წწ.), დროინდელი ასურული ტექსტების – „მუშქების“ ქვეყნის იგივეობა (ძველი აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორია, 1988, გვ. 252).

მაშასადამე, „მუშქები“ – ქართველთა ერთი დიდი ტომი – თარგამოსს დაუკავშირდა [თარგამოს – ფრიგიელნი (ფლავიუსით) – მუშქები (ვინკლერით)].

ასურული ტექსტების „ტაბალ“ ბიბლიურ თუბალთან (სეპტანტა, Θιβελ; ზოგჯერ – Θιβερ; ვლუგატა – Thubal) გაიგივებულია ე. დრომეს მიერ (იხ. ს. ჯანაშია, ტ. III, 1959, გვ. 70).

მაშასადამე, ბიბლიური თუბალი წინაპარია – იბერებისა ანუ ქართველებისა, იოსებ ფლავიუსის ამ კომენტარს ეთანხმებინ და ავრცობენ ჩვენი მეცნიერები, რაც შეეხება ბიბლიურ მოსოქ-მოსოხს, ისიც ქართველთა (მესხური ტომის) წინაპრად იყო მიჩნეული, ამჟამად კი ჩვენ შეგვიძლია ის დაუკავშიროთ „ქართლის ცხოვრების“ თარგამოსს (თარგამოს-ფრიგიელნი-მესხნი) იმ გზით, როგორც ზემოთ იყო გადმოცემული, თარგამოსი კი, როგორც ცნობილია, აღნიშნული ქართული წყაროს თანახმად, არა მარტო ქართველთა, არამედ სომეხთა წინაპრადაც არის მიჩნეული (თარგამოს – ჰაოს, ქართლოს). აქ არ შეიძლება არ მოგვაგონდეს ჰეროდოტეს ცნობა – „ფრიგიელებს, როგორც მაკედონიელები ამბობენ, ეწოდებოდათ ბრიგები მთელი იმ ხნის განმავლობაში, სანამ ევროპელები იყვნენ და მაკედონიელების მეზობლად ცხოვრობდნენ, ხოლო აზიაში რომ

გადავიდნენ, მინა-წყალთან ერთად სახელიც გამოიცივალეს – ფრიგიელები დაირქვეს. არმენიელები, რომლებიც ფრიგიელებსაგან მომდინარეობენ...“ (ჰეროდოტე, ისტორია I, 1976, გვ. 434). „ბერ“ – „ბრიგ“ სახელების დაკავშირება მსგავსი ეტიმოლოგიით შესაძლებელია.

ფრიგიელებს, როგორც აღინიშნა, მუშქებთან, ხოლო ამ უკანასკნელს მესხებთან აიგივებენ.

აღსანიშნავია, რომ მესხებს ძველთაგანვე მთელ ქართულ მოსახლეობასთან აიგივებდნენ, მაგალითად, სტრაბონი დასავლეთ საქართველოს თითქმის ცენტრალურ ნაწილს – მოსხების ქვეყანას უწოდებს, ხოლო ჩრდილოკავკასიელი ტომები აღმოსავლეთ ქართულ ტომებს – მესხებს უწოდებენ. დალესტნელები „ავარიელები – ფშავ-ხევსურებს „მოსოხის (ანუ „მოსოქის“) სახელით იცნობენ (იხ. ჰ. უსლარ „ავარსკიი იაზიკ“ 1889, II, გვ. 24, 26).

როგორც ითქვა, ფრიგიელებს (რომლისაგანაც წარმომდგარან მესხები) ასევე „ბრიგ“-ები ერქვათ. ამ სიტყვის ფუძე საგულისხმო იგივეობას ავლენს თუბალ-იბერის ფუძესთან – „თბლ“ – „ბრ“. ფუძე – „ბრგ“ (ბრიგ.) და „ბრ“ (იბრ) უთუოდ მსგავსნი არიან.

ს. ჯანაშია ბიბლიის თუბალებსა და მოსოქებს ერთი წარმომობის ურთიერთმეზობლად მცხოვრებ ხალხად მიიჩნევს.

შემთხვევითი არაა, რომ თუბალი და მემექი ბიბლიაში თითქმის მუდამ ერთად მოიხსენება. ეს შეუმჩნეველი არ დარჩენიათ ბიბლიის კომენტატორებს. ისინი ერთად მოიხსენებიან იაფეტის ძეთა ჩამოთვლის დროს („იაფეტის ძენი: გომერი, მაგოგი, მადაი, იავანი, თუბალი, მემექი და თირასი“ (დაბ.

10.2), ასევე ეზეკიელის მიერ (32:26; 38:2; 39:1), ხშირად ეზეკიელი ჩრდილოეთის ხალხებს შორის აგრეთვე იხსენიებს „გომერს თავის ურდოთი, თოგარმას სახლს...“ (38:6), ასირიელ მეფეთა ანალებში, როგორც აღინიშნა, არც თუ იშვიათად იხსენიება Muski და Tabal, ვითარცა ორი მეზობელი ეროვნება, მცხოვრებნი კილიკიაში, ხოლო ჰეროდოტე ამბობს, ტიბარეკებს ანუ იბერიანელთა (იბერიელები) და მოსხების, კოლხეთის ახლოს მცხოვრებთა შესახებ. მეცნიერები თვლიან, რომ თავდაპირველად ორივე აღნიშნული ეროვნება ცხოვრობდა ტიგროსისა და ევფრატის სათავეებში, მიდიასა და სკვითიას შორის, ე.ი. კოლხეთსა და იბერიაში (იხ. „ტოლკოვანია ბიბლია“, პეტერბურგი, 1904-1907 I, გვ. 69. კომენტარი).

წინასწარმეტყველი ეზეკიელი თუბალსა და მუშექს ახსენებს სხვა ჩრდილოელ ხალხებთან ერთად, რომელნიც ცოდვათა გამო დაისჯებიან; ეზეკიელზე ადრე ისრაელის მეზობლად მცხოვრებ დიდ ხალხთა დასჯის შესახებ წერდა იერემია წინასწარმეტყველი. საქმე ის იყო, წინასწარმეტყველებანი უშუალოდ შეეხებოდა ისრაელს, უფლის ერს, რომელიც ელირსა აღთქმულ მინაზე დასახლებას, მაგრამ დაარღვია აღთქმა უფალთან სხვადასხვა ცოდვათა გამრავლებით, რის გამოც უნდა დასჯილიყო აღთქმული მინიდან გადასახლებითა და სხვა ერის მონობაში ყოფნით. კერძოდ, ისრაელიანები ქალდეველთა მეფე ნაბუქოდონოსორს უნდა გადაესახლებინა ბაბილონში. რის შემდეგაც ქალდეველებიცა და სხვა ჩრდილოელი ხალხებიც დაისჯებოდნენ უფლის მიერ. იერემია ქადაგებდა – „ამას იტყვის უფალი ღმერთი: „აჰა, მე მოვუწოდებ და მოვაველნ ჩრდილოეთის ყოველ ერს და ბაბილონის მეფეს ნაბუქოდონოსორს,

მონასა ჩემსა, და მათ მოვიყვან ამ ქვეყანას და ყოველთა გარემოს ერთა ზედა, დავაქცევ მათ და შევცვლი უდაბნოდ საუკუნოდ, და იქმნებიან ეს ერნი მონებად ბაბილონის მეფისა 70 წელ და მის შემდგომ მე დავსჯი ბაბილონის მეფეს და მის ერს მათი უსჯულოებისათვის და ქალდეველთ ქვეყანასაც გადავაქცევ უდაბნოდ“. მართლაც, ებრაელები გადაასახლეს ბაბილონში, სადაც ისინი ტყვეებად იყვნენ 70 წელს, ხოლო ქალდეველთა ბაბილონის სამეფო შემდგომ თანდათან უდაბნოდ იქცა და დავიწყებას მიეცა. წინასწარმეტყველების შესაბამისად დაეცა თითქმის ყველა იმდროინდელი ტომები და ცნობილი სახელმწიფოები (იგულისხმება ებრაელთა ბაბილონში ტყვეობის ხანა), დაეცა და სახელოვნება დაკარგა ათასწლეულების მანძილზე დიდებულმა ეგვიპტემ, რაც იწინასწარმეტყველა ეზეკიელმა – „ადამის ძევ, მიმართე პირი ფარაონისაკენ, ეგვიპტის მეფისაკენ და უწინასწარმეტყველე მას და მთელ ეგვიპტეს ელაპარაკე და უთხარი, ასე ამბობს-თქო უფალი ღმერთი, აჰა, შენზე ვარ ფარაონო, ეგვიპტის მეფე, დიდო გველეშაპო, რომ განოლილხარ შენს მდინარეებში და ამბობ ჩემია მდინარე, ჩემთვის შექმენიო. ლაყურებში ჩანგლებს გაგიყრი, ...მოგისვრი უდაბნოში შენი მდინარეების თევზებთან ერთად... მიხვდება ეგვიპტის ყველა მცხოვრები, რომ უფალი ვარ, რადგან ლერწმის საყრდენი იყავი ისრაელის ხალხისათვის“ (ეზეკ. 29. 2-4). ანდა: „ადამის ძევ, გამართე გოდება ფარაონზე, ეგვიპტის მეფეზე და უთხარი: ჭაბუკ ლომს ჰგავდი ხალხთა შორის და გველეშაპივით იყავი-თქო ზღვებში! ირქინებოდი შენს მდინარეებში და ფეხებით ამღვრევდი წყლებს, თელავდი-თქო მათ მდინარეებში. ასე ამბობს უფალი ღმერთი: მოვისვრი შენზე ჩემ სათხვეველს ხალხთა სიმრავლეში და ამოგათრევენ ჩემი ბადით...“ (32. 1-3).

მართლაც, ქრისტეშობამდე მეხუთე საუკუნიდან, ებრაელთა ბაბილონის ტყვეობის შემდგომ სახელოვანი ეგვიპტე დაეცა და ის უმნიშვნელო, სხვებზე დამოკიდებულ ქვეყნად იქცა. მსგავსადვე ასრულდა ებეკიელის წინასწარმეტყველებანი სხვა ხალხებსა და სახელმწიფო წარმონაქმნებზე. დაეცნენ ისრაელთა მტრები – ყამონიანები (ამონიტები) თანდათან დაეცა ფინიკიელთა ცნობილი ტვიროსი, რამეთუ წინასწარმეტყველთა თქმით, „ვაგლახს ამბობს იერუსალიმზე, შეიმუსრება იგი – ხალხების კარიბჭე... გაუკაცრიელდება“ (იეზ. 26:2). ტვიროსი ცნობილი ქალაქი, სახელმწიფოს ცენტრი იყო, სადაც ხალხებთან ერთად ქართველთა წინაპრებიც ვაჭრობდნენ – „იავანი, თუბალი და მეშექი იყვნენ შენი გამსაღებლები, ტყვეებს და სპილენძის ჭურჭელს გიხდიდნენ საქონელში, თოგორმას სახლიდან ცხენებს, საბრძოლო რაშებს და ჯორებს გიგზავნიდნენ სანაცვლოდ“ (იეზ. 27:13-14).

აქ ქართველთა წინაპარი ტომები – თუბალი, მეშექი და თოგარმა ერთად იხსენიებიან, რადგანაც ისინი მეზობლები და მონათესავენი იყვნენ. საუკუნოდ დაეცა ასურეთი – ისრაელის მტერი. „იქ არის აშური და მთელი მისი კრებული, მის გარშემო მისი საფლავები ყველანი განგმირულნი არიან, მახვილით დაცემულნი“ (32:22).

დაეცა ცნობილი ელამი, ედომი, დაეცა მეშექი და თუბალი. მათ წინასწარმეტყველი სხვა დასჯილ ხალხთა შორის ასახელებს – „იქ არის მეშექი და თუბალი და მთელი მისი სიმრავლე“ (32:26). ისინი ისჯებიან მათი მეზობლის ისრაელის წინააღმდეგ მტრობის გამო, ისჯება თვით ისრაელიც, რომელიც შემდგომ იპოვის თავის თავში ძალას, აღადგენს სიყვარულს

უფალთან, დაიცავს ალთქმას და კვლავ აღორძინდება, ასევე აღორძინდება ღვთის მცნებათა დამცველი ყოველი დაცემული ერი. მართლაც, მეშექის და თუბალის ძველი დიდებისაგან დაცემა და უმნიშვნელო ტომად ქცევა შეუმჩნეველი არც შემდეგდროინდელ ისტორიკოსებს დარჩენიათ. პირველქართველთა დიდებულება, მათი სახელმწიფოები, ქალაქები, კულტურის ბრწყინვალეობა აჩრდილად იქცა. ივანე ჯავახიშვილი წერს, რომ ქრისტეშობამდე 3-4 საუკუნით ადრე ქართველთა დაცემის შესახებ – „თუმცა ასურულ წყაროებში ჩვენი ერის მაშინდელი მდგომარეობა დანვრილებით არ არის აღწერილი, მაგრამ IV საუკუნის ქართველი ტომების ყოფა-ცხოვრებას თუ იმდროინდელ მდგომარეობას შევადარებთ, შეუძლებელია მაინც ვერ შევამჩნიოთ, რომ ჩრდილოეთისაკენ ნაწიულ ქართველებს ცხადი დაქვეითება ეტყობათ. ვაზის მოვლას, ღვინის დაყენებას, საქონლის მოშენებას, მადნეულის დამუშავებასა და იარაღ-ჭურჭლის გაკეთებას, მართალია, წინანდებურად მისდევდნენ, მაგრამ სად იყო წინანდელი სიმდიდრე, სასახლეები, აუარებელი განძი და ქონება, რომლის ხელში ჩაგდებას თავის დროზე ასურეთის ბატონები კვებულობდნენ ხოლმე. წინათ მათ ქალაქები ჰქონდათ, მეოთხე საუკუნეში კი სალაპარაკოდაც არ ღირდა, რაც იყო ისიც ციხეებს უფრო მიაგავდა, ვიდრე ქალაქს, წინათ ქართველები ძლიერ და მდიდარ ერად ითვლებოდნენ, ალებ-მიცემობისათვის შორეულ ქვეყნებში მიდიოდნენ და ყველგან სახელი გავარდნილი ჰქონდათ. IV საუკუნეში კი ისინი პატარა-პატარა ტომებად იყვნენ დანაწილებულნი, მამაცობის პატივი მეზობლებშილა ჰქონდათ შერჩენილი, მსოფლიოში კი მათი სახელი აღარ ისმოდა“... (ივ. ჯავახიშვილი, ტ. I, გვ. 70).

დიახ, ჩვენი ერი დაეცა, ეზეკიელის წინასწარმეტყველება თუბალსა, მეშექსა და თოგორმაზე აღსრულდა. ეზეკიელი ქრისტემობამდე VI საუკუნეში ცხოვრობდა. IV საუკუნეში ქართველთა წინაპრების ძველი დიდება მეზობლებს თუ ახსოვდათ. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ მათი სახსენებელი უფალმა არ გააქრო, რამეთუ ისინი უფლის ერს ლაშქრავდნენ არა დამოუკიდებლად, არამედ სკვითების იძულებით, რომელთაც „გოგს“ უწოდებდნენ. ის მთავარი იყო მეშექსა და თუბალისა, ე.ი. კავკასიის იქით მცხოვრებ ჩრდილოეთის ხალხებს აუძულეობა სამხრეთელი მეზობლები – ქართველთა წინაპრები, ელაშქრათ „ისრაელის მთებზე“. ეზეკიელი ამბობს ღვთის სიტყვას – „ადამიანის ძევ! იწინასწარმეტყველე გოგზე და თქვი, ასე ამბობს-თქო უფალი ღმერთი, აჰა, შენზე ვარ როშის, მეშექსის და თუბალის მთავარო, მოგატრიალებ, გამოგატრევე და წაგიყვან ჩრდილოეთის კიდეებიდან და მოგიყვან ისრაელის მთებზე გაგადებინებ მშვილდს მარცხენა ხელიდან და ისრებს მარჯვენა ხელიდან დაგაყრევინებ. ისრაელის მთებზე დაეცემი მთელი შენი ურდოიანად და ხალხთან ერთად, შენ რომ გახლავს“... (ეზეკ. 39: 1-3).

მრავალი ხალხი დაისაჯა, რომელთაც წინასწარმეტყველის პირით ამის მიზეზს ამცნობს უფალი – „რაკი საუკუნო მტრობა გქონდა და მახვილს მიუგდე ისრაელიანები მათი გასაჭირის ჟამს, საბოლოო სასჯელის ჟამს“ (ეზეკ. 35: 5).

ქართველთა წინაპრები დასჯილან იმის მიერ, ვისი ხელითაც დაისაჯნენ ისრაელიანები; მეფე ნაბუქოდონოსორის მიერ დატყვევებულ და გადასახლებულ იქნენ უცხო ქვეყნებში. აღსანიშნავია, რომ ნაბუქოდონოსორს, ზოგიერთი ძველი ის-

ტორიკოსის აზრით, არა მარტო ებრაელთა გადასახლება მიენ-
ერება, არამედ ქართველთა გადასახლებაც სამხრეთის ქვეყნე-
ბიდან უფრო ჩრდილოეთით.

ქრისტეშობამდე IV-III საუკუნის ბერძენი მწერალი, გეოგრაფი
და ისტორიკოსი ნაბუქოდონოსორს ახსენებს ვითარცა იბერი-
ელთა ძველი სახელმწიფოს დამპყრობელს.

„ნაბუქოდონოსორმა, რომელიც შერაკლეზე უფრო ძლიერი
იყო, მას შემდეგ რაც საომარი ჯარი შეკრიბა, მიაღწია ლი-
ბიელთა ქვეყანაში და იბერთა ქვეყანაში, აჯობა მათ, გაა-
ცამტვერა და დაიმორჩილა, ერთი წილი მათგანი გადაადგილა
მან პონტოს ზღვის მარჯვენა მხარეზე, იქ დაასახლა“ (გეორგიკა,
1961, გვ. 30). ევსევი კესარიელი წერს – „აგრეთვე მეგასტენე
ამბობს თავის „ინდოეთის“ მეოთხე წიგნში, რომელშიც
მოგვითხრობს ამის წინ მოხსენებული ბაბილონელთა მეფის
შესახებ, რომ ის სიმამაცით და საგმირო საქმეებით შერაკლეს
აღემატებოდა, იმდენად აღემატებოდა, რომ ლიბიის და იბერიის
მეტი წილი, ამბობს იგი, დაიპყრო“ (იქვე, გვ. 30).

ამ ცნობით ნაბუქოდონოსორს დაუმორჩილებია და დაუპყ-
რია მთელი იბერიის სახელმწიფო, რომელიც სამხრეთით
ლიბიასთან მდებარეობდა, აუყრია ქართველები და გადმოუსახ-
ლებია შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე, ანუ კოლხეთსა
და შემდგომდროინდელ ლაზიკაში. ეს მომხდარა ქრისტეშო-
ბამდე VI საუკუნეში. მეგასტენის აღნიშნულ ცნობას იმეო-
რებენ შემდეგი დროის ისტორიკოსები მარაბას-კატინა (I ს.),
მოსე ხორენაცი (V ს.) და სხვები.

ნაბუქოდონოსორს ქალდეელთა მეფეც ერქვა.

ქვეყნის სახელწოდებამ „ქალდეამ“ ათასწლეულთა მანძილზე
ადგილი წაინაცვლა სამხრეთიდან ჩრდილოეთისაკენ, შუმერე-

ბიდან – ქართველებამდე. ნაბუქოდონოსორი, ქალდეური ბაბილონის ყველაზე ცნობილი მეფე ასურელთაგან ახლად განთავისუფლებულ სამშობლოს სათავეში ჩაუდგა 604 წლისათვის და 562 წლამდე მართავდა მას.

ნაბუქოდონოსორს ჰქონია ღვთის სიყვარული (ბაბილონში 53 დიდი ტაძარი და ასობით სამლოცველო არსებობდა). მან ხელახლა ააშენა დაქცეული ბაბილონი, ტაძართა და სატაძრო ნაგებობათა აშენება მისი უმთავრესი საზრუნავი იყო. მათკენ იყო მიმართული სახელგანთქმული ბაბილონის საპროცესიო გზები, რომლებსაც მთელ სიგრძეზე ფერადი (ლურჯ-ცისფერი) ქიქური მიყვებოდა, მათზე გამოყვანილი ყვითელფაფრიანი თეთრი ლომებით, ხარებითა თუ გველეშაპებით. ქალდეელთა მეფე დაულალავი მშენებელი იყო. მისი ხელით ინება უფალმა იერუსალიმის დასჯა, სადაც 597 წელს გაილაშქრა, იუდეის მეფე იოაკიმი ოჯახითა და წარჩინებულებით ბაბილონში გადაასახლა, იერუსალიმის უმდიდრესი ტაძრის განძთან ერთად. მალე, ეზეკიელის წინასწარმეტყველების შესაბამისად, ნაბუქოდონოსორმა კვლავ აიღო აჯანყებული იერუსალიმი 587 წელს, გაძარცვა, დაწვა, ათასობით იუდეველი გადაასახლეს ბაბილონში, რისთვისაც ათწლეულთა შემდგომ თვით ბაბილონიც დაისაჯა. უფლისაგან განდგომა იყო მიზეზი ებრაელთა დატყვევებისა, როგორც იერემია წინასწარმეტყველი წერს – „იყო უფლის სიტყვა ჩემს მომართ ნათქვამი: წადი და ყურში ჩასძახე იერუსალიმს: ასე ამბობს-თქო უფალი: მე მახსოვს შენი ყმანვილური ერთგულება და პატარძლური სიყვარული, როცა მომყვებოდი უდაბნოში, უხნავ-უთეს მიწაზე. უფლის სინმიდეა ისრაელი, მისი მოსავლის ნათავარი. ყოველი მისი მჭამელი

დადანაშაულებდა, უბედურება დაატყდება თავს, ამბობს უფალი. ისმინე უფლის სიტყვა იაკობის სახლო და ისრაელის სახლის ყოველო საგვარეულოვ! ასე ამბობს უფალი: რა ნახა ჩემში ცუდი თქვენმა მამა-პაპამ, რომ განმიდგა, ამოიებას რომ აჰყვა და თავადაც ამოიებაში ჩაეფლაო?.. არ უთქვამს მღვდლებს, სად არისო უფალი, რჯულის კაცებმა არ მიცნეს, მწყემსები გამიდგნენ, წინასწარმეტყველნი ბაალის სახელით გიქადაგებენ და უსარგებლო კერპებს აკეთებენ, ამიტომაც კიდევ მექნება თქვენთან დავა... კარგად გამოიკვლიეთ, ნახეთ, თუ სადმე მომხდარა ამგვარი რამე. თუ შეუცვლია რომელიმე ხალხს თავისი ღმერთები, თუმცა არ ყოფილან ისინი ღმერთები. ჩემმა ერმა კი უსარგებლო კერპებზე გადაცვალა თავისი დიდება“ (იერ. 2, 1-11). ისრაელმა ორი დანაშაული ჩაიდინა, – ამბობს უფალი იერემიას აზრით: მიატოვეს ღმერთი – ცოცხალი წყაროსთვალი და ახალი წყლის ძებნა დაიწყეს – ე.ი. ცრუ ღმერთების ძიება (იერ. 2.13). ისრაელმა ამით მიატოვა უფლის სახლის შვილობა, რის გამოც იქცა ნადავლად მბრდღვინავი ლომებისათვის, რომლებიც უდაბნოდ უქცევენ ქვეყანას, გადანვავენ და გააუკაცრიელებენ მის ქალაქებს (2, 15).

„რადგან ასე ამბობს ცაბათო უფალი: გაჩეხეთ ხე და დაახვავეთ იერუსალიმის ირგვლივ. უნდა დაისაჯოს ეს ქალაქი! სავსეა ძალადობით. როგორც ჭაში გროვდება წყალი, ასე დაგროვდა მასში ბოროტება. ძალადობა და ძარცვა ისმის იქ. სნეულება და ჭრილობებია. ჩემს წინაშე მუდამ ფრთხილად იყავი იერუსალიმო, არ მიგატოვოს ჩემმა სულმა, არ გადაგაქციოთ უდაბნოდ, უკაცრიელ ქვეყნად... რადგან პატარიდან დიდამდე ყველა მომხვეჭელია, წინასწარმეტყველიდან მღვდე-

ლამდე ყველა ყალბისმქმნელი. ზერელედ მკურნალობენ ჩემი ერის ჭრილობებს. ამბობენ მშვიდობააო, მშვიდობა! თუმცა არ არის მშვიდობა. განა არ რცხვენიათ, სიბილნეს რომ ჩადიან? არა! სულაც არ რცხვენიათ, ამიტომაც დაეცემიან დაცემულთა შორის, ნაიფორხილებენ, როცა დავსჯი მათ, – ამბობს უფალი“ (იერ. 6.6-15).

იერემიას ღვთის სიტყვის განცხადებისათვის სიმართლით შეურაცხყოფილი ბრბო ემუქრებოდა, ცილს სწამებდა და ესწრაფოდა მის დაღუპვას. უკეთური ქცევით დატანჯული წინასწარმეტყველი წყევლიდა თავის დაბადების დღეს, მაგრამ სიმართლის თქმას განაგრძობდა. მან პირდაპირ უთხრა მის დილეგში ჩამგდებ ერთ მღვდელს: „ასე ამბობს უფალი: აჰა, შიშის ზარს დაგცემ შენ და შენს მეგობრებს. დაეცემიან ისინი მტრების მახვილისაგან და შენი თვალით იხილავ ამას. ბაბილონელთა მეფის ხელში ჩავაგდებ მთელს იუდას. გადაასახლებს მათ ბაბილონში და მახვილით ამოსწყვეტს“ (იერ. 20,4).

წინასწარმეტყველის სიტყვისამებრ ბაბილონის მეფე ნაბუქოდონოსორი გარს შემოადგა იერუსალიმს. იერემიამ განუცხადა იუდეას მეფეს: „...ამბობს უფალი – ჩავაგდებ ციციას, იუდას მეფეს და მის მორჩილებს, ხალხს და ყველას... ნაბუქოდონოსორის, ბაბილონის მეფის ხელში...“ (21.7).

მართლაც, აღსრულდა წინასწარმეტყველება. ისრაელიანები ბაბილონში გადაასახლეს, იერემია გოდებდა: „როგორ მართო დარჩა ქალაქი, ოდესღაც ხალხმრავალი, ზის ქვრივი ქალივით, ხალხთა ქალბატონი და მხარეთა დედოფალი მოხარკე შეიქმნა. ტირის ლამლამობით, ღანვებზე ცრემლი სდის, არავინ

ჰყავს ნუგეშინისმცემელი, ყველამ უღალატა, მტრად გადაეკიდნენ მეგობრები“ (გოდება, I: 1-2). „აღასრულა უფალმა განზრახული, აახდინა თავისი ნათქვამი, რაც ჰქონდა ნაბრძანები ძველთაგანვე, დააქცია და არ შეიბრალა. მტერი გაახარა შენზე, რქა აღუმაღლა შენს დუშმანებს... ყრიან ქუჩის მტვერში ყმანვილი და მოხუცი, ჩემი ქალწულები და მოყმეები მახვილით დაეცნენ; დახოცე შენი რისხვის დღეს, დაკალი, არ დაინდე“ (2.17,21).

ნაბუქოდონოსორმა დაატყვევა და გადაასახლა ებრაელი ხალხი, მასვე, როგორც უკვე აღინიშნა, ძველ ისტორიკოსთა ცნობებით, დაულაშქრავს ქართველთა სახელმწიფო, სადღაც სამხრეთში მდებარე, დაუტყვევებია ქართველობა და გადაუსახლებია ჩრდილოეთის ქვეყანაში, შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე. ისრაელ დედათა დარად ტიროდნენ ალბათ ქართველი დედებიც, მაგრამ მათი გოდების აღმწერი არავინ იყო, ჩანს, მათ შორის არ ჰყავდა უფალს გამორჩეული ერთგული. ისინი ამ დროისათვის კერპთმსახურნი იყვნენ, ჭეშმარიტი ღმერთი მხოლოდ ექვსასი წლის შემდეგ შეიცნეს ანდრია მოციქულის ქადაგების მეშვეობით.

აქ ორიოდ სიტყვით უნდა ითქვას იმის შესახებაც, რომ რჩეულ ერთან, რომელიც აღთქმის დარღვევისათვის სამართლიანად დაისაჯა, უფალმა კვლავ განაახლა თავისი აღთქმა. ბაბილონის ტყვეობა დასრულდა. ებრაელები აღთქმულ მიწაზე დაბრუნდნენ. ქართველები კი, თუკი ვენდობით ძველ ისტორიკოსთა ცნობას მათი სამხრეთიდან ჩრდილოეთში გადასახლების შესახებ, დაფუძნდნენ ახალ ქვეყანაში, უწოდეს მას თავისი სახელი საქართველო. თუმცა, სიმონ ჯანაშიას დაკვირვე-

ბით, კავკასია ძველთაგანვე სამშობლო იყო ქართველების, ისევე როგორც წინა აზიის ზოგიერთი რეგიონი. ამ დროისათვის მოხდა არა ქართველთა გადასახლება, არამედ სამხრეთიდან ჩრდილოეთისაკენ გადაინაცვლეს მათმა პოლიტიკურმა ცენტრებმა. ესე იგი, სამხრეთიდან ჩრდილოეთით გადასახლდა მხოლოდ პოლიტიკური ელიტა. ყოველ შემთხვევაში თუბალისა და მეშექის ძველი დიდება საუკუნო წარსულად იქცა. მათი ადგილი „იბერმა“ დაიჭირა.

იბერი

ეზეკიელის პირით გამოთქმული წინასწარმეტყველების კითხვისას – „უთხარი, ასე ამბობს-თქო უფალი ღმერთი: აჰა, შენზე ვარ გოგ, როშის, მეშექის და თუბალის მთავარო! გაგაბრუნებ და ყბაში ჩანგალს ამოგდებ... თოგორმას სახლს ჩრდილოეთს კიდებიდან მთელი თავისი ურდოთი, ურიცხვი ხალხითურთ შენთან ერთად“ – გვახსენდება ს. ჯანაშიას სიტყვები – „უეჭველია, რომ VI-საუკუნეებში ჩვენს წელთაღრიცხვამდე ქართველობამ დიდი ზარალი განიცადა. ამ ხანაში შემცირდა ქართველი ტომების მოსახლეობა და მასთან ერთად ამ ტომებმა თავისი მსოფლიო-ისტორიული პოზიციები დაჰკარგეს“ (ს. ჯანაშია, ტ. V, 1987, გვ. 212).

რალა დარჩა ერთ დროს პირინეიდან პამირამდე განფენილი (ნ. მარი) ქართველური ეთნოსიდან?

ქრისტეშობამდე რამდენიმე საუკუნით ადრე ქართველური წარმოშობის ხალხები იქცნენ მცირე ტომებად, დაემხო მათი

ერთ დროს სახელოვანი სახელმწიფოები. თავიანთი უბედურებისა და გაჭირვების დროს რამდენიმე ნაკადად მოაშურეს კავკასიას, სადაც ეგულებოდათ სახელმწიფოებრივი გაერთიანება მათი მონათესავე ქართული ტომებისა – სახელგანთქმული კოლხეთი. მართალია, კოლხეთის ძლიერების ხანა (ქრისტემობამდე IX-VIII სს.) ამ დროისათვის განვლილი იყო, მაგრამ ის მაინც ფეხზე იდგა და ბუნებრივი საზღვრებისაგან დაცულს ძლიერი მტრებიც ნაკლებად ჰყავდა. მომავალი საქართველოსაკენ მოიწვედნენ ტიბარანებად ქცეული თუბალები, მესხებად ქცეული მუშქები, ახლა მცირე ტომებად ქცეული ქალდეველები ანუ ხალიბები, კარდუხები. ჰეროდოტეს თანახმად, წინა აზიაში ამიერკავკასიისკენ ცხოვრობდნენ შემდეგი ტომები – მოსხები, ტიბარანები, მაკრონები, მოსინიკები, კოლხები, ალაროდიელები, სასპეირები. ის ერთ მომენტთან დაკავშირებით წერს – „მოსხებს თავზე ხის მუზარადები ეხურათ. პატარა ფარები და შუბები ჰქონდათ... ლაშქრობდნენ ტიბარანები, მაკრონები და მოსინიკები, რომლებიც მოსხებივით იყვნენ აღჭურვილნი... კოლხებს თავზე ხის მუზარადები ჰქონდათ... ალაროდიელები და სასპეირები კოლხების მსგავსად შეიარაღებულნი ლაშქრობდნენ“ (ჰეროდოტე, ისტორია, II, 434). როგორც ჩანს, ქართული ტომები იმ დროისათვის კიდევ უფრო მრავალრიცხოვანი იყო.

„ვრცელ მიწა-წყალზე მცირე აზიასა, სამხრეთ ევროპასა და ჩრდილოეთ აფრიკის სანაპიროზე მცხოვრები ქართული გვარტომობის ხალხები“ (ს. ჯანაშია) აღნიშნული დროისათვის კავკასიაში შეყუჟულ ტომებად იყვნენ ქცეულნი, მაგრამ უფალ ღმერთს ისინი არ დაუვინწყებია. მისცა ძალა, რათა ჩამოეყალ-

იბეზინათ ერთიანი „ქართლის სამეფოდ“ ცნობილი სახელმწიფო. შეჰკრა ისინი ერთიან ერად და იმის შემდეგ, რაც დედამიწაზე მოსული ძე ღვთისა, ჭემმარიტი ღმერთი ამაღლდა, ეჩვენა დედა ღვთისას და უთხრა ქართველი ერის შესახებ: – „ჰოი, დედაო ჩემო, არა უგულუბელ ვყო ერთი იგი საზეპურო უფროს ყოველთა ნათესავთა, მეოხებითა შენითა მათთვის („ქართლის ცხოვრება“, ტ. I, გვ. 38) უფლის რჩეულ ერად იქცა, ყველა ქრისტიანოვნად ერის მსგავსად.

ამ სიყვარულის ნიშნად პირველ საუკუნეშივე ჩვენმა ერმა მიიღო ზეცით ქსოვილი კვართი უფლისა, ერთიანი, მთლიანი და დაუნანვერებელი, ნიშნად იმისა რომ „საზეპურო ერთი“ მის ნიაღში შენახულ კვართის მსგავსად სამარადჟამოდ, მის მეორედ მოსვლამდე, ერთიანი, მთლიანი და დაუნანვერებელი უნდა დარჩენილიყო, თუკი ქრისტიანობას დაიცავდა. უფალმა ათეულ ტომებად ქცეული ქართული ეთნოსი ქრისტიანობამდე 3-4 საუკუნით ადრე ერთიან ერად აქცია ეროვნული სახელმწიფოს დაარსებით. ერთიან ქართულ სახელმწიფოს „ქართლის სამეფოს“, ხოლო უცხოელები იბერიას უწოდებდნენ, „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ თანახმად, მისი დასავლეთი საზღვარი ეგრისწყალზე გადიოდა, ასე რომ, ის მოიცავდა აღმოსავლეთ, სამხრეთ და დასავლეთ საქართველოს. ამ სახელმწიფოს ხალხი ერთიან ერად შეკავშირდა და მას „ქართველნი“ ეწოდებოდათ. აქვე ისიც უნდა ითქვას, ერთიანი ქართული სახელმწიფოს საზღვრებს გარეთ, სამხრეთში აღმოჩნდნენ მრავალრიცხოვანი ქართული ტომები. ქართული ტომები აგრეთვე ცხოვრობდნენ ეგრისწყალთან გამავალი საზღვრის გადაღმაც და ასევე აღმოსავლეთით – ალბანეთის მიმართულებით.

როგორც ითქვა, განსაკუთრებით მრავალი ქართული ტომი აღმოჩნდა ქართული სახელმწიფოს გარეთ – შავი ზღვის სანაპირო მხარეში, რომელსაც ქალდეას, ანდა ჭანეთს უწოდებდნენ.

აღსანიშნავია, რომ ერთიანი ქართული სახელმწიფოს დაარსებამ მეფე ფარნავაზის ეპოქაში, ფაქტობრივად გამოიწვია ქართული ეთნოსის ორად გაყოფა, კერძოდ, ერთი ნაწილი აღმოჩნდა თავის ეროვნულ სახელმწიფოში, ხოლო მეორე ნაწილი სამხრეთ-დასავლეთით აღმოჩნდა სხვა სახელმწიფოს შემადგენლობაში. ამ მდგომარეობამ ხელი შეუწყო საერთო ქართული ენის დიფერენციაცია-დანაწევრების გაღრმავებას. ამის მიზეზი იყო ის, რომ ჯერ კიდევ ფარნავაზის სახელმწიფოს შექმნამდე საუკუნეებით ადრე კოლხური კულტურა მოიცავდა არა მარტო დასავლეთ საქართველოს, არამედ აღმოსავლეთის უმეტეს ნაწილს. კოლხური კულტურის არეალზე კი, როგორც მიიჩნევა, გავრცელებული იყო ფუძე ქართული ენის დიფერენციაციის შედეგად მიღებული, ჯერ კიდევ გაუყოფელი ე.წ. ზან-ქართული ენა.

ძველი კოლხეთი მხოლოდ დასავლეთ საქართველოს არ მოიცავდა, მასში აღმოსავლეთ და სამხრეთ საქართველოს დიდი ნაწილი შედიოდა. კოლხეთი კავკასიაში ქართული ტომების გამართიანებელი იყო. ჰეროდოტეს აღწერიდანაც ჩანს, რომ სამხრეთ კავკასიურ სამყაროში ორ ქართულ ტომს აქვს ჰეგემონობა თავის თავზე აღებული, კოლხებსა და მოსხებს. კერძოდ, ლაშქრობისას (ანუ პოლიტიკური მოღვაწეობისას) მოსხებთან ერთად მოლაშქრე ტიბარანები, მაკრონები და მოსინიკები მოსხებზე არიან აღჭურვილნი, ხოლო კოლხებთან ერ-

თად მყოფი ალაროდებლები და სასპეირები კოლხებზე შე-
იარაღებულნი. მოსხები და კოლხები კი წარმმართველებად
ჩანან. მაგრამ მოსხებს ქრისტეშობამდე VI საუკუნეში მცხ-
ოვრები ბერძენი ავტორი ჰეკატოს მილეტელი „კოლხურ ტო-
მად“ მიიჩნევს, ანუ მესხები და კოლხები ერთი ხალხია, ზოგ-
ადი სახელია კოლხი, მაშასადამე, კოლხეთი, კოლხური კულ-
ტურა და ყოველივე, რაც ძველ კოლხეთთანაა დაკავშირებუ-
ლი, არის არა დასავლეთ საქართველოს ლოკალური კულტუ-
რა, არამედ ზოგად-ქართული ეთნოსისა, ყველა ქართველური
ტომისა, ეს შეეხება ენასაც. ძველ-კოლხური ენა უნდა იყოს იმ
დროისათვის სუსტად დიფერენცირებული ფუძე ქართულიდან
გამოყოფილი, ე.წ. ზან-ქართული (ჯერ კიდევ დაუშლელი) ენა.

გ. მელიქიშვილი წერს – „მოსხებს ძვ.წ.ალ-ის VI ს-ის ბერძე-
ნი ავტორი ჰეკატოს მილეტელი „კოლხურ ტომს“ ეძახის. თუ
გავითვალისწინებთ, რომ მესხური ელემენტი მუდამ ქართვების
ელემენტს ემთხვევა, „კოლხურს“ აქ დასავლურქართულის მნიშ-
ვნელობას ვერ მივანიჭებთ, რადგან, როგორც ითქვა, ძველი
ლეგენდარული კოლხეთის არსებობის ხანაში (ძვ.წ.ალ-ის I
ათასწლეულის პირველი საუკუნეები) კოლხეთი ჯერ კიდევ
სუსტად დიფერენცირებულ ქართველურ ეთნიკურ ჯგუფს
მოიცავდა. ამ დროს მეგრულ-ჭანებსა და ქართვეს შორის ენო-
ბრივი განსხვავება, ყოველ შემთხვევაში ჯერ არ უნდა ყო-
ფილიყო. ამიტომაც „კოლხი“ სახელი ამ უძველეს ხანაში საერ-
თო ქართველური, თუ ქართი-ზანური (მეგრულ-ჭანური) ელ-
ემენტის აღმნიშვნელი უნდა ყოფილიყო. იონიელი ბერძენები
ქართველ ტომებს ჯერ კიდევ ქართულ-ზანური ერთობის არ-
სებობის „კოლხურ“ ხანაში გაეცნენ და „კოლხი“ სახელსაც,

უნდა ვიფიქროთ, ამ ერთობის აღსანიშნავად ხმარობდნენ. ამ-
იტომაც მოსხების „კოლხურ ტომად“ მოხსენიება ჰეკატოს მი-
ლეტელთან, საერთოდ, მათ ქართველობაზე მიუთითებს და
მეგრულ-ჭანურ წარმომავლობაზე არაფერს ლაპარაკობს“ (საქ.
ისტ. ნარკვ, I, გვ. 395).

ერთიანი ქართული სახელმწიფოს ფორმირების ეპოქა,
რომელიც, ცხადია, რამდენადმე წინ უსწრებდა ფარნავაზის
ხანას (IV-III სს. ქრისტეშობამდე) ხასიათდებოდა დიდი ცვლი-
ლელეებით... კერძოდ, ამ დროს VIII-VI საუკუნეებში კოლხური
კულტურის არეალში სამხრეთიდან შემოვიდნენ სხვადასხვა
ქართველური ტომები, რაც გამოიწვევდა ძვრებს, მნიშვნელო-
ვან გადაანაცვლებებს.

როგორც აღნიშნული იყო, ამ დროის ქართველური ჯგუფის
ძირითადი კულტურა სწორედ „კოლხური კულტურა“ უნდა
ყოფილიყო (იხ. იქვე, გვ. 431). „აკად. ბ. კუფტინის აზრით,
„კოლხური კულტურის“ გავრცელების საზღვარი თავდაპირვე-
ლად მცხეთამდე აღწევდა. დღევანდელი სამხრეთ ოსეთის
მოსახლეობაც გვიანი ბრინჯაოს ხანაში მჭიდროდ უკა-
ვშირდებოდა „კოლხური კულტურის“ ზონის მოსახლეობას...
აკად. ს. ჯანაშია ხაზს უსვამდა იმ გარემოებას, რომ ქართლი,
კერძოდ, ისტორიული შიდა ქართლი, ის ტერიტორია უნდა
იყოს, სადაც გვიან ბრინჯაოს ხანაში ხდებოდა აღმოსავლურ
და დასავლურ კულტურათა გავრცელების საზღვრების ურთ-
იერთკვეთა“ (იქვე, გვ. 432).

კოლხური კულტურის არეალი ვრცელდებოდა არათუ თან-
ამედროვე საქართველოს უმეტეს ნაწილზე, არამედ ჩრდილო
კავკასიაშიც და ვრცლად სამხრეთის მიმართულებითაც – „ასე-

თია, მაგალითად, უპირველეს ყოვლისა ჩრდილო ოსეთი და ყაბარდო-ბალყარეთი მთავარი ქედის მიღმა, აღმოსავლეთ საქართველოს ვრცელი ზოლი მდინარე მტკვრის ჩრდილოეთით, მესხეთიდან ვიდრე არაგვის ხეობამდე. ისტორიული სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო ქოროხის აუზი და უფრო დასავლეთით შავი ზღვის სანაპირო, ყოველ შემთხვევაში ქალაქ ორდუმდე მანძ. აღარაფერს ვამბობთ ჩვენთვის საინტერესო ტიპის ცალკეულ ნივთებზე, რომლებიც აღმოჩენილია სომხეთის ტერიტორიაზე (ახტალა-ლალვარის მიდამოები, გოლოვინო, პარკარი, ლენინაკანი) და ურმიის ტბის რაიონში“ (იქვე, გვ. 255).

თანამედროვე ჩრდილოეთ სომხეთი, ყოველ შემთხვევაში ბამბაკის მთის ჩრდილოეთით მტკვრის აუზში მოქცეული ტერიტორია, ისტორიულად, ათასწლეულთა მანძილზე საქართველოში შემავალ მიწა-წყლად, სამხრეთ-აღმოსავლეთ მხარედ მიიჩნეოდა, ამიტომაც აქ კოლხური კულტურისათვის დამახასიათებელი ნივთების აღმოჩენა უნდა ჩავთვალოთ მტკვრის სამხრეთით კოლხური კულტურის გავლენის გავრცელებად. როგორც ჩანს, კოლხური კულტურა ვრცელდებოდა ქოროხისა და საქართველოს ტერიტორიაზე გამავალ მტკვრის აუზებში, ასევე დასავლეთ საქართველოში. სად მდებარეობდა ცენტრი, ბუდე კოლხური კულტურისა? – მიჩნეულია, რომ ის მდებარეობდა დასავლეთ საქართველოში. „როგორც არაერთ მკვლევარს აღუნიშნავს, თვით დასავლეთ საქართველო ამ კულტურის ძირითადი ბუდე უნდა იყოს“ (იქვე, გვ. 256), მაგრამ რატომ არ შეიძლება ეს ბუდე აღმოსავლეთ საქართველოში ყოფილიყო, ვთქვათ მტკვრის ხეობაში (ისტორიულ დიაოხთან,

შემდეგდროინდელ ტაოსთან, კლარჯეთთან), ანდა ქოროხის ხეობაში, სადაც ზოგიერთი მკვლევარი მეტალურგიის ცენტრების არსებობას ვარაუდობს? საფიქრელია, რომ ბუდე კოლხური კულტურისა მდებარეობდა როგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ საქართველოში, ის ერთიანი კულტურაა და არა ლოკალური რომელიმე კუთხისა. მართალია, ჯერჯერობით უცნობია, ვრცელდებოდა თუ არა კოლხური კულტურა მცხეთის აღმოსავლეთით, მაგრამ, ძველქართულ წყაროთა თანახმად, აღნიშნული მიმართულებით ტერიტორიები დასახლებული იყო ქართული ტომებით (ქართლის ცხოვრებაში ასახულია, რომ აქ სახლობდნენ ქართლოსის უშუალო შთამომავალნი). კოლხური კულტურის ამ არეალში გაუფრცვლელბობის შესახებ კი უნდა გავიმეოროთ გ. მელიქიშვილის ნათქვამი: „რა თქმა უნდა, სავალდებულო არ არის, რომ მატერიალური კულტურის ესა თუ ის არე ზუსტად ემთხვეოდეს ამა თუ იმ ეთნიკური ჯგუფის გავრცელების საზღვრებს“, (იქვე, გვ. 432).

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სრულიად უნდა დავეთანხმოთ გ. მელიქიშვილს – ქრისტეშობამდე პირველი ათასწლეულის პირველ ნახევარში სახელი „კოლხი“ საერთო ქართველური, ანუ ზან-ქართული (ქართ-ზანური) ელემენტის აღმნიშვნელი უნდა ყოფილიყო. სახელი „კოლხი“ სუსტად დიფერენცირებულ ქართულ ეთნიკურ ერთობას მოიცავდა (ამიტომაც უწოდებდნენ „მოსხებს“ – კოლხებს).

როგორც აღნიშნული იყო, ქრისტეშობამდე VIII საუკუნის შემდგომ კოლხური კულტურის არეალში დიდი ცვლილებები მოხდა, ჩრდილოეთიდან შემოიჭრნენ კიმერიელები, მათ დაარბიეს კოლხეთი, ხოლო სამხრეთიდან თანდათან შემოსულა სხ-

ვადასხვა ქართული ტომები. ეს ქართული ტომები ერთ დროს წარმოადგენდნენ ცნობილ ხალხებს თავიანთი სახელმწიფოებით, მათ გააჩნდათ დიდი პოლიტიკური კულტურა, ამიტომაც შემოსვლის შემდგომ საკმაოდ მალე მოახდინეს დამხვედრი ტომების კონსოლიდაცია და ჩამოაყალიბეს „ქართლის სამეფო“ – ახალი ქართული სახელმწიფო. ს. ჯანაშიას თანახმად, სამხრეთით მდებარე ქართული სახელმწიფოების გაქრობის შემდეგ პოლიტიკურმა ცენტრებმა ჩრდილოეთით, დღევანდელი საქართველოს მიწა-წყალზე გადმოინაცვლა. ამას, როგორც აღინიშნა, ხელი შეუწყო ძველი კოლხური სამეფოს განადგურებამ კიმერიელთა მიერ. ამ შემოსევის შემდგომ, როგორც ფიქრობენ, კოლხეთის (ამ შემთხვევაში დასავლეთ საქართველოს) მოსახლეობის ნაწილი მომხდურებთან ბრძოლაში გამწყდარა, გადარჩენილებს მეზობელ კუთხეებში შეუფარებიათ თავი.

სამხრეთიდან ჩრდილოეთით ქართული ტომების შემოსვლას, ანუ პოლიტიკური ცენტრების გადმონაცვლებას გარკვეულად გამოუცოცხლებია ძველი კოლხეთი. სამეფოც ჩამოყალიბდა, საქმე ის იყო, რომ კოლხები და შემოსული ტომები, როგორც აღინიშნა, ერთი ეთნოსი, ერთი წარმოშობის ხალხი იყო. ასე, მაგალითად, ს. ჯანაშია ფიქრობდა, რომ კოლხური ბრინჯაოს კულტურა შეიძლებოდა თუბალების (თობელის) კულტურა ყოფილიყო.

ს. ჯანაშია ბიბლიაში ნახსენებ იაფეტის ძე თუბალს და კაენის შთამომავლებს – თუბალ-კაენს, იაბელს, იუბალს ასე აკავშირებდა კოლხებთან (და იბერებთან): „ჩვენთვის საინტერესო საკითხის შესახებ ბიბლიის ორი სხვადასხვაგვარი

ცნობის შეთანხმება ძნელი არ უნდა იყოს. ის გარემოება, რომ ერთ შემთხვევაში თუბალი მარტოა დასახელებული, ხოლო მეორე შემთხვევაში მას ძმებიც ჰყავს – აბალი და ჟუბალი, ჩვენი აზრით იმ გარემოებას მოწმობს, რომ პირველად ხალხი მთლიანი სახითაა წარმოდგენილი, მეორედ კი – თავისი მთავარი ტომების სახით. ადვილად აიხსნება თუბალის ორი სახელიც – თუბალ-კაენი და თობელი: „კაინ“ „კენი“ აქ ეპითეტია, რომელიც, სათანადო სემიტური ძირის საშუალებით „მჭედელს“ აღნიშნავს, თუბალი ხომ უპირატესად მჭედელი და მეტალურგია, შესაძლებელია ისიც (ნ. მარი, ივ. ჯავახიშვილი), რომ აქ გვექონდეს სათანადო სატომო სახელის გააზრებაც („კაენებს“, როგორც ვნახეთ, იხსენიებს პლინიუსი და შემდეგში ცნობილნი არიან ჭანნი – ოკაენიტებიც). დაბადების მეოთხე თავის ცნობაში საყურადღებოა ფუძის ახალი ფორმები, რომლებიც ჩვენ წინათ არ შეგვხვედრია – თავკიდური თ//ტ-ს ნაცვლად – ე. ეს, უეჭველია, ახალი საფეხურია ამ სახელის განვითარებაში. ამ ცნობით მოცემული შესატყვისობანი: თ//ტ – ჰ//ე-0 საფუძველს აძლევენ ივ. ჯავახიშვილის და ი. ყიფშიძეს თუბალ-თაბალი და იბერი, შუალედი რგოლებით, ერთმანეთს დაუკავშირონ. პროფ. ივ. ჯავახიშვილი ამასთანავე გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ ტაბალ – ქართვების გამოთქმაა, ტუბალ – ტობალ – მეგრულ-ჭანური, ხოლო ტიბარ სვანურ გამოთქმას უახლოვდებაო. საკმარისია მოვიგონოთ ასურული ცნობა ტაბალების 24 სამეფოს არსებობის შესახებ, რომ პარალელური ფორმების ასეთი სიმდიდრე სავსებით ბუნებრივად მივიჩნიოთ და სხვა დაკარგული ფორმებიც ვივარაუდოთ. დასასრულ, მოვიგონოთ, როგორ ახასიათებს ამ ქართველურ მოძმე ტომებს „შესაქმეთა

ნიგნის“ ავტორი. თობელის, ანუ თუბალ-კაენის შესახებ აქ ნათქვამია: „ესე იყო კვერით ხუროჲ, მჭედელი რვალისა და რკინისა“ (IV, 22). თუ ამას დავუკავშირებთ თანამედროვე არქეოლოგის მიერ დადგენილ ფაქტს, რომ ბრინჯაოს შესანიშნავი კულტურა, რომელსაც წინათ ყობანის კულტურას ეძახდნენ, ნამდვილად კოლხეთის კულტურაა, რომ ამ კულტურის აყვავების ხანა სწორედ თაბალ-თუბალის ეპოქაზე მოდის, რომ კოლხური ბრინჯაოს კულტურა, უახლესი აღმოჩენებით ვრცელდება შორს სამხრეთით მცირე აზიისაკენ (ვგულისხმობთ ართვინისა და ორდუს განძებს), მაშინ ბუნებრივად შეიძლება დავსვათ საკითხი: ხომ არ არის კოლხური ბრინჯაოს კულტურა ნამდვილად თუბალების, ანუ თუბალ-კაინების კულტურა?“ (ს. ჯანაშია, III, 1959, გვ. 71-73).

ასე აკავშირებდა ს. ჯანაშია თუბალს კოლხთან და იბერთან, ხოლო მესხებს კოლხებთან ქრისტეშობამდეც აკავშირებდნენ.

ანთროპოლოგიურად აღნიშნულ ხანაში მთელი კავკასიის მოსახლეობა ერთგვაროვანი ყოფილა. მ. აბდუშელიშვილი წერს – „ამრიგად, მთელი კავკასიის ბრინჯაოს ხანის მოსახლეობა ეკუთვნოდა ერთ ანთროპოლოგიურ ტიპს, რომელიც ზოგად რასობრივ სისტემატიკაში სამხრეთ-ევროპეიდული რასის ხმელთაშუაზღვისპირული ტიპის სახელით არის ცნობილი. საქართველოს გვიან ბრინჯაოს და შემდგომ რკინის ფართო ათვისების პერიოდის მოსახლეობა ანთროპოლოგიური თვალსაზრისით ტიპობრივად არ განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან. რაც გამორიცხავს რაიმე ახალი, ადგილობრივისაგან განსხვავებული ელემენტების შემოსვლას საკვლევ ტერიტორიაზე დროის აღნიშ-

ნულ მონაკვეთში“ („ქართველი ხალხის ანთროპოლოგიური ისტორია“).

ანთროპოლოგიური, კულტურული, ენობრივი და სხვა მსგავსი ერთობა უნდა ყოფილიყო მიზეზი იმისა, რომ ქრისტიე-შობამდე VI საუკუნეში აღორძინებულ კოლხეთის სამეფოში, რომელიც ამჟღერად მხოლოდ დასავლეთ საქართველოს მოიცავდა, განფენილი იყო სამხრეთიდან შემოსულად მიჩნეული ე.წ. მესხური ტომები. დასავლეთ საქართველოს აღმოსავლეთი პროვინციები და ასევე რიონის სამხრეთითაც მოქცეული მინა-წყალი, ძველთაგანვე მსგავსი ელემენტებით ჩანს დასახლებულნი. „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მინა-წყალზე შემოღ-ნეული მცირეაზიელი მუშქები (მესხები), ჩანს, აქტიურ როლს ასრულებდნენ ამ მხარის პოლიტიკურ ცხოვრებაში... შემდეგ-ში აქედან კიდევ უფრო ჩრდილოეთით გავრცელდნენ. მესხ-ური სამოსახლონი უნდა გაჩენილიყო როგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ საქართველოში... დამახასიათებელია, რომ მცირე-აზიული წარმოშობის სახელწოდებები უმკვიდრდება არა მარ-ტო შიდა ქართლის მინა-წყალზე აღმოცენებულ ციხე-ქალაქებს, არამედ დასავლეთ საქართველოს აღმოსავლეთ რაიონებში წარმოშობილ ზოგ ამგვარ ცენტრსაც... მცირეაზიული ელე-მენტის პოლიტიკური ჰეგემონობა ვრცელდება მესხეთს, შიდა ქართლსა და სხვათა შორის, აგრეთვე დასავლეთ საქართვე-ლოს აღმოსავლეთ ნაწილზეც. ეს ის ტერიტორიებია, სადაც მიმდინარეობდა ადგილობრივი ქართის და მცირე აზიიდან შემოღწეული მესხური ელემენტის წიაღში აღმოსავლურ ქართული (ქართლის, იბერიის) სახელმწიფოს ჩამოყალიბება“ (საქ. ისტ. ნარკვ, I, გვ. 397).

უნდა ვიფიქროთ, რომ კოლხეთის სამეფოს (VI-IV სს.) წიაღ-შივე საფუძველი ეყრებოდა ახალ ერთიან ქართლის სახელმწიფოს, ფარნავაზის მიერ დაარსებულს. ამას უნდა მიუთითებდეს, წყაროთა ჩვენება იმის შესახებ, რომ ფარნავაზის წინამორბედი (სამეფო ტახტზე) აზონი არა მარტო აღმოსავლეთ საქართველოს, არამედ დასავლეთ საქართველოსაც მართავდა. ქრისტეშობამდე VI საუკუნეში სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში (ისტორიული კოლხეთის სამხრეთ რაიონებში) მცხოვრები მოსახლეობა სპარსელებმა დაიმორჩილეს. ამ ადგილებში 401 წელს გაიარა ქსენოფონტემ. მისი აღწერით, ადგილობრივი ტომები უკვე განვითარებულნი იყვნენ. კარდუხები, ხალიბები, ხალდები, მაკრონები, კოლხები, მოსინიკები, კოიტები და ტიბარენები არ ემორჩილებოდნენ სპარსეთს. აღსანიშნავია, რომ ის „კოლხებს“ უწოდებს არა რიონის ხეობაში მცხოვრებ მოსახლეობას, არამედ ტრაპეზუნტის მიდამოებში მცხოვრებთ. დაახლოებით ამ დროს (რამდენადმე გვიანდელ პერიოდს) ეხება ქართული წყარო „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“, რომლის თანახმადაც, სამხრეთში – წინა აზიაში მცხოვრები ქართველების ელიტა „არიან-ქართლის“ მეფე აზოვემ გადმოასახლა და განასახლა სრულიად საქართველოში, მათ შორის რიონისა და ენგურის ხეობებშიც, ვიდრე ეგრის წყლამდე. თუ ეს წყარო სწორია, მაშინ როგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ საქართველოს ყოველ კუთხეში აქამდე კოლხური კულტურის არეალში მცხოვრებ ქართველობას შერევია სამხრეთიდან გადმოსახლებული ქართველობა და შემდეგ დროინდელი ქართული ტომები თანაბარი ხარისხით მათი მემკვიდრენი არიან. თუმცა, როგორც აღნიშნული წყაროდან

ჩანს, უნდა ვივარაუდოთ, რომ „არიან-ქართლის“ მეფემ სრულიად საქართველოში განასახლა არა რაიმე მნიშვნელოვანი რაოდენობით მოსახლეობა, ამ სიტყვის სრული გაგებით, არამედ მხოლოდ მმართველი ზედა ფენა, აზნაურ-თავისუფალი მცირერიცხოვანი მმართველი ზედა ფენა. პავლე ინგოროყვას მიერ აღდგენილი თხზულების ტექსტში იკითხება ქართველთა გამოსახლების შესახებ – „ხოლო ესე აზოი ნარვიდა „არიან-ქართლად“ მამისა თვისისა და წარმოიყვანა ათასი სახლი მდაბიოი უფლისაჲ და ათნი სახლი მამამძუძეთანი“ (პ. ინგოროყვა, ტ. 4, გვ. 515, 1978 წ.). აქ „მამამძუძე ნიშნავს მთავარს, ასევე უნდა ვიფიქროთ, რომ „მდაბიოი უფლისაჲ“ უფალთან, ანუ მეფესთან დაახლოებულ პირებს ეწოდებათ, არსენი ბერი შესაბამის ტექსტში გადმოსცემს, რომ აზომ არიან ქართლიდან მოიყვანა ათასი სახლი „მდაბიოი უფლისაჲ“ და ათი სახლი „მთავართაგან“. სულ მოყვანილია ათას ათი სახლი. „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ მიაჩნია, რომ აღნიშნული მოსახლეობის შთამომავალნი არიან ქართველები, რომ მათ მალევე შექმნეს სახელმწიფო, მაგრამ შეუძლებელია ათას ათ ოჯახს შეექმნა უზარმაზარი, ზღვიდან აღბანეთამდე გადაჭიმული სახელმწიფო, ცხადია, ათას ათი სახლი წარმოადგენდა ზედა ფენას, ანუ სახელმწიფოს დერიტას, მმართველ აპარატს, წყობილების ხერხემალს. ეს არის სწორედ ის, რაზედაც მიუთითებდა სიმონ ჯანაშია. მისი თეორიის თანახმად, მოხდა არა მოსახლეობის მასიური გადასახლება, არამედ ქართული პოლიტიკური ცენტრების გადანაცვლება სამხრეთიდან ჩრდილოეთისაკენ. ანუ იქამდე კოლხური კულტურის არეალში მცხოვრები ქართველობა აახლებს თავის სახელმწიფოებრივ წყობილებას. უფრო

მაღალი სახელმწიფოებრივი ორგანიზაციისა და კულტურის მქონე სამხრეთული ქართული ზედაფენის მეოხებით მათ ჩამოაყალიბეს „ქართლის სამეფო“ (ანუ იბერიისა), აღმოსავლეთ-დასავლეთ საქართველოს გამაერთიანებელი სახელმწიფო. სწორედ ზედა ფენა რომ მოვიდა, ამის ანარეკლი ჩანს „ქართლის ცხოვრებაშიც“. ამ თხზულების მიხედვით აზო – დამპყრობელია, მაკედონელი, რომელსაც ჰყავს „ასი ათასი რომაელი“, რომლის ძალითაც ხელისუფლება აქვს დამყარებული ქართველობაზე. „მოქცევაჲს“ მიხედვით, როგორც ვიცით, აზოს თან მოჰყვა „ათასი სახლი მდაბიო“, – „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით კი „ასი ათასი“ რომაელი. უნდა ვიგულისხმოთ, რომ თავის მხრივ „სახლიც“ თავის ქვეშ გულისხმობს შეიარაღებული მებრძოლების (ანუ ბრძოლისუნარიანი მამაკაცების) – არამცირე რაოდენობას. თუ გვიან საუკუნეებშიც კი „კომლში“ 20-მდე მამაკაცს გულისხმობდნენ, ქრისტეშობამდე, როცა ოჯახები გაუყოფელნი იყვნენ, „სახლში“ უთუოდ დიდი რაოდენობის მამაკაცები უნდა იგულისხმებოდეს. თუ მოცემულ რიცხვებს „ასი ათასი“ და „ათას სახლს“ ერთმანეთს შევადარებთ, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ერთ „სახლს“ ასამდე შეიარაღებული მამაკაცის გამოყვანა შეეძლო. სად დაასახლა აზომ შემოყვანილი მოსახლეობა, ანუ რომელ ქვეყანას ჩაუყარა მან საფუძველი „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით – „იგი იმორჩილებს ქართლთან ერთად ჰერეთს და, ამრიგად, ავრცელებს თავის ხელისუფლებას მდინარე ბერდუჯიდან (დღევანდელი დებედა) ვიდრე „სპერის ზღვამდე (ე.ი. შავ ზღვამდე), იპყრობს აგრეთვე დასავლეთ საქართველოს (ეგრისს), ხარკს ადებს ოსებს, ლეკებს და ხაზარებს“ (ნარკვ. გვ. 438). „მოქცევაჲს“ მიხედვით, აზო

შემოიყვანა ალექსანდრე მაკედონელმა. აი, როგორ საზღვრებში მოაქცია მისი ქვეყანა – „და თანა ჰყვანდა ალექსანდრეს მეფესა აზო, ძეა არიან ქართლისა მეფისა და მას მიუბოძა მცხეთაჲ საჯდომად და საზღვარი დაუდვა მას ჰერეთი და ეგრის წყალი და სომხითი და მთა ცროლისა და წარვიდა“ (ძვ. ქართ. აგ. ლიტ. ძეგლ. ტ. I, 1964, გვ. 81).

ამ წყაროს თანახმადაც, აზო – დასავლეთ საქართველოს სრული მპყრობელია, ვიდრე ეგრისწყლამდე, მაშასადამე, მას თავისი „ათასი სახლი“ მდაბიონი, ხოლო, ჩვენი აზრით, თავისი საყრდენი ხელისუფალნი, უნდა გაენაწილებინა მთელ სამართავ ტერიტორიაზე, როგორც დასავლეთ, ასევე აღმოსავლეთ საქართველოში. ცხადია, მოხდებოდა დამხვედურებისა და მომსვლელების შერწყმა, ამიტომაც შემდგომი დროის მემატრიანნი თავიანთ თავს (ე.ი.ქართველობას) თვლიდნენ – „არიან ქართლიდან“ მოსული ქართველობის მემკვიდრეებად.

სწრაფად ურთიერთშერწყმას ხელი ალბათ იმანაც შეუწყო, რომ მომსვლელნიც და დამხვედურნიც ერთი ეთნოსისანი, ერთი წარმოშობისანი იყვნენ. „წმიდა ნინოს ცხოვრების“ ზემოხსენებულ არსენ ბერისეულ ვარიანტში ნათქვამია, რომ ჩვენ, ქართველები ამ არიან-ქართლიდან გადმოსახლებულთა შთამომავლები ვართო. იგივეა ნათქვამი „მოქცევაჲს“ უფრო ძველ, შატბერდისეულ ხელნაწერში. არმაზის მთაზე მდგომი გაცისა და გას კერპების აღწერისას ნინო ამბობს, რომ ისინი იყვნენ თქვენი (ქართველთა) „არიან-ქართლელი“ მამების (ე.ი. წინაპრების) ღმერთები. მეფე მირიანი, მიმართავს რა ნინოს, ამავე გაცისა და გას ეძახის „ჩვენი მამების (წინაპრების) ძველ ღმერთებს“ (ნარკვ. გვ. 438).

ყოველივე ზემოაღნიშნულით ჩვენ იმის თქმა გვსურს, რომ ფარნავაზის მიერ შექმნილი სახელმწიფოს მდგრადობა გამონვეული იყო მოსახლეობის ერთგვაროვნებით, თუმცა კი, ერთი შეხედვით, სახელმწიფოს საზღვრებს შიგნით ეგრისწყლიდან და შავი ზღვიდან სომხეთ-ალბანეთამდე არსებობდა ტომთა სიჭრელე, მაგრამ სახელმწიფომ ეს ტომები შეკრა, ერად აქცია, ამიტომაც, ჩვენი მათიანეები ათასწლეულთა მანძილზე ყოველგვარი ყოყმანის გარეშე ჩვენი სახელმწიფოს როგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ ნაწილში მცხოვრებ მოსახლეობას ქართველებს უწოდებდნენ, უცხოელები კი იბერებს. სხვადასხვა ქართული ტომების ერთიან ხალხად გადაქცევას ხელი უთუოდ იმანაც შეუწყო, რომ სახელმწიფოს ჩამოყალიბების დროს ქართული ფუძე-ენის დაშლის ხარისხი დიდი არ იყო. ტომების ენები ახლოს იყვნენ ერთმანეთთან, ე.წ. ქართვებისა, ზანებისა და სვანების ენები, ცხადია, ამ ორიათას ხუთასი წლის წინ ერთმანეთის მიმართ დიალექტებს წარმოადგენდნენ. ისინი დამოუკიდებელ ენებად ჩამოყალიბდნენ შემდგომ, საფიქრებელია მას შემდეგ, რაც ფარნავაზის მიერ შექმნილი სახელმწიფო დაიშალა (იგულისხმება ვახტანგ გორგასლის შვილთა დროს). ქრისტეშობამდე IV საუკუნეში, ჯერ კიდევ ფარნავაზის სახელმწიფოს წარმოშობამდე, პირველად იქნა მოხსენებული იბერთა სახელი უცხოურ მწერლობაში. როგორც ჩანს, ქართველები იბერთა სახელწოდებით პირველად მოიხსენიეს პლატონმა და არისტოტელემ. ს.ჯანაშია წერს – „პლატონი თავის „კანონებში“, იხსენიებს „იბერებს“ იმ „მეომარ ხალხთა“ შორის, რომელნიც სვამენ უწყლო ღვინოს. არისტოტელე კი ამბობს – „იბერების“ მეომარი ხალხი საფლავის

გარშემო იმდენ სარს არჭობენ ხოლმე, რამდენი მტერიც მოკლული ჰყავს მიცვალებულსო“. საფიქრებელია, რომ აქ ქართველები იგულისხმებიან, მაგრამ გადაჭრით ამის თქმისათვის დამატებითი მასალაა საჭირო“ (ს.ჯანაშია, ტ. III, გვ. 48).

ორიოდე საუკუნით ადრე ჰეროდოტესთვის უცნობი იყო ეს სიტყვა – იბერი, როგორც ჩანს, ის სხვაგვარად გამოითქმოდა იმ დროს, – სასპერებად. ჰეროდოტე ერთი მოდგმის სასპერებასა და კოლხებს იხსენიებს ასევე ერთი მოდგმის სპარსელებსა და მიდიელებთან ერთად. ეს უკანასკნელნიც შემდგომ ერთ ხალხად იქცნენ. სწორედ აღნიშნული ორი მოდგმის ხალხი – სპარსული (სპარსელ-მიდიელნი) და ქართული (კოლხ-სასპერები) ცხოვრობდნენ უზარმაზარ ტერიტორიაზე – სპარსეთის ყურესა (წითელი ზღვა) და შავ ზღვას შორის. – „სპარსები ცხოვრობენ სამხრეთის ზღვამდე, რომელიც „წითლად“ იწოდებოდა. მათ ზემოთ ჩრდილოეთისაკენ ცხოვრობენ მიდიელები, მიდიელების ზემოთ – სასპერები, სასპერების ზემოთ – კოლხები, ჩრდილოეთის ზღვამდე, რომელსაც ერთვის მდინარე ფაზისი. ეს ოთხი ხალხი ცხოვრობს ზღვიდან ზღვამდე“.

სასპერებს, როგორც ჩანს, ფაქტობრივად ეჭირათ ადგილი ურარტუელებისა, რომელთა პოლიტიკური ცენტრები VI საუკუნისათვის უკვე განადგურებული იყო მიდიელთა და სკვითთა მიერ, თუმცა, როგორც ჩანს, სასპერები ჩრდილოეთის (მომავალი აღმოსავლეთ იბერიის) ტერიტორიასაც მოიცავდნენ. ჩრდილოეთის აღნიშნული ტერიტორიები, თავის დროზე ნაწილობრივ კოლხური კულტურის არეალში შედიოდნენ. აქ უნდა გავიხსენოთ ისიც, რომ შემდგომი დროის ავტორთა თანახმად, იბერიელები მდინარე არაქსამდე ცხოვრობდნენ. სასპერების

შევიწროება არმენიელთა ტომების შემოსვლამ გამოიწვია ყოფილი ურარტუს ტერიტორიაზე.

ს. ჯანაშიას სახელი „იბერი“ გამოჰყავდა ტერმინებიდან – სუბარ-სასპერი-სპერ. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ მას უკავშირებდა ბიბლიის თუბალსა და თობელს.

„ჩვენთვის საინტერესო სატომო სახელის ფუძის, ზემოთ, დოკუმენტურად, დამოწმებული თუ კანონზომიერად აღდგენილი ვარიანტები – ტიბარ, ტაბერ, ტაბარ, ტიბერ, ჰიბერ, იბერ და ამ სახელწოდებათა მატარებელი ტომების გავრცელების არე, განსაკუთრებით მცირე აზიის შინაგანი ოლქები, აუცილებლობით და სავსებით დამარწმუნებლად უკავშირდება, ერთი მხრით, „დაბადების“ თუბალსა და თობელს, მეორე მხრივ, ასურული წარწერების ტაბალს (როგორც ჩვეულებრივ სწერენ) ანუ თაბალს. „დაბადების“ ფაქტები, უკვე დიდი ხანია, რაც სპეციალურ განმარტების საგნად იქცა. ჯერ კიდევ ცნობილი სწავლული ებრაელი იოსებ ფლაბიოსი (I ს., ახ.წ.აღ-ით) ამტკიცებდა, რომ იაფეტის შვილის თუბალ-თობელის შთამომავალნი მის დროს იბერებად იწოდებოდნენ... შემდგომში ფლაბიოსს ხშირად იმეორებდნენ ძველი მწერლები, განსაკუთრებით, ბიბლიურ გენეალოგიათა განმმარტებელნი, მაგრამ ახალმა მეცნიერებამაც ეს დებულება თითქმის უყოყმანოდ მიიღო“ (ს.ჯანაშია, III, გვ. 63).

დავამატებთ, რომ „თუბალს“ და მისგან ნაწარმოებ „ტიბარენის“ უკავშირებენ კოლხებსაც და ლაზებსაც. ამით კიდევ ერთხელ ხაზი ესმება კოლხებისა და იბერების ერთ ეთნიკურ მთლიანობას – „სტრაბონით, ჯერ კიდევ პირველ საუკუნეში მთელი მხარე კოლხეთის დასავლეთით მდ. ღალისის შესართა-

ვამდე იწოდებოდა ტიბარანიად და დასახლებული იყო ტიბარანული ტომებით. ბიზანტიური, ძველქართული და ძველსომხური ცნობებით კი ვიცით, რომ ამ მიწა-წყალს შუა საუკუნეების მთელ მანძილზე ეწოდებოდა კოლხიდა, ლაზიკა (ლაზეთი), ხალდია და (დასავლეთ განაპირას) ქანიკი...“ (ს. ჯანაშია, ტ. V, გვ. 49). ბიბლიური თუბალის შთამომავალნი არიან იბერები, როგორც აღმოსავლეთ ისე დასავლეთ საქართველოში. იბერები ეწოდათ დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობასაც – კოლხებსაც, ერთიანი სახელმწიფოს შექმნის შემდგომ. ამ სახელმწიფოს მთელი მოსახლეობის სახელის ტიბარან თობელებთან დაკავშირება სწორედ ამის შესახებ მეტყველებს. ქართველნი, ანუ იბერნი იაფეტის ძის შთამომავალნი არიან, წილხვედრი ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლისა, ნაკურთხნი უფლის მიერ.

ალალი და არამი (ურარტუ და არმენია)

არსებობდა თეორია, რომლის თანახმადაც, საბერძნეთში, იტალიასა და ხმელთაშუაზღვისპირეთის ზოგი სხვა რეგიონის უძველესი მცხოვრებნი პელასგები, ეტრუსკები, იბერები და სხვები კავკასიელებთან, შუმერებთან, ელამელებთან, ხეთებთან, ურარტუელებთან ერთად განეკუთვნებოდნენ „ხალხთა ალაროდიულ ოჯახს“. მათ აკუთვნებდნენ ქართველებსაც. ფაქტობრივად, აღნიშნული თეორიის გაღრმავებას წარმოადგენს ამჟამად მიღებული თვალსაზრისი იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახის შესაძლო ნათესაობის შესახებ ხურიტულთან (აქედან ურარტულთან), პროტოხეთურთან, ელამურთან. ეს ენები

თურმე ავლენენ ზოგიერთ საერთო ნიშანს გრამატიკულ წყობაში. ს. ჯანაშია ურარტუელებს, რომელთაც ხალდებს (თავიანთ სახელს) უწოდებდა – ქართველთა უშუალო წინაპრებად მიიჩნევდა. „ხალდების ეთნიკური ვინაობა სრულიად უეჭველია, ისინი ქართველი ხალხის ერთ ნაწილს შეადგენდნენ“, – წერდა ის (ს. ჯანაშია, ტ. V, 1987, გვ. 35). ს.ჯანაშია ფაქტობრივად ავითარებს ჩვენი ეკლესიის წმინდანის ილია მართლის (ჭავჭავაძის) თვალსაზრისს ურარტუელთა შესახებ.

„ღიახ, ბატონებო, ურარტელნი ქართველთა წინაპარნი ყოფილან, ქართველთა სისხლ-ხორცი ერი ყოფილა... ჩვენ უსაბუთოდ არ ვამბობთ ურარტელების ქართველობას“ (ი. ჭავჭავაძე, თხზ., ტ. V, 1987, გვ. 84).

ურარტუელებს IX-VI საუკუნეებში სამხრეთ ამიერკავკასიასა და მის მომიჯნავე ტერიტორიებზე გააჩნდათ თავიანთი დამწერლობა, რელიგია, თავისთავადი კულტურა, ხელოვნება, უძლიერესი სახელმწიფო, რომელიც ქრისტეშობამდე VII-VI საუკუნეებში დასუსტდა და საბოლოოდ დაეცა მიდიელთა ხელით. ურარტუელი ხალხი უსახელმწიფოდ დარჩა, უძლიერესი მტრები სწორედ ეთნიკურ ურარტუელებს დევნიდნენ. ყველა გადამთიელი ბატონად იქცა მათ ქვეყანაში.

„ურარტუს სამეფოს დაცემის შემდეგ მის დასავლეთ პერიფერიაზე გააქტიურდნენ სომეხი ტომები. მათ თანდათანობით იწყეს აღმოსავლეთით წინსვლა და ძველი ურარტუს მთელ რიგ რაიონს დაეუფლნენ. ძვ.წ.ალ-ის VI საუკუნის ბოლოს სპარსულ წარწერებში ძველი ურარტუ უკვე „არმინად“ იწოდება, ხოლო ეს სახელი თანდათან უცხოელთა წრეში სწორედ სომხებს უკავშირდება. ამაში გამოხატულება ჰპოვა ურარტუს ძირი-

თად რაიონებში სომხების ჰეგემონობის დამყარების ფაქტმა. ურარტუს მოსახლეობის ერთი ნაწილი ამასობაში სომეხთა წრეში გაითქვიფა... რა თქმა უნდა, ყველაფერი ეს ნელ-ნელა ხდებოდა, ხანგრძლივი, მრავალსაუკუნოვანი პროცესი იყო. ურარტუელთ უცბად არ დაუკარგავთ თავისი საკუთარი ტომობრიობა, თავისი ენა, კულტურა, ეთნიკური ინდივიდუალობა. საინტერესოა, რომ სწორედ ძველი ურარტუს ტერიტორია იგულისხმება სპარსეთის XVIII სატრაპიაში (ოლქში), რომელშიც, ძვ.წ. აღ-ის V ს-ის ბერძენი ავტორის ჰეროდოტეს ცნობით, შედიოდნენ ალაროდები, მატიენები და სასპერები. ამათგან ალაროდი, უეჭველია, ძველ ურარტუელებს გულისხმობს – სახელი „ალაროდი“ (არაროდი) ოდნავ სახეცვლილი იგივე „ურარტუა“. ეს სახელი შემორჩა დღეს არარატის მთას, რომელსაც ადგილობრივი სომხური მოსახლეობა „მასისს“ უწოდებს (ძვ. აღმ. ხალხთა ისტორია, გვ. 359).

ურარტუელთა სახელი ქართველთა მეხსიერებას „ალალის“ სახით უნდა შემოენახა. ამის საფუძველი იქნებოდა ისიც, რომ ბერძნებიც ურარტუელებს – ალაროდებს, ალალოდებს უწოდებდნენ.

– მოვსეს ხორენაცი, მამა სომხური ისტორიოგრაფიისა, არამს სომხურ ტომებს უწოდებს, ის წერს – „როგორც ყველასათვის ცნობილია, გარშემო მობინადრე ხალხები ჩვენს ქვეყანას დღემდე არამის სახელის მიხედვით ეძახიან“ („სომხეთის ისტორია“, 1984 წ., გვ. 77).

„არამი“ – სომეხთა რამდენიმე ეთნარქის სახელია ხორენაციის მიხედვით. სომეხთა მამამთავრების გენეალოგია ასეთია – „იაფეტმა შვა გამერი, გამერმა შვა თირასი, თირასმა შვა

თორგომი, თორგომმა შვა ამასია, ამასიამ შვა გელამი, გელამ-
მა შვა ჰარმა, ჰარმამ შვა არამი, არამმა შვა არა მშვენიერი“
(იქვე, გვ. 62).

როგორც ვხედავთ, მათ შორის „არამი“ რამდენიმეს ჰქვია, მხოლოდ სხვადასხვა ვარიაციებით. ამიტომაც შეიძლება ძველ ცნობიერებაში სომხეთის სახელი – არამს დაუკავშირდა. ალა-
ლი და არამი ხალხები ჩვენი მეზობლები იყვნენ, მათ ერთ-
მანეთთან არავითარი ნათესაური კავშირი არ ჰქონია ილია
ჭავჭავაძისა და სხვა მეცნიერთა მოსაზრებით. ლენორმანიო,
ნერს ილია, ურარტუელებს ქართველებად და ქართველთა
მონათესავეებად მიიჩნევს და არა სომხების „რომელთანაც
ურარტუელებს არავითარი ნათესაობა არა აქვთ“ (ი. ჭავჭავაძე,
თხზ., ტ. V, გვ. 88).

ყოველივე ზემომოყვანილი საინტერესოა ჩვენი ეკლესიის
იერარქისა და მემატრიანის, ლეონტი მროველი ეპისკოპოსის
ქართველ ეთნარქთა გენეალოგიის განხილვისათვის.

„ქართლის ცხოვრება“, შეიძლება ითქვას, სომეხთა ხსენებით
ინყება, „პირველად ვახსენოთ ესე, რამეთუ სომეხთა და
ქართველთა, რანთა და მოვაკნელთა, ჰერთა და ლეკთა,
მეგრელთა და კავკასიანელთა – ამათ თვისთა ერთი იყო მამა,
სახელით თარგამოს. ესე თარგამოს იყო ძე თარშისი, ძისწული
იაფეთისი, ძისა ნოესი“ (ქართლის ცხოვრება, ტ. I, გვ. 3).

მროველის მიერ გადმოცემული გენეალოგიით, თარგამო-
სის შთამომავლობა ასეთია: „პირველსა ერქვა ჰაოს, მეორესა
ქართლოს, მესამესა ბარდოს, მეოთხესა მოვაკან, მეხუთესა
ლეკ, მეექვსესა ჰეროს, მეშვიდესა კავკას, მერვესა ეგროს“
(იქვე, გვ. 4).

თუ ერთმანეთს შევადარებთ ხორენაცისა და მროველის მიერ გადმოცემულ გენეალოგიურ სიებს, ასეთ სურათს მივიღებთ:

ხორენაცით:	მროველით:
იაფეტი - - - - -	იაფეტი
გამერი - - - - -	იაფეტის ძე
თარასი - - - - -	თარში
თორგომი - - - - -	თარგამოს
ჰაიკი - - - - -	ჰაოს, ქართლოს და ა.შ.

ხორენაცის თორგომი, როგორც მროველის თარგამოსი, იაფეტის შთამომავალია, მროველს (ისევე, როგორც ხორენაცის) თარგამოსის ძედ მიაჩნია ჰაოს ანუ ჰაიკი. განსხვავება ისაა, რომ ქართველი ეპისკოპოსის აზრით, თარგამოსს რვა ძე ჰყავდა, ხოლო სომეხი ქეთხუდის (რჯულის მასწავლებლის) აზრით, – ერთი ძე.

ხორენაცით	მროველით
თორგომი - - - - -	თარგამოსი
ჰაიკი	ჰაოს, ქართლოს, ბარდოს, მოვაკან, ლეკ, ჰეროს, კავკას, ეგროს

სრულიად აშკარაა – ლეონტი მროველი ან ხორენაცის გენეალოგიით სარგებლობს და უმატებს მას სახელებს ქართველი ეთნარქებისას, ანდა ხორენაცი იყენებს რომელიღაც ძველ გენეალოგიას, სადაც თარგამოსი კავკასიელების მამამთავრადაა

გამოყვანილი, მაგრამ არ ასახელებს თარგამოსის სხვა ძეებს, გარდა ჰაოსისა. ამგვარი ქმედებების მიზეზს თვითონვე ასახელებს, ოღონდ „სალვითო რჯულის“ მაგალითის მოშველიებით – „საქმე ისაა, რომ სალვითო წერილი გამოჰყოფს თავისიანებს, თავის საკუთარ ერს. ხოლო სხვებს, ვითრაცა უღირსთ და შეურაცხთ, უგულვებელყოფს, მათი შთამომავლობის შესახებ არაფერს ამბობს“ (მოვსეს ხორენაცი „სომხეთის ისტორია“, გვ. 63).

თუ საღმრთო წერილიც კი არ ასახელებდა ეთნარქებს, არამედ მხოლოდ „თავისიანებს“, თავის საკუთარი ერის ეთნარქებს გამოჰყოფდა და სხვებს უგულვებელჰყოფდა, ე.ი. არ ასახელებდა, სრულებით არაა გასაკვირი, რომ ხორენაცს არ დაესახელებინა თარგამოსის სხვა შთამომავლები, გარდა ჰაოსისა – სომეხთა ეთნარქისა, მით უმეტეს რომ მას კავკასიის სხვა ერები შედარებით უმნიშვნელო ერებად მიაჩნდა.

უფრო სავარაუდოა, რომ ხორენაცმა დაასახელა თარგამოსის ერთი ძე – ჰაოსი, ხოლო მროველმა თარგამოსის ძეების რიცხვი გაზარდა. ლეონტი მროველი იმეორებს ხორენაცის გენეალოგიას, ოღონდ ავსებს მას საკუთარი ერის ეთნარქების სახელებით. ისმის კითხვა – ლეონტი მროველმა რატომ მიიჩნია ქართველთა ეთნარქები და სომეხთა ეთნარქი ერთი მამის შვილებად, ჰქონდა თუ არა მას ამისთვის რაიმე საფუძველი? უნდა ვიფიქროთ, რომ ამის საფუძველი იყო ქართველ ხალხში დაცული ძველი გადმოცემა (ანდა ცნობა) იმის შესახებ, რომ უძველეს დროს საქართველოს სამხრეთით, რომელსაც შემდგომ სომხეთი ეწოდა, ერთ დროს ცხოვრობდა ქართველთა მონათესავე დიდი ერი.

ალალი ხალხის ხსოვნა მროველის დროს, ათეულობით საუკუნის წინ, უთუოდ მეტად იყო შემორჩენილი ძველ საქართველოში, ვიდრე შემდგომ. ვინ იცის, იქნებ ჰაოსში ჩვენი ძველი მემატეიანენი ძველ ურარტუელებს გულისხმობდნენ, რომელთა შესახებაც ილიას ძველი თავადური სისხლი ათქმევიანებდა – „დიახ, ბატონებო, ურარტელნი ქართველთა წინაპარნი ყოფილან“.

მართალია, ურარტუს ქართველთა მონათესავე ძველი ტომები მათ ქვეყანაში შემოსულ არმენიელებში ასიმილირდნენ, მაგრამ შეუძლებელია ქართულ აზროვნებაში არ დარჩენილიყო მოგონება ან გადმოცემა მათ შესახებ. ალბათ, მოგვიანებით ლეონტი მროველის ან მისი წყაროს ეპოქაში ქართულმა აზროვნებამ ძველი ურარტუს ქართველები და სომხები გაუთანაბრა ერთმანეთს და მემატეიანემ მიიჩნია, რომ სწორედ სომხები იყვნენ „თვისნი“ ქართველებისა. უფრო მეტიც, თარგამოსის ძეთა შორის უდიდესნიცა და უპირატესნიც – „ხოლო ჰაოს უმეტეს გმირი იყო ყოველთასა, რამეთუ ეგევითარი არაოდეს ყოფილ იყო არცა წყლის-რღუნის წინათ და არცა შემდგომად ტანითა, ძალითა, სიმხნითა“ (ქ. ც. I, გვ. 4).

სომეხთა წინაპრის ასეთი ქება, ადამის შთამომავალთა შორის ყველაზე უკეთესად მიჩნევა, თვით სომეხ მემატეიანეებსაც არა აქვთ გამოთქმული, მით უმეტეს, რომ არმენიელები არც კი მოიხსენიებოდნენ ურარტუს სახელმწიფოს დაქვევამდე (ქრისტეშობამდე VI საუკუნეში), მსგავსი ქება კი ნამდვილად შეშვენოდა ალაროდიელთ, ურარტუს ბრწყინვალე სახელმწიფოს მქონე ერს, რომლის დიდება, ძლიერება და ხელოვნება ძველ სამყაროში ერთ-ერთი უშესანიშნავესი იყო. ალბათ ამიტომაც მიჩ-

ნეულ იქნა ალალთა ადგილას მცხოვრები არმენიელების წარსული ასე სახელოვნად.

ლეონტი მროველი ქართველთა და კავკასიელთა ეთნარქებს ერთმანეთის „თვისებს“ უწოდებდა და ძმებად მიიჩნევდა, ანუ კავკასიელ ხალხებს ერთი ეთნიკური წარმოშობის მქონე მონათესავე ერებად თვლიდა. იბერიულ-კავკასიურმა მეცნიერებამ, რომელიც მეოცე საუკუნეში შეიქმნა, ხანგრძლივი ძიებით დაასაბუთა კავკასიის მკვიდრ ერთა მონათესავეობა. ამიტომაც უნდა ვიფიქროთ, რომ ლეონტი მროველს, ანუ მისი ეპოქის მეცნიერებას გააჩნდა რაღაც საბუთი ანდა გადმოცემა კავკასიელთა მონათესავეობის შესახებ. ხოლო თუკი მის მიერ ნახსენებ „ჰაოსის“ ქვეშ ვიგულისხმებთ ურარტუელებს, მაშინ ჩვენს თვალწინ გაცოცხლდება თეორია ე.წ. ალაროდიელ ხალხთა ოჯახის (ე.ი. ძველ ურარტუელთა და სხვათა) მონათესავეობის შესახებ.

არმენიელი ხალხი, როგორც აღინიშნა, ქრისტეშობამდე VI საუკუნეში ჩამოყალიბდა, ხოლო ლეონტი მროველი ქრისტეშობამდე ათასწლეულების წინ დებს თარგამოსისა და მისი ძეგლის კავკასიაში შემოსვლის თარიღს. ნიკო მარი მიიჩნევდა, რომ ამ ეპოქისათვის (ათასწლეულების წინ) იაფეტური (ქართველური) ენები მოიცავდა მსოფლიოს ვრცელ რეგიონს. ამ დროისათვის, მისი აზრით, ქართველური ენები გავლენას ახდენდნენ ფუძე ინდოევროპულზე, ურთიერთობა ჰქონდათ სემიტურთან, სომხურ ენას კი ნიკო მარი მიიჩნევდა „ნარევი ტიპის“ ენად, „ნ. მარი ინტენსიურად მუშაობდა სომხურ ფილოლოგიაშიც. მას, როგორც ქართულის კარგ მცოდნეს, უთუოდ უნდა შეენიშნა, რომ სომხურ ენაში ბევრი რამ, რაც ინდოევროპულ

ენებთან შედარებით ვერ აიხსნება, შეიძლება აიხსნას ქართულთან შედარებით“ (ი. შილაკაძე, ძველი სომხური ენის გრამატიკა“, 1975 წ., გვ. 27). „ნ. მარის მიხედვით, როგორც ცნობილია, ამ მინარევმა სომხური ენა აქცია რაღაც საშუალოდ კავკასიურსა (შემდეგ იაფეტიურსა) და ინდოევროპულ (შემდეგ პრომეთეიდულ) ენებს შორის მდგომ ენად“ (იქვე, გვ. 30). ი. შილაკაძე წერს – „სომხეთის ტერიტორიაზე ინდო-ევროპული მოდემის ხალხს მერმინდელ მოსულებად ვივარაუდებთ თუ ადგილობრივ მკვიდრად (როგორც ზოგიერთი ფიქრობს), ერთი ცხადია: ამ ტერიტორიაზე წინათ არსებობდა სახელმწიფოები და ცხოვრობდნენ ხალხები (თუ ტომები), რომელთაც ქართველ ხალხთან (და საერთოდ კავკასიელ ხალხებთან) გარკვეული კავშირი ჰქონდათ, თუ ასეა, ცხადია, სომეხი ხალხი, როგორც ეთნიკური ერთეული, უთუოდ შეიცავს ამ ხალხების და ტომების მინარევს. ამ მინარევს კი თავისი წვლილი უნდა შეეტანა ახალ ოჯახში. ეს ეჭვს გარეშეა. მაშასადამე, სომხურში ინდოევროპულ ენებთან შედარებით აუხსნელთაგან ბევრი რამ შეიძლება აიხსნას ქართველურსა და კავკასიურ ენობრივ სამყაროსთან შედარებით (ამ მხრივ განსაკუთრებით საყურადღებოა საშუალო და ახალი სომხური ენები დიალექტითურთ, რომელთაც რამდენადაც უფრო ღრმად ვსწავლობთ, იმდენად მეტად ვრწმუნდებით, რომ სომხურ ენას ბევრი ისეთი თვისება შეუძენია, რაც ქართულ-ქართველური ენების თვისებას გვაგონებს და რასაც ძველ სომხურში ადგილი არ ჰქონდა. ამან ათქმევინა ი. კარსტეს – სომხური ენის დიალექტები ინდოევროპული წარმოშობისა არ არიანო“ (იქვე, გვ. 29).

ხორენაცი მუდამ ლაპარაკობს სომეხთა გადმოსახლეობის დროს სამხრეთ კავკასიაში მცხოვრები არასომხური ტომების

შესახებ, რომლებიც ათქვეფილან შემოსულ მოსახლეობაში. ხორენაცის „ისტორიის“ ქართულად მთარგმნელი ა. აბდალაძე წერს: „ხორენაცის ამ და მსგავს ცნობებში ასახულია ისტორიული სინამდვილე იმის შესახებ, რომ ე.წ. „დიდი სომხეთის“ მინა-წყალზე სომეხთა მოსვლამდე მკვიდრობდნენ სხვა ხალხები, მათ შორის ქართული მოდგმის ტომებიც“ („ისტორია“ გვ. 249).

ხორენაცი აღწერს ურარტუს ქვეყანაში სომეხთა წინაპარი ტომების გადასახლების სურათს, ის წერს, რომ ჰაიკი „...ბაბილონში ვაჟის არამენეაკის შეძენის შემდეგ გაეშურა ჩრდილოეთის მხარეებში მდებარე არარადის ქვეყნისაკენ თავისი ვაჟებითა და ქალიშვილებით... იგი მივიდა და დამკვიდრდა ერთი მთის ძირას, ვაკეზე, სადაც უკვე დასახლებულიყო მცირეოდენი ხალხი ადრინდელი გაფანტვის დროს. ჰაიკმა დაიმორჩილა ისინი და ააგო იქ სამემკვიდრეო სახლი. ამას ძველი ზეპირგადმოცემებიც ადასტურებენ“ (მ. ხორენაცი, ისტორია, გვ. 70).

ჰარქის ზეგანზე, სადაც „თორგომის სახლის მამანი“ დამკვიდრებულან, ხორენაცის ცნობით, „ადრიდანვე ცხოვრობდნენ მცირეოდენი კაცნი, რომლებიც ნებით დაემორჩილნენ გმირს, ზეპირი გადმოცემები ამასაც ადასტურებენ“ (იქვე, გვ. 70).

ხორენაცი კვლავ წერს – „საკვირველია მემატთანეს ნათქვამი, რომ ჩვენს ქვეყანაში მრავალ ადგილას გაფანტულად მკვიდრობდა მცირეოდენი ხალხი, ჩვენი ძირეული წინაპრის ჰაიკის მოსვლამდე“ (იქვე, გვ. 73).

მოსულმა არმენიელებმა დამხვედრი ტომები შთანთქქეს, მოახდინეს მათი ასიმილაცია, ეს პირდაპირ ჩანს ხორენაციდან.

მაგალითად – „ამასთანავე (არამმა) უბრძანა იქაურ მკვიდრთ, შეეთვისებინათ სომხური ენა და ლაპარაკი“ (იქვე, გვ. 77).

ისიც უნდა ითქვას, რომ ურარტუს მიწა-წყალზე შესვლის შემდგომ მოხდა ჩამოყალიბება სომეხი ხალხისა, როგორც ეს აღინიშნება სომეხ ისტორიკოსთა მიერ. ამ დროს ჩანს, სომხურ ენაზე გავლენა იქონია, დამხვდურ, მკვიდრ ხალხთა ენამ.

შ. ძიძიგური წერს – „ნიკო მარის კონცეფციით, ქართულ ენობრივ სამყაროს დიდი გავლენა მოუხდენია სომხურ ენაზე წინაისტორიულ ხანაში, უძველეს პერიოდში, როდესაც ხდებოდა სომხური ეთნოსის ფორმირება, შესაბამისად – სომხური ენის ჩამოყალიბება. ნიკო მარის უდიდესი წვლილი არმენოლოგიაში, სწორედ ეს არის. კონცეფციის სქემა ასეთია: სომხური ნარევი ენაა, ორბუნებოვანია, ერთი ფენა, შენარევი და შეზრდილი სხვა ფენასთან, ქართულ-კავკასიურ სამყაროსთან სიახლოვით არის აღბეჭდილი“ (შ. ძიძიგური, „ნიკო მარი ქართული კულტურის მკვლევარი“, (1985, გვ. 104).

ყოველივე ზემოაღნიშნული უფლებას იძლევა გამოითქვას მოსაზრება, რომ ძველ საქართველოში არსებობდა მოგონება საქართველოს სამხრეთით მცხოვრები ძლიერი, ქართველთა მონათესავე ხალხის შესახებ, და ვინაიდან საქართველოს სამხრეთით იმ დროისთვის სომეხები ცხოვრობდნენ, ქართველთა გენეალოგიის შემდგენელმა მემატრიანემ სხვა ქართველურ მონათესავე ტომების ეთნარქთა შორის ჰაოსიც ჩართო, ვითარცა პიროვნული გამოხატულება ხსენებული მოგონებისა. ჩანს, მროველის ჰაოსი – ურარტუს ძლიერების ანარეკლია. წინააღმდეგ შემთხვევაში ვერც ერთი თავისუფალი ერი აიტანდა თავის ეროვნულ მატრიანეში მტკიცებას იმისას, რომ მათი მე-

ზობელი ერის წინაპარი თავიანთ წინაპარზე უპირატესი და უძლიერესი იყო. სწორედ ქართველ ხალხში დარჩენილ მოგონებას სამხრეთელი მონათესავე მეზობლის შესახებ უნდა გაეხადა ასატანი მროველის გენეალოგიის ეროვნულ მატრიანეში ჩართვა.

როგორც აღინიშნა, მროველი თავისი გენეალოგიის შედგენის დროს იყენებდა ხორენაცის გენეალოგიას. მაშასადამე, ეს გენეალოგია V საუკუნეზე ადრე ვერ შედგებოდა. ძნელი საფიქრებელია, VIII-XI საუკუნეებში ქართველებისა და სომხებისათვის ეწოდებინათ ძმები და „თვისნი“, ქართულ-სომხური ეკლესიების დაშორებისას ატეხილი იდეოლოგიური ბრძოლის გამო. მანასკერტის 726 წლის კრების შემდგომ ქართული და სომხური ეკლესიები (და შესაბამისად იდეოლოგიაც) სრულებით განსხვავებული გზებით განვითარდნენ, სრულებით განცალკევდნენ, უფრო მეტიც, საქართველოში სომხეთთან და სომხურ ეკლესიასთან კულტურული ან რაიმე ერთობის დამადასტურებელი ყოველგვარი თხზულება ისპობოდა ანდა რედაქტირდებოდა.

სულ სხვა ვითარება იყო VI-VII საუკუნეებში. ამ დროს ქართველი და სომეხი ერები, ეკლესიები განსაკუთრებით დაკავშირებულნი იყვნენ ერთმანეთთან. ყოველ შემთხვევაში, ქართული მხარე იძულებული იყო ქართული ეკლესია სომხური ეკლესიის მოკავშირედ წარედგინა სპარსი ხელისუფლებისათვის. საქართველოს დაპყრობის შემდგომ სპარსეთი განსაკუთრებით უჭერდა მხარს სომხურ ეკლესიას, აძლიერებდა მას და ამასთან ერთად აიძულებდა მის იმპერიაში მცხოვრებ ქრისტიანებს მიელოთ ქრისტიანული სარწმუნოების ის ორიენტაცია-

ცია, რომელსაც ადგა სომხური ეკლესია (ე.ი. ანტიბიზანტიური). ამ დროს ხდებოდა ქართული წმიდა წიგნების რედაქტირება და „გამართვა“ სომხურის მიხედვით (ამის შესახებ იხ. ქვემოთ).

უნდა ვიფიქროთ, რომ მემატრიანემ ქართველ ეთნარქთა გენეალოგია შეადგინა სომხურ-ქართული ეკლესიების „ერთობის“ დროს VI-VII საუკუნეებში. ჯერ კიდევ მ. თარხნიშვილმა გამოთქვა აზრი, რომ ლეონტი მროველის ლიტერატურული საქმიანობა VI-VII საუკუნეებს განეკუთვნება.

„მ. თარხნიშვილის აზრით, ლეონტი მროველის ლიტერატურული საქმიანობა მერვე საუკუნის მეორე ნახევარს ვერ გადასცილდება – უფრო ზუსტად ის უნდა დაიდოს VI-VII საუკ. სომეხ-ქართველთა საეკლესიო განხეთქილებამდე“ (კ. კეკელიძე, ლიტ. ისტ. გვ. 238).

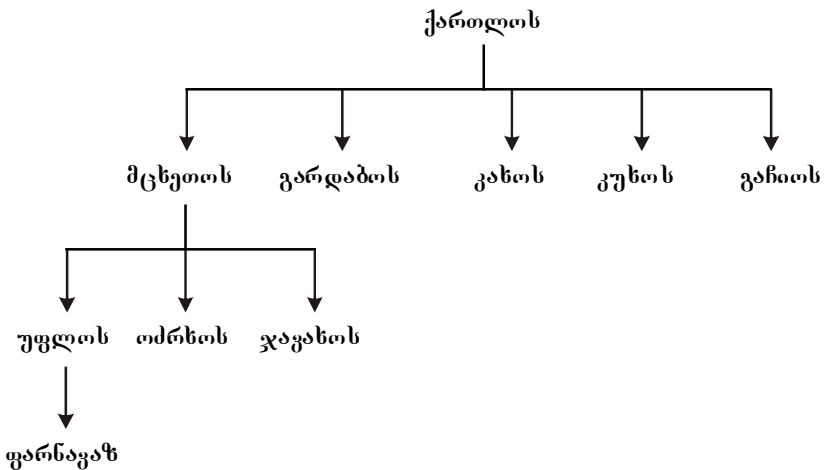
ფარნავაზი

საქართველოს პირველი ერთიანი სახელმწიფოს დამაარსებლის, ანბანის გამავერცელებლის, ქართული მწიგნობრობის ფუძემდებლის, მეფე ფარნავაზის ცხოვრება აღწერილია ქართველთა უმთავრეს საისტორიო, ეროვნული სინმინდის ხარისხამდე ამაღლებულ წიგნში, რომელსაც „ქართლის ცხოვრება“ ეწოდება. მიჩნეულია, რომ „ქართლის ცხოვრების“ შესავალი, თარგამოსიანთა გენეალოგია, თვით რედაქტორს შეუდგენია (კერძოდ, მას თავისი დროის მოთხოვნების შესაბამისად დაუნერია ძველ წყაროთა გამოყენებით „ამბავი

რვათა ძმათა“, „გამოსვლა ხაზართა“, „შემოსვლა ალექსანდრესი“), ხოლო „ცხოვრება ფარნავაზისი“ – უკვე არსებული ძველი ქართული საისტორიო მოთხრობა, თავისი გემოვნებით გაუმართავს და ჩაურთავს წიგნში.

ქვეყნის გამაერთიანებელი პირველი მეფის მამის სახელი მემატიანისათვის უცნობია, სამაგიეროდ მისთვის ცნობილია სახელი მამის ძმისა. ამასთან დაკავშირებით პავლე ინგოროყვა წერს – „ლეონტი მროველი აქ, ჩანს, იმეორებს რომელიღაც ძველი საისტორიო წყაროს ცნობას“ (ტ. IV, გვ. 523).

მემატიანე ფარნავაზის ამბის გადმოცემისას წერს, რომ ფარნავაზი „იყო მამულად ქართლელი, ნათესავი უფლოსი, მცხეთოსის ძისა“ (ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 20). მისი გენეალოგია, ცხადია, წყვეტილებით, ასეთია:

ფარნავაზამდე დიდი ხნით ადრე, ქართველთა ერთ მთავარ წინაპართაგანი – ქართლოსი, დასახლებულა მტკვრისა და

არაგვის შესართავთან მდებარე არმაზის მთაზე. აქ აუშენებია სიმაგრეები (შემდგომში აქ არმაზის კერპი აღმართეს, იქამდე კი ამ მთის სახელი „ქართლი“ ყოფილა). ქართლოსს აუშენებია ორბის (შემდგომ სამშვილდედ წოდებული) და ხუნანის (ანუ მტუერის) ციხეები. უცოცხლია დიდხანს.

ქართლოსისა და თარგამოსის შთამომავალთ ერთმანეთში სიყვარულით უცხოვრიათ, შემდგომ კი აშლილან და დაკნინებულან. ამ მიზეზით მათ შორის აღარავინ ყოფილა უნარჩინებულესი და უსახელოვანესი. ადგილ-ადგილ თავადები (გამოჩენილი მეთაურები) ჩნდებოდნენ, მაგრამ მცხეთის თავადი ყველაზე წარჩინებულად ითვლებოდა სხვებთან შედარებით. მას მეფის, ან ერისთავის სახელი არ ეწოდებოდა, არამედ მამასახლისი. ის გამზავებული და მოსამართლე იყო ქართლოსიანთა შორის.

სწორედ ამ დროისათვის დაუვიწყრიათ ჭეშმარიტი ღმერთი, რომელიც ქართველთა წინაპრებს სწამდათ, დაუწყიათ მსახურება მზისა, მთვარისა და ხუთი ვარსკვლავისა, „მტკიცე და უფროსი საფიცარი მათი იყო საფლავი ქართლოსისა“.

დიდი ხნის შემდგომ გამოჩენილა ალექსანდრე მაკედონელი. იგი სხვა ქვეყანათა დაპყრობის შემდგომ შემოსულა ქართლში, სადაც მას უხილავს მკვიდრნი ქვეყნისა; უნდა ითქვას, რომ აქ მემატყიანეს მიერ გადმოცემული ამბავი აშკარად არეულია, ჩანს არა მარტო სხვადასხვა წყაროს, არამედ სხვადასხვა კონცეფციის გავლენაც. მაგალითად, როგორც ვიცით, სხვა წყაროს, „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ – კონცეფციის თანახმად, ქართველები სამხრეთის „არიან-ქართლის“ ქვეყნიდან გადმოსახლებულან მაკედონელის დროს. მათ ამ ქვეყანაში დახვედრიათ უცხო ერი,

„ქართლის ცხოვრების“ კონცეფციით კი ქართველობა ხალხად ყალიბდება საქართველოს მინა-წყალზე, ე.ი. არ გადმოსახლებულა. ზემოაღნიშნული ამბის გადმოცემის დროს, როგორც აღინიშნა, ეს ორი კონცეფცია ერთმანეთშია არეული. მაგალითად, მაკედონელს ქართლში ხვდება ქართველობა და... უცხოერი – ბუნთურქები და ყივჩალები. აქ, ცხადია, აღებულია „მოქცევაჲს“ ამბავი, რომელიც სათანადოდ არაა შეჯერებული „ქართლის ცხოვრების“ კონცეფციასთან.

ქართლში შემოსვლის შემდგომ ალექსანდრე მაკედონელი შეებრძოლა და დაამარცხა ზოგიერთ კუთხეში მცხოვრები არაქართული ტომები – „მოსრნა ყოველნი იგი ნათესავნი აღრეულნი ქართლს მყოფნი და უცხონი იგი ნათესავნი მოსრნა და დაატყვევნა და დედანი და ყრმანი უცებნი, თხუთმეტისა წლისა უმცროსნი“ (ქ. ც. I, გვ. 18). არაქართველთა მოსპობის შემდეგ დარჩენილ ქართველ მოსახლეობას (ქართლოსიანებს) პატრიკად დაუტოვა მაკედონელი აზონი, იარედოსის ძე. მას ემორჩილებოდა 100000 რომაელი ქვეითი.

მათი სარწმუნოება, მემატრიანეს გადმოცემით, ასეთი იყო: ებრძანა აზონს ალექსანდრეს მიერ ქართველთა ქვეყანაში დანერგილიყო თაყვანისცემა მზისა, მთვარისა, ხუთი ვარსკვლავისა, მსახურება უხილავი ღმერთისა, ყოვლის დამბადებლისა. ალექსანდრეს ნასვლის შემდგომ აზონმა მიატოვა ეს სარწმუნოება – „ინყო კერპთმსახურებად და შექმნა ორნი კერპნი ვერცხლისანი: „გაცი და გაიმ“. აზონი სასტიკი და სისხლიანი კაცი ყოფილა, მას ქართველთათვის იარაღის ტარების ნებაც კი არ დაურთავს – გაუცია ბრძანება: „ყოველმან ქართველთაგანმან, რომელმან პოვოს საჭურველი, მოკალით

იგი“. – „და იყო ჭირი დიდი ნათესავსა ზედა ქართველთასა“. სწორედ ასეთ დროს გამოჩენილა ფარნავაზი – ქართველთა განმათავისუფლებელი. სიყრმიდანვე კავკასიის მთებში ლტოლვილი ფარნავაზი სახელოვან ვაჟკაცად აღზრდილა. ის „იყო კაცი გონიერი, მხედარი შემმართველი და მონადირე ხელოვანი“. მცხეთაში დაბრუნების შემდგომ ის გაუცნიათ აზონისათვის, როგორც სახელგანთქმული მონადირე. „შეიყვარა იგი აზონმან მონადირეობისათვის“. აზონთან დაახლოებას დიდად შეუშინებია დედა ფარნავაზისი, ევედრებოდა შვილს დაეტოვებინა მცხეთა, ქართლი და წასულიყვნენ, რათა აზონის ხელს დასხლტომოდნენ. მართლაც ოჯახმა გადაწყვიტა სხვაგან, ფარნავაზის დედის ქვეყანაში გადასახლება. მემართიანე განაგრძობს:

მაშინ იხილა ფარნავაზმა სიზმარი, თითქოსდა იგი იყო ერთ უკაცურ სახლში, უნდოდა გასვლა და ვერ გადიოდა. მაშინ სარკმლიდან შემოვიდა მზის სხივი შემოერტყა წელზე, გაიზოიდა და გაიყვანა სარკმელიდან. და როდესაც ველზე გავიდა მზე, ფარნავაზმა ის იხილა დადაბლებული, ხელით შეეხო მზის პირს, მოხოცა ცვარი და იცხო თავის პირზე. გაიღვიძა ფარნავაზმა, გაუკვირდა და თქვა – ეს სიზმარი ალბათ დედაჩემის სამშობლოში ჩასვლის შემდეგ ამიხდება, იქ სიკეთეში ვიქნებიო.

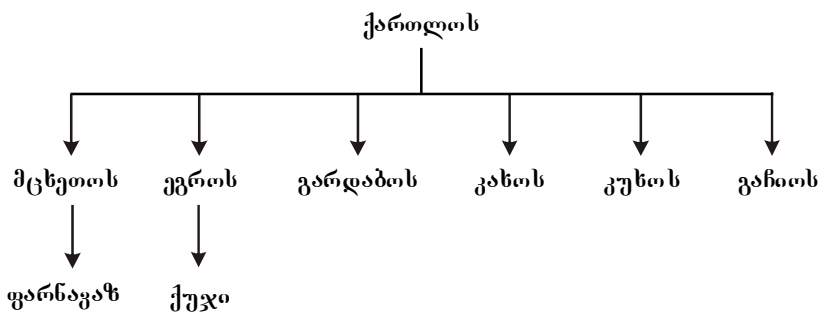
იმ დღეებში ფარნავაზი სანადიროდ გაემართა და დიღმის ველზე ირმებს გაეკიდა. ირმები თბილისის ხრიოკებისაკენ გაიქცნენ. მისდევდა ფარნავაზი, სტყორცნა ისარი, ჰკრა ირემს, მან ცოტა გაიარა და დაეცა კლდის ძირში. ამასობაში დაღამდა, ჩამოქვეითდა ფარნავაზი და ირემთან გადაწყვიტა ღამის

გათენება. ამ დროს განვიმდა ძლიერ. კლდის ძირში ფარნავაზმა გამოქვაბული შეამჩნია, ამოქოლილი. ამოიღო ჩუგლუგი და გამოარღვია კარი, რათა სიმშრალეში შესულიყო. შევიდა შიგნით და იხილა განძი მიუწვდომელი, ოქრო და ვერცხლი, უთვალავი ჭურჭელი ოქროვერცხლისა. ძლიერ გაუკვირდა, აღივსო სიხარულით და გაახსენდა სიზმარი. ისევ ამოქოლა გამოქვაბულის კარი. უთხრა ეს ამბავი დედასა და ორ დას. გამოიტანეს ეს განძი მალვით. ამის შემდგომ აზონის ქმედება მიუთითებს იმის შესახებ, თუ რა ძლიერი იყო იმ უძველეს დროსვე, ქრისტეშობამდე ასწლეულებით ადრე, ქართველთა შორის ეროვნული ერთიანობის გრძნობა და ქართველ ტომებს როგორ ჰქონდათ შენარჩუნებული ეთნიკური ერთიანობის სიმძაფრე. განძის პოვნით უცებ გამდიდრებულმა ფარნავაზმა, უპირველეს ყოვლისა, გაგზავნა თავისი წარმომადგენელი ეგრისის დასავლურ ქართული საერისთაოს მეთაურთან – ქუჯისთან და შეატყობინა მას მომხდარი ამბავი. ფარნავაზმა შეუთვალა სურვილი, თავისი განძით მისულიყო ქუჯისთან და ერთიანი ძალით შებრძოლებოდნენ აზონს – ქართველთა ქვეყნის დამპყრობელს.

მემატყინე წერს, რომ ამ ამბის მოსმენით „განიხარა ქუჯიმ სიხარულითა დიდითა და ჰრქუა: „აღსდევ და მოვედ ჩემ თანა, ნუ შურობ ხვასტაგსა შენსა, და ხვასტაგითა შენითა, განგიმრავლნე სპანი შენნი, ვიდრე გამოვჩნდეთ მტრად აზონისა, მაშინ განიხარონ ყოველთა ქართველთა აწყვედილთა მისგან და მიწყვედულთა“ (ქ.ც. გვ. 22).

პასუხის მიღების შემდეგ ფარნავაზი დედითა და დებით სიხარულით წავიდა ქუჯისთან. ქუჯი ასეთი სიტყვებით შეე-

გება მას: „შენ ხარ შვილი თავთა მათ ქართლისათა და შენ გმართებს უფლობა ჩემი... შენ ხარ უფალი ჩვენი და მე ვარ მონა შენი“ (გვ. 22). ფარნავაზი ამ დროისათვის, როგორც ვიცით, უბრალო, ყოველგვარი პატივისა და თანამდებობის უქონელ პირს წარმოადგენდა, ხოლო ქუჯი ეგრისის ვრცელი ქვეყნის მფლობელი იყო, ამიტომაც მისგან თავისი თავის „მონად“, ხოლო ფარნავაზის „უფლად“ გამოცხადება აიხსნება გენეალოგიური უფროს-უმცროსობითი ურთიერთდამოკიდებულებით, რაც ძველი დროისათვის იყო დამახასიათებელი და სავალდებულოდ შესასრულებელი. ფარნავაზი „ქართლის თავთა შვილია“, ამიტომაც, ამბობს „ეგრისის თავთა შვილი“, – მე შენ უნდა დაგემორჩილო, შენ „ჩვენი უფალი ხარო“. ასეთი ურთიერთობა გვაფიქრებინებს, რომ თავდაპირველ გენეალოგიურ ვარიანტში, რომელსაც შემდგომ ასახვა ვერ უპოვნია „ქართლის ცხოვრებაში“, გენეალოგიური შტო, ჩანს ასეთი სახით იყო გადმოცემული:

ქუჯიცა და ფარნავაზიც ერთი წინაპრის შთამომავალნი არიან, მაგრამ ფარნავაზი პირმშოებითი უფლების ძალით

ოჯახში, გვარში, უფროსად ითვლება, ის „უფალი“, მისი ყველა ნათესავი მას უნდა დაემორჩილოს. ასეთია იმ ჟამის კანონი.

ფარნავაზმა და ქუჯიმ მოილაპარაკეს ოსებთან და ლეკებთან, ისინი სიხარულით დათანხმდნენ აზონის წინააღმდეგ აჯანყებას, რადგანაც არ სურდათ მისთვის ხარკის მიცემა. მათგან მიიღეს დამხმარე სამხედრო ძალა, ეგრისში შეიკრიბა უთვალავი სპა. შეუტიეს აზონს. აზონი დამარცხდა და თავი შეაფარა კლარჯეთს. ფარნავაზი შევიდა მცხეთაში, იმავე წელს დაიმორჩილა „ყოველი ქართლი“, კლარჯეთის გარდა – ასე წერს მემატინე, – „დაიპყრა ყოველი ქართლი თვინიერ კლარჯეთისა“, აქ უთუოდ „ყოველი ქართლის“ ქვეშ იგულისხმება როგორც აღმოსავლეთი, ასევე დასავლეთი საქართველო – სწორედ დასავლეთ საქართველო წარმოადგენდა ფარნავაზის საყრდენ ბაზისს აზონის წინააღმდეგ აჯანყებისას.

აზონს ფარნავაზის წინააღმდეგ ომში დაეხმარა „საბერძნეთი“ – მისგან მიიღო დიდძალი დამხმარე ძალა, სამაგიეროდ ფარნავაზს – „ასურისტანის მეფე ანტიოქოზი“. კიდევ ერთხელ შეებრძოლნენ ერთმანეთს აზონისა და ფარნავაზის ჯარები – არტაანის ნაქალაქეებში, რომელსაც ჰური ანუ „ქაჯთა ქალაქი“ ერქვა. ბერძენთა ჯარები დაამარცხეს ქართველებმა, მოკლეს აზონი, შეიჭრა ფარნავაზი საბერძნეთის საზღვრებში – შევიდა ანძიოძორში და უკან დაბრუნდა ეკელეციის გზით. კლარჯეთი შეუერთა თავის სამეფოს და დაბრუნდა მცხეთაში.

ქართლის სამეფოს საზღვარი ჩრდილო-დასავლეთით დაიდო მდინარე ეგრისწყალზე. ამ მდინარის მარჯვენა სანაპიროც (ისევე როგორც მარცხენა) წარმოადგენდა ეგროსის წილს, ე.ი.

ნარმოადგენდა ეგროსის შთამომავალთა საცხოვრისს (ვიდრე ხაზარეთის მდინარემდე „საცა წარსწუდების ნუერი კავკასი-სა“), მაგრამ ეგრისწყალსა და ხაზარეთის მდინარეს (ე.ი. მდ. ეგრისწყალსა და მდ. ყუბანს) შორის მცხოვრებმა ეგრისელებმა არ ინებეს განდგომა „ბერძენთა“ სახელმწიფოსაგან და შესვ-ლა ფარნავაზის სამეფოში. საზღვარი „ყოველი ქართლისა“ ამ მიმართულებით დაიდო მდინარე ეგრისწყალზე. მემატიანე წერს – „ხოლო ეგრისწყალს ქვემოთ დარჩა ბერძენთა, რამეთუ მკვიდრთა მის ადგილისათა არა ინებეს განდგომა ბერძენთა“, ხოლო ეგრისის მეორე ნაწილი შევიდა ქართლის სამეფოში, თავისი სახელმწიფო ფარნავაზმა დაყო საერისთავოებად. პირველთა შორის მემატიანე ასახელებს ეგრისს და მის ერისთავს ქუჯის. ის გახდა სიძე ფარნავაზისა და მიიღო საერისთავოდ ყოველი ქართლის ქვეყანა ეგრისწყალსა და რიონს შუა. მან ააშენა ციხე-გოჯი. მარგვეთის საერისთავოში შე-დიოდა მიწები მდინარე რიონსა და ლიხის მთას შორის. შემდე-გი საერისთავოები იყვნენ კახეთში, ხუნანში, სამშვილდეში, ნუნდაში, ოძრხეში, კლარჯეთში. ერთი ერისთავი დაადგინა – სპასპეტად, მას შიდა ქართლიც მიეცა საგამგეოდ, ის წარ-მოადგენდა მეფის შემდეგ პირველ თანამდებობის პირს, ყველა ერისთავის განმგებელს. თავის მხრივ ერისთავებს ემორჩილე-ბოდნენ სპასალარები და ათასისთავები, მათგან შემოდიოდა საერისთავო და სამეფო ხარკი.

ფარნავაზმა ააშენა ალექსანდრე მაკედონელის მიერ საქართველოში დანგრეული ქალაქები და ციხეები, დედაქალაქ მცხეთას კი შემოავლო გალავანი.

ფარნავაზს შეუქმნია თავის სახელზე – კერპი არმაზი, რამეთუ ფარნავაზს სპარსულად არმაზი ერქვა. ეს არმაზის

კერპი აღმართა ქართლის მთის თავზე. დიდი დღესასწაული გადაიხადა კერპის აღმართვისას.

გამეფებისას 27 წლის იყო. 65 წელი ნებიერად იმეფა. „აღა-შენა და განავსო ქართლი“.

ფარნავაზმა ქართული ენა სახელმწიფო ენად გამოაცხადა, რის გამოც ქართულის გარდა სხვა ენა საქართველოში არ იხმარებოდა. მანვე შექმნა ქართული მწიგნობრობა.

სიკვდილის შემდეგ არმაზის კერპის წინ დაასაფლავეს.

ასე გადმოგვცემს ფარნავაზის ცხოვრებას ჩვენი მათიანი.

ქართლის, ანუ იბერიის ერთიანი დიდი სახელმწიფოს წარმოქმნას მეცნიერები ქრისტეშობამდე IV-III საუკუნეებით ათარ-ილებენ.

ფარნავაზისა და მისი მემკვიდრე მეფეების ანუ ფარნავაზიანების დროს მცხეთაში – სამეფოს დედაქალაქში, შენდებოდა ციხესიმაგრეები, სხვადასხვა ნაგებობანი, კიდევ სხვა კერპებიც აღუმართავთ. ფარნავაზის მიერ არმაზის აღმართვის შემდგომ მეფე საურმაგმა აღმართა კერპი აინინა, იწყო არმაზის ციხე-ქალაქის შენება. მეფე მირვანმა დანიხას კერპი აღმართა, დაასრულა არმაზის მშენებლობა. მეფე ფარნაჯომმა კერპი ზადენ მთაზე აღმართა, ციხეც აუშენა. არსოკ მეფემ – ქალაქს სხვა ზღუდე შემოავლო. მეფე არტაგს კი არმაზში შიდა ციხე (აკროპოლისი) აუშენებია.

მათი შემდგომი მეფეები უკვე საკუთრივ მცხეთას აშენებდნენ, ანუ მტკვრის მარცხენა სანაპიროზე მდებარე ქალაქს.

დედაქალაქს იცავდნენ რთული თავდაცვითი სისტემის მეშვეობით. არმაზ-ციხე სომხეთიდან, ალბანეთიდან და დასავლეთ საქართველოდან მომავალი გზების თავშეყრის ადგილას

იდგა, ზადენციხე კი ჩრდილოეთის მომთაბარეთა ქვეყნებიდან მომავალ გზას აკონტროლებდა. ქვეყანაში შედიოდა დიდი საერთაშორისო მნიშვნელობის სავაჭრო გზა, როგორც ამას გვაცნობს სტრაბონი. საერთოდ იბერია სავაჭრო გზებით ყოფილა დასერილი. სტრაბონის ცნობით, იბერია კარგად ყოფილა დასახლებული, ქალაქები და დაბები მრავალრიცხოვანი იყო. სახლები და ნაგებობები კარგად ნაგები, ხუროთმოძღვრული ხელოვნებით, ჰქონდათ კრამიტის სახურავები. იბერიაში მდებარეობდა ქალაქები – უფლისციხე, ნუნდა, ოძრხე, ციხეგოჯი (ამ ქვეყნის დასავლეთი საზღვარი, როგორც აღინიშნა, მდინარე ეგრისწყალზე იდო).

უთუოდ ყოველ საერისთავოს გააჩნდა თავისი ცენტრი. ჩრდილოეთის მიმართულებით იბერიის საზღვარს, ჩანს, კავკასიონის წყალმყოფი ქედი წარმოადგენდა, რომლის იქითაც მცხოვრებ ტომებზეც ვრცელდებოდა სამეფოს გავლენა.

სამხრეთის მიმართულებით იბერია ვრცლად იყო გადაჭიმული. არმენიასა და იბერიას, ქრისტეშობამდე II საუკუნის ავტორის – აპოლოდორის ცნობით, ერთმანეთისგან ჰყოფდა მდინარე არაქსი. არაქსი ყოფილა გამყოფი იბერიელებისა და არმენიელებისა.

სამხრეთ-დასავლეთით იბერიის საზღვარი გადიოდა პირიადრის მთის კალთებზე, მას ეკუთვნოდა ხორზენე და გოგარენე, როგორც ბერძნები უწოდებდნენ სამხრეთ საქართველოს კუთხეებს. შემდეგ, სტრაბონის ცნობით, არმენიას იბერიისათვის წაურთმევია აღნიშნული კუთხეები, დაახლოებით 190 წელს ქრისტეშობამდე (იხ. საქ. ისტ. ნარკვ., ტ. I, გვ. 456).

ფარნავაზის რეზიდენციას და სამეფო ქალაქს წარმოადგენდა არმაზი. მისი სახელი მრავალ უცხოურ თანადროულ

წყაროშიც არის ასახული, როგორც ჩანს, ის ცნობილი და სახელოვანი ქალაქი იყო. ამ ქალაქის სიდიადე დაადასტურა არქეოლოგიურმა გათხრებმა, ქართველ ერისმთავართა და წარჩინებულთა ბრწყინვალე ფუფუნება და დიდებულება ნათლად გამოაჩინა არქეოლოგიურმა ძეგლებმა. არმაზიდან სამეფო რეზიდენცია გადატანილ იქნა საკუთრივ მცხეთაში, ეს მომხდარა პირველი საუკუნის მეორე ნახევარში. პ. ინგოროყვას თანახმად, მეფე ფარნავაზი მეფობდა ქრისტეშობამდე 284-219 წლებში. 284 წელსვე დამყარებულა ქართული წელთაღრიცხვა.

„ძველქართული კალენდრის შესწავლიდან ირკვევა, რომ ქართული ნაციონალური წელთაღრიცხვა იწყება სწორედ იმ დროიდან, როდესაც, ლეონტი მროველის ცნობით, ალექსანდრე მაკედონელის იმპერიის დაყოფის შედეგად მოხდა ახალი იბერიის სახელმწიფოს ჩამოყალიბება, ფარნავაზიანთა დინასტიით ხელისუფლების სათავეში. სახელდობრ, დასაწყისი ქართული ნაციონალური წელთაღრიცხვისა არის 284 წელი ჩვენს ერამდე. ეს წელი არის გამოსავალი თარიღი, რომელიც შემდეგ საფუძვლად დაედო ქართული ქორონიკონის სისტემას, ...ეს თარიღი, 284 წელი, რომელიდანაც იწყება ქართული ნაციონალური ერა, არის თარიღი იბერიის სახელმწიფო დამოუკიდებლობის გამოცხადებისა და ფარნავაზიანთა დინასტიის დამკვიდრებისა იბერიის სახელმწიფოს ხელისუფლების სათავეში (პ. ინგოროყვა, ტ. IV, 1978, გვ. 558).

პავლე ინგოროყვამ სათანადო კვლევის შედეგად დაასკვნა, რომ ქართულ მატიანეთა ანტიკური ხანის იბერიის მეფეთა სია („მეფენი ქართლს შინა წარმართნი“) – წარმოადგენს ის-

ტორიული სინამდვილის შემცველ დოკუმენტს, რომელიც მომდინარეობს წინაქრისტიანული ეპოქის ძველქართული საისტორიო წყაროებიდან (იქვე, გვ. 559).

ფარნავაზმა ერთ სახელმწიფოში გააერთიანა ქართული ტომები, შეჰკრა ისინი ერთ ხალხად, მან შესძლო ასევე ამ სახელმწიფოს გავლენის სფეროში მოექცია იბერიულ-კავკასიურად წოდებული, ქართველთა მონათესავე სხვადასხვა ტომები. კერძოდ, როგორც ითქვა, იბერიელთა და არმენიელთა შორის საზღვარი ერთ დროს მდინარე არაქსზე გადიოდა. ჩრდილოეთის მიმართულებით ქართველთა გავლენის სფეროში, მემატიანეს თანახმად, შედიოდნენ ოსთა, დურძუკთა და ლეკთა ტომები. დურძუკები და ლეკები – ქართველთა მონათესავეებად უძველეს დროსვე მიიჩნეოდა. ოსთა შესახებ უნდა ითქვას, რომ როგორც წყარო მიუთითებს, ოსები იმ დროისათვის არ მიიჩნეოდნენ ირანულენოვან ტომებად, არამედ ითვლებოდნენ ქართველთა მონათესავე კავკასიურ (ადგილობრივ) ტომად. ჩვენი მატიანეს თანახმად, ოსები ყოფილან შთამომავალნი ხაზართა მეფის ძისა უობოსისა – „მროველის წარმოდგენით, უობოს ხაზართა მეფისშვილი ყოფილა, ხოლო ოსები თითქოს ამ უობოსის, ე.ი. ხაზართა და ქართველთა და სომეხთა ტყვეების „ნათესავენი“, ანუ შთამომავალნი ყოფილან. ე.ი. წარევი ეროვნება ყოფილა“ (ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორიის შესავალი, ტ. I, 1950 წ. გვ. 277).

აქედან ჩანს, რომ ფარნავაზის ეპოქაში ოსები მართალია წარევი, მაგრამ მაინც ქართველთა მონათესავე ტომად მიიჩნეოდა. ოსები – რომელთაც შემდგომ ალანები ეწოდათ – უცხოელთა მიერ იბერიელებად მიიჩნეოდნენ – „XI საუკუნის

ბიზანტიელი მწერალი იოანე ცეცე ამტკიცებს: იბერები, აბაზგები და ალანები ერთ ხალხს შეადგენდნენო, ხოლო XV საუკუნის სომეხი მემადიანე თომა მწიგნობარი განუმარტავს მკითხველებს, რომ ქართველთა სახლში, ე.ი. ქართულ ეროვნულ-კულტურულ გაერთიანებაში შედის რვა ტომი – ქართველები („ვრაცები“), იმერლები, მეგრელები, სვანები, აფხაზები, მესხები, დვანები და ოსები“ (ს. ჯანაშია, ტ. V, გვ. 12). შემდგომი საუკუნის ევროპელი ავტორიც ასევე მიიჩნევს – „მტრიტერი თავისი შრომის ნაწილში, სადაც ლაპარაკია ზემო იბერიის მიზობლად ბინადარ ალანებზე, კატეგორიული და სრული ეჭვმიუტანლობის კილოთი აცხადებს, რომ ესენიც იბერიელები არიანო“ (მ. ძიძიგური, საენათმეცნიერო საუბრები, გვ. 174).

დვანებს, მართალია, რატომღაც დურძუკთა ტომს ათვლიდნენ ბოლო დრომდე, მაგრამ სინამდვილეში ქართველები იყვნენ. შემდგომ მოხდა დვანთა ტომის ირანიზაცია, გაოსება. შესაძლებელია, თავდაპირველად ოსებად სახელდებული ტომიც არ იყო ირანულენოვანი და შემდგომ, შუა საუკუნეების მანძილზე, ჩრდილო კავკასიაში მოხდა ოსების გაირანულენოვნება.

საყოველთაოდაა აღიარებული, რომ ალანები ირანულენოვანი ტომი იყო, მაგრამ არც ის უნდა დარჩეს უყურადღებოდ, რომ საკმაოდ დიდი ნაწილი ძველი ისტორიკოსებისა ალანებს, ქართველ ისტორიკოსთა მსგავსად, ხაზარულ (ე.ი. თურქულ) კავკასიურ წარმომავლობის ტომად მიიჩნევდა. მაგალითად, XIV საუკუნის არაბი გეოგრაფი ალანებს თურქულენოვან ხალხად თვლიდა, ის ერთ ალანურ ქალაქზე წერდა – „ის დასახლებულია ალანი ხალხით, და ისინი თურქები არიან – რომელნიც

გაქრისტიანდნენ“. XV საუკუნეში ი. შილტბერგერი იყო ასებთან (ოსებთან) და ალანებთან. ისინი თურმე მაშინ ღმერთს თათრულ ენაზე ადიდებდნენ (იხ. ფ. ბურნ, „პუტემესტვიე ივანა შილტბერგერა...“, წიგნი „ზაპირისკი იმპერატორსკოგო ნოვოროსიისკოგო უნივერსიტეტა“. ტ. I, ვიპ. 1 და 2. ოდესსა 1867, გვ. 31-33). პროფ. ნ. ბასკაკოვის თანახმად, ჩინურ წყაროებში მოხსენებული ტომი იაოშე (იასები, ოსები) თურქული წარმოშობისა ყოფილა. ასევე აღსანიშნავია, რომ ყარაჩაეველ და ბალყარელ ისტორიკოსებს თავიანთი ტომები ალანური წარმოშობისად, ალანები კი თურქულ-ხაზარულ წარმოშობისად მიაჩნიათ. ამ მხრივ, ჩანს არის რაღაც საერთო ძველ ქართულ და უცხოურ წყაროთა შორის.

ფარნავაზის დროისათვის სრულიად შესაძლებელია, ოსები ისევე ყოფილიყო იბერიულ-კავკასიური წარმომავლობის ტომი, როგორც სხვა მეზობელი ტომები.

ფარნავაზის სახელმწიფო ფაქტობრივად მთელ კავკასიას აერთიანებდა თავის გავლენის სფეროში, მაგრამ ყველაზე არსებითი ისაა, რომ ქართველ ტომთა გამაერთიანებელი სახელმწიფოს შექმნამ სახელმწიფოსავე მეშვეობით შესაძლებელი გახადა ქართველთა ეროვნების ფორმირება, ერთიანი ხალხის, ერის ჩამოყალიბება. საზოგადოდ ცნობილია, რომ სახელმწიფოს აქვს თვისება ერთიან ხალხად ჩამოაყალიბოს სახელმწიფოში მცხოვრები მოსახლეობა, ასეთივე თვისებების იყო, ცხადია, ქართული ერთიანი სახელმწიფოც. მით უმეტეს, რომ ქართულ წყაროთა თანახმად, ფარნავაზის მიერ ჩამოყალიბებულმა სახელმწიფომ იარსება თითქმის ათასი წელი. კერძოდ, ეს სახელმწიფო დაშლილა ვახტანგ გორგასალის შვილების

შემდგომ VI საუკუნეში – ასე გადმოგვცემს „ქართლის ცხოვრებაც“ და „მოქცევაჲ ქართლისაჲც“. ქართველი ერის ჩამოყალიბების დროს შესახებ ლაპარაკია ქვემოთ, ხოლო აქ უნდა ითქვას, რომ ფარნავაზის ეპოქაში ქართველთა ერთიანობას მიუთითებს ძველქართული გვარების ფორმათა ერთიანობა უძველეს საქართველოში. გამოკვლევებით დადგენილია, რომ უძველესი გვარის აღმნიშვნელი სუფიქსი ეგრისში, ანუ სამეგრელოში იყო „იანი“ (მისგან იქნა შემდგომ მიღებული დაბოლოება „ია“, „ვა“ და სხვა). უძველესი საგვაროვანო სუფიქსი სვანეთში იყო და არის „იანი“. უძველესი საგვაროვანო სუფიქსი სრულიად საქართველოს მთიანეთში – ფშავ-ხევსურეთიდან სვანეთამდე იყო „იანი“ (საოჯახოდ, საშინაოდ ამჟამადაც „იან“ ფორმები იხმარება). უძველესი საგვაროვანო სუფიქსი საქართველოს ბარშიც იყო – „იანი“. განვიხილოთ რამდენიმე მაგალითი: ძველ წყაროებში ერთადერთი დამაბოლოებელი სუფიქსი – „იანი“-ა – გვარებში – „ფარნავაზიანი“, „ხოსროიანი“, „არშაკუნიანი“, „ბაქარიანი“, „რევიანი“ (ქ. ც. გვ. 138). „მარუშიანი“, „ბაგრატიონიანი“ (ქ. ც. გვ. 251). „არიშიანი“ (ქ. ც. გვ. 328). „ბარაბიანი“ (ქ. ც. 116). „ბივრიტიანი“ (ერისთავი ოძრხისა) ქ. ც. 185). „გოდერძიანი“ (ეს გვარია, რაც იქედან ჩანს, რომ მრავლობითის ფორმითაა წყაროში მოცემული – „გოდერძიანნი ტბელნი“), (ქ. ც. გვ. 248). იქვეა „მამეანნი“, „მამე-ი-ანი. „თარგამოსიანნი“ – ეთნარქები. შავლიანი (ივანე – აფხაზეთის მეფე. 258). „კავკასიანნი“ – სადაურობის აღსანიშნავად (130). „ნებროთიანნი“, „ნერსიანი“ (ნერსე – ქართლის ერისთავი, 241), „ქართლოსიანნი“ (ქართლოსის შთამომავალნი, 27), ჯუანშერიანი (ჯუანშერი-ისტორიკოსი, გვ. 248) და სხვა უამრავი.

მართალია, ზოგიერთ შემთხვევაში ჩამონათვალი ჯერ კიდევ არ არის ნამდვილი გვარ-სახელები და აღნიშნული ფორმა პირთა შთამომავლობას მიუთითებს, მაგრამ ისინი საგვარეულო სახელებად იქცნენ ძირითადად. „იან“ სუფიქსით, როგორც აღინიშნა, მთელ საქართველოს სახელმწიფოში არსებობდა გვარები (გვარ-სახელები). ამის დასტურია მეგრულ-სვანური და მთიულური უძველესი ფორმები. ს. ჯანაშია წერს – „გაბატონებული უნდა ყოფილიყო გვარ-სახელების ეს ფორმა სამეგრელოშიც... მეგრული „ია“ – „იანის“ ნაშთია. ეს ცხადი ხდება, კერძოდ, ცნობილ გვარ-სახელთა ისტორიულ და ცოცხალ ფორმათა შედარებით, ამრიგად, ისტორიულსა და ლიტერატურულ (დადიანს, ლიპარტიანს, რატიანს, ბედიანს მეგრულ ცოცხალ მეტყველებაში უდრის: დადია, ლიპარტია, რატია, ბედია... ბოლოკიდურ – ნ-ს დაკარგვა ნიშანდობლივია მეგრულისათვის (ს. ჯანაშია, ტ. III, 1959, გვ. 40-41).

იქვე ს. ჯანაშიას განხილული აქვს „იან“ ფორმის გამოყენება გვარ-სახელებისათვის აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს მთიანეთში (მთიულეთი, რაჭა, ლეჩხუმი, სვანეთი). – „გვარ-სახელების ეს დაბოლოება თავდაპირველად გავრცელებული იყო, ჩანს, ყველა ქართულ ტომში, და ქართველურს პატრონომისტიკულ მორფოლოგიაში იგი ერთი ყველაზე ადრინდელი მოვლენათაგანია. დროთა ვითარებაში ეს ფორმა ზოგს ქართველ ტომში დასუსტდა, ზოგან თითქმის მთლად დაიკარგა“ (იქვე, გვ. 35).

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეთნიკური ერთიანობა ქართველი ტომებისა ფარნავაზიანთა სახელმწიფოში (ქრისტეშობამდე III საუკუნიდან VI-მდე) გაცილებით უფრო ღრმა იყო, ვიდრე ამ

სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ (VI ს.). როგორც ცნობილია, პირველი ერთიანი სახელმწიფოს დაშლიდან მხოლოდ ორიოდე საუკუნის შემდეგ, VIII-IX საუკუნეებში საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებში ჩამოყალიბდა ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი სახელმწიფოები, რამაც, ცხადია, ქართული ტომები ერთმანეთს უფრო დააშორა (ზემოთ აღნიშნული ერთიანი ნიშნების „დასუსტება“ და „დაკარგვა“ ამის შედეგი უნდა იყოს), მართალია, შემდეგ არსებობდა ერთიანი სახელმწიფო (XI-XV სს), რამაც ხელი შეუწყო კონსოლიდაციას, მაგრამ შემდგომმა კვლავ დაშლამ გააღრმავა სვანურ, მეგრულ, გურულ, იმერულ, ქართლურ, კახურ და სხვა ეთნოგრაფიულ ჯგუფში ინდივიდუალური თვისებები. ფარნავაზის სახელმწიფოს დროს კი ერთიანი ეროვნული ნიშნები ღრმა იყო.

ქართული საღვთისმსახურო ანბანის ფუძისდება

საუკუნეთა და ათასწლეულთა მანძილზეც, ქართველი ხალხი სარგებლობს ეროვნული ანბანით. არსებობს მისი ორი სახეობა – ხუცური და მხედრული. თვით სიტყვა „ხუცური“ მიუთითებს, რომ ის ღვთის სადიდებლად ეკლესიაში, სამღვდელეობის (ხუცების) მიერ იხმარებოდა. ხუცური ანბანითაა დაწერილი ჩვენი უფლისა და მაცხოვრის იესო ქრისტეს პირველი ქართული სახარებანი, ძველი და ახალი აღთქმის წიგნები.

ხუცური – სრულყოფილი ანბანია იმით, რომ მას აქვს ე.წ. მთავრული და ნუსხური ასოები, როგორც სხვა ევროპულ ან-

ბანებს, მაშინ როცა მხედრულს – მთავრული ასოები არ გააჩნია. მიღებულია, რომ მთავრული პირველსაფუძველია მისგან განვითარებული ნუსხური და მხედრული ასოებისა, ისინი ქართული შრიფტის სახეობებია. მხედრული შემოღებულია XI საუკუნის შემდეგ, მანამდე VIII-IX საუკუნეებში გამოიყენებოდა ნუსხა-ხუცური, V-VII საუკუნეებში ასომთავრულ-ხუცური. ასეთი პერიოდიზაცია პირობითია. როგორც აღინიშნა, მიღებულია, რომ ასომთავრულის განვითარების შედეგადაა მიღებული – ნუსხა-ხუცური, ამ უკანასკნელისაგან კი მხედრული, თუმცა ძველთაგანვე პარალელურად იხმარებოდა სამივე, განსაკუთრებით კი წინა ორი. საეკლესიო და საღვთისმსახურო საქმეებისათვის საქართველოში ყოველთვის ხუცური ანბანი გამოიყენებოდა.

ივანე ჯავახიშვილი უძველეს, V საუკუნისად მიჩნეულ, ქართულ წარწერაზე დაკვირვებით წერდა: „ჯერ ხანად ცნობილი ქართული დამწერლობის ძეგლები ისეთი მაღალხარისხოვანი კალიგრაფიული განვითარების საფეხურს წარმოადგენენ, რომ ქართული ანბანის დასაწყისი ხანა სულ ცოტა 7-8 საუკუნის უწინარეს არის საგულისხმებელი“. მეცნიერებაში მიღებული იყო აზრი, რომ ჩვენამდე მოღწეული ქართული ალფაბეტი ქრისტეშობამდე VII-VI საუკუნეებში უნდა წარმოშობილიყო ფინიკურ-სემიტური საანბანო სისტემიდან.

საერთოდ ცნობილია, რომ ანბანი პირველად ფინიკელებმა ჩამოაყალიბეს, მასში ყოველი ასო გამოხატავდა ერთ რომელიმე ბგერას და ყოველი ბგერა გადმოცემული იყო ერთი რომელიმე ასოთი. ამ ანბანმა უდიდესი გავრცელება ჰპოვა მსოფლიოში, პირველ რიგში ფინიკურ-სემიტური ანბანი თვით

სემიტური მოდგმის ერთა შორის გავრცელდა, მისგან მრავალი ახალი დამწერლობა გაჩნდა. დასავლეთის მიმართულებით ყველაზე ადრე ფინიკიური ანბანი ბერძნებმა შეითვისეს, მისგანაც მრავალი ახალი ანბანი წარმოიქმნა. ბერძნული ანბანის თავდაპირველი სახეობა ზუსტი ასლი ყოფილა ფინიკიური ანბანისა. ფინიკიურ ანბანს გავრცელება დაუწყია ქრისტეშობამდე IX საუკუნიდან (შ. ძიძიგური, საენათმეცნიერო საუბრები, გვ. 124-125).

პავლე ინგოროყვას აზრით, ქართული ანბანი ფინიკიურისაგან მიღებული არამეულის ერთი განშტოება ყოფილა. სხვა თვალსაზრისით, ის ბერძნულის მიხედვით შემუშავებულა. უფრო კი, როგორც აღინიშნა, აღიარებულია თეორია, რომლის მიხედვითაც, ქართული უშუალოდ ფინიკიური ანბანისაგან არის გადმოღებული, ისევე როგორც ბერძნული ანბანი.

სხვაგან პავლე ინგოროყვა წერს: „ქართული ანბანი ეკუთვნის არქაული პერიოდის მცირე აზიის ალფაბეტების ჯგუფს. ქართული ანბანი არაა შექმნილი თანამედროვე საქართველოს ტერიტორიაზე, არამედ იგი ჩამოყალიბებულია ჯერ კიდევ იმ ხანაში, როდესაც ხეთას ქართველი ხალხის ერთი ნაწილი – ჰიბერები (თობელები) და მესხები მცირე აზიის ტერიტორიაზე მკვიდრობდნენ, ჰიბერებს (თობელებს) და მესხებს, როგორც ირკვევა, თავდაპირველად იეროგლიფური დამწერლობა ჰქონდათ“ (პ. ინგოროყვა, ტ. IV. გვ. 247).

მეცნიერის აზრით, ხეთას ქართველები ქრისტეშობამდე VIII-VII საუკუნეებში გადასულან ალფაბეტურ დამწერლობაზე, რისი დამსახურებაც მიაწერეს მესხთა, ანუ ფრიგიელთა სახელგანთქმულ მეფეს მითას – „მითა მესხს“. პ. ინგოროყვას თანახ-

მად, ფინიკიური ალფაბეტის ქართულ და ბერძნულ ენებთან მორგებისათვის შექმნილა საგანგებო კომისია, რომელსაც ეს საკითხი გადაუჭრია. კერძოდ, დელფოსის სამისნოში აღნიშნულ კომისიას მოუხდენია ფინიკიური უხმოვნებო ანბანის ვოკალიზაცია – შემოუღია ხმოვანი ასოები, დაუმატებია თანხმოვანი ბგერები ქართულისათვის, რომელნიც ფინიკიურს აკლდა (იქვე, გვ. 249).

ქართული ანბანის წარმოშობის შესახებ სულ სხვა აზრისათ. გამყრელიძე: ქართული ანბანი ქრისტიანობის გავრცელების შემდეგ საეკლესიო-სამწიგნობრო საჭიროებისათვის შექმნილაო (გულისხმობს V საუკუნის შემდგომ პერიოდს), მაგრამ თვით ქართული ეკლესიის იერარქია, ქრისტიანი სამღვდლოება თითქმის ათასი წლის წინაც კი ქართული ანბანის შექმნას არ აკავშირებდა ქრისტიანობის გავრცელებასთან, პირიქით, ძველქართული ღრმად მორწმუნე საზოგადოება დარწმუნებით ამტკიცებდა, რომ ქართული ალფაბეტი (ქართული მწიგნობრობა) წარმართი მეფის, ქრისტეშობამდე ასწლეულობით ადრე მცხოვრები ფარნავაზის მიერ იყო შემოღებული.

ცხადია, ქართული ანბანი ქრისტიანობის გავრცელების შემდეგ რომ წარმოშობილიყო, ხსოვნა ამ ყოვლადმნიშვნელოვანი ამბისა უთუოდ შემოინახებოდა ქართულ ეკლესიაში, საეკლესიო მწერლობაში. ბუნებრივია ისმება კითხვა, თუკი ანბანი შემოღებულ იქნა V საუკუნის შემდეგ და უკავშირდება ქრისტიანული სარწმუნოების გავრცელებას, თვითონ ქრისტიანულმა ეკლესიამ (კერძოდ, ეკლესიის იერარქმა ეპისკოპოსმა ლეონტი მროველმა) ის რატომ დაუკავშირა წარმართულ ხანას, წარმართ მეფეს, მით უმეტეს რომ წარმართული ხანის

ქართველობა ქრისტიანული ხანის სამღვდელოების მიერ საკმაოდ ველურად მიიჩნეოდა, როგორც ეს ძველი წყაროებიდან ჩანს?

როგორც აღინიშნა, დიდი ივანე ჯავახიშვილი ღრმა კვლევის შედეგად მივიდა დასკვნამდე, რომ ქართული ანბანი წარმართული, ქრისტიანობამდელი ხანის პროდუქტია.

ლეონტი მროველი ეპისკოპოსი კი მეფე ფარნავაზის დამსახურებათა ჩამოთვლის დროს წერს – „ამანვე შექმნა მნიგობრობა ქართული“. მეფე ფარნავაზს მიიჩნევენ ანბანის არა შემქმნელად, არამედ მანამდე არსებულის გამავრცელებლად, ე.ი. ფარნავაზამდე ანბანს რამდენიმე საუკუნის ისტორია ჰქონია.

ს. ჯანაშია წერს – „ქართული ანბანის მეცნიერულმა შესწავლამ გამოარკვია, რომ იგი შეთვისებული უნდა იყოს მცირე აზიაში არა უგვიანეს მეშვიდე საუკუნისა ქრისტეს წინ (იხ. პროფ. ივ. ჯავახიშვილი, ქართ. პალეოგრაფია). მსგავსი ალფაბეტური დამწერლობა შეიძლებოდა მხოლოდ განვითარების გარკვეულ საფეხურზე გაჩენილიყო. მანამდე მცირე აზიაში მცხოვრებ ქართველ ტომებსაც ხატოვანი და ლურსმული დამწერლობა უნდა ეხმარათ. ამ მხრით უალრესად საყურადღებოა ქართული ტერმინი „წერა“, იგი თავდაპირველად „ჭრას“, „კვეთას“ ნიშნავდა, აქედანაა „წერაქვი“, ე.ი. ქვის საჭრელი, საკვეთი; ხვნის მნიშვნელობისაა მთაში „წერა“ და აქედან – „წერეული“ – „ყანის ნაკრეფი, შეკონვილი“, „სანერელი“, ე.ი. მჭამელი, მჭრელი... წერასთან დაკავშირებული მეორე მნიშვნელოვანი ტერმინის წარმოშობას გვიხსნის „წერტილი“ („წერტა“ ზმნისაგან ნაწარმოები). „წერტაც“ ხომ ჩხვლეტას, ამოკვეთას,

ჩაჭრას ნიშნავს. მამასადამე, ორივე ტერმინი იმ ხანისაა, როცა წერა რეალურად იყო რაიმე მაგარ მასალაზე (ქვაზე, თიხის დაფაზე, ლითონზე) ამოჭრის, ამოკვეთის პროცესი. ჩვენ გვგონია, რომ ქართველმა ტომებმა თავისი უძველესი სამშობლოდან ამიერკავკასიაში მოიტანეს არა მარტო ეს ტერმინები, არამედ თვით სათანადო დამწერლობანიც...“ (ს. ჯანაშია, ტ. III, გვ. 192).

ს. ჯანაშიამდე მსგავსი თვალსაზრისი ქართული დამწერლობის სიძველის შესახებ გამოთქმული ჰქონდა თეიმურაზ ბატონიშვილს, ჩანს ის ეყრდნობოდა საზოგადოებაში დაცულ ძველ გადმოცემას, ან რომელიმე წერილობით წყაროს: – „არა უწიგნონი იყვნენ ქართველნი უწინარესთა ჟამთაჲცა შინა. ვიდრე ფარნავაზამდე სწერდნენ იგინი უხუცესთა წერილითა. ესე იგი, ქურუმთა მათ, რომელთაც უხუცესთა და ხევისბერთა უხმობენ. იგინი იყვნენ კერპთა მღვდელნი და მემსხვერპლენი ერისნი „ღმერთთა“ მიმართ და წერილი მათი არს წერილი ესე ხუცური ჩვენი. წერილნი ხუცესნი პირველსა ჟამსა ქმნილ არს წერილისაგან ებრაულისა და ქალდეურისა და მსგავსიცა არიან ასოთა მათთა ჩვენი ხუცურნი“ (თ. ბაგრატიონი, ცხოვრება, 1972, გვ. 126).

ძველ საქართველოში ხუცურ ანბანს აკავშირებდნენ არა ბერძნულ, არამედ სემიტურ ალფაბეტთან.

თეიმურაზ ბაგრატიონს მოჰყავს ასევე ძველი გადმოცემა, რომლის მიხედვითაც, მაშტოცის მიერ სომხური ანბანის შექმნამდე სომხები უკვე არსებული ქართული მწიგნობრობით სარგებლობდნენ, ხოლო მაშტოცს სომხური ანბანის ზოგიერთი ასო ქართულის მიმსგავსებით შეუქმნია. რაც შეეხება

მნიგნობრობასო, – წერს თეიმურაზ ბაგრატიონი, „არა იყო მათ (სომეხთა) შორის ძველთა შინა საუკუნეთა... იგინი (სომეხები) სარგებლობდეს პირველ ბერძნულთა წიგნითა და ქართულთა, ქრისტეს მოსვლითგან მრავალთა წელთა განვლეს, მერმე ქმნეს სომეხთა წერილი თვისი, რომელსაც იტყვიან იგინი მოძღვრისა მათისა მესროფისათვის, ვითარმედ მან განაწესა და ქმნა ასონი მათნი, მსგავსნი ქართულის ხუცურის წერილისა. წერილს ქართულსა სომხური რომელნიმე ასონი ჰგვანან და არა ყოველნი. სომეხნი ვიეთნიმე იტყვიან, რომ სომხური წიგნის ასოები და ქართულის წიგნის ასოები ხუცურიო მესროფმა გააკეთაო. მაგრამ ქართული ხუცური ასოები მესროფს არ გაუკეთებია, დიდი ტყუილი არის“ (იქვე, გვ. 126). ეს ბოლო წინადადება თავისი გამოკვლევებით დაადასტურა ივ. ჯავახიშვილმა.

თეიმურაზი განაგრძობს: „სანამ მესროფ დაიბადებოდა და ამ სოფელში შემოვიდოდა, აგრეთვე ქართული ხუცური წიგნი იყო და მესროფზე უწინ, საღმრთოს წერილის მთარგმნელნი ჩვენთა წმიდათა მამათაგანი მრავალნი იყვნეს, რომელნიც ებრაულისაგან და ბერძნულისა და ასურულისაგან ქართულად სთარგმნიდნენ, და ოდეს სრულებით არა აქვნდათ ჯერ სომეხთა წერილნი თვისთა ზედა ენათა სარგებლობდეს და ხმარობდეს იგი ქართულთა წიგნითა და წერილითა“ (იქვე).

მეცნიერთა ერთი ნაწილის თვალსაზრისით, მეფე ფარნავაზმა ანბანი კი არ შექმნა, არამედ მან უკვე არსებული, მოსახლეობის მხოლოდ ერთი ნაწილისათვის ცნობილი დამწერლობა, სრულიად საქართველოს სახელმწიფოში გაავრცელა.

რამაზ პატარიძის თვალსაზრისით, რომელიც ეყრდნობა ქართული ასომთავრული ასო-ნიშნების გრაფიკულ ანალიზს, ქართული დამწერლობა შექმნილია ფინიკიური დამწერლობის საფუძველზე ქრისტეშობამდე მეხუთე საუკუნის დასასრულს (იხ. რ. პატარიძე, ქართული ასომთავრული, 1980, გვ. 268). ანბანი ქართველ ქურუმთა ნიაღში შექმნილა.

რ. პატარიძემ თავისი კვლევის შედეგად დაადასტურა სხვა მეცნიერთა მიერ გამოთქმული მოსაზრებანი, რომ ქრისტეშობამდე 284 წელი არის სრულიად ქართული სახელმწიფო დამწერლობის ოფიციალურად შემოღების თარიღი და აგრეთვე ქართული ეროვნული წელთაღრიცხვის დასაბამი. ქრისტეშობამდე 284 წელს გასულა ფარნავაზ მეფის გამეფებიდან 19 წელი. ის ვახუშტის თანახმად, გამეფებულა 303 წელს.

284 წელთან დაკავშირებით ვახუშტი წერს: „ამ ფარნავაზის მეფობის ით (19) წელს ქართული ხუთიათასიანი ქორონიკონი ი-ჯერ (10-ჯერ) მობრუნებული განვიდა და მეთერთმეტე იწყების“ (იქვე, გვ. 305). აქ იგულისხმება 532-წლიანი დიდი ინიტიონი, რომლის საფუძველს მზის 28-წლიანი და მთვარის 19-წლიანი ციკლები წარმოადგენს, ის ნიკეის I მსოფლიო საეკლესიო კრებამ დააკანონა. ასე რომ, ვახუშტის მიერ ნახსენები „ქართული ქორონიკონი“ ფარნავაზთან დაკავშირებით ანაქრონიზმია, რომლის შესახებაც რ. პატარიძე წერს – „იქნებ სახელოვანი მეცნიერი აქ ზოგადად ქართული წელთაღრიცხვის დასაბამს გულისხმობდეს, რომელიც გვიან ქართული ქორონიკონული წელთაღრიცხვის დასაბამიც გახდა“ (იქვე, გვ. 306). მეცნიერის დასკვნით, 284 წელი არის არა მარტო ქართული

დამწერლობის შემოღების თარიღი, არამედ ქართული წარმართული წელთაღრიცხვის დასაბამიც.

როგორც აღინიშნა, 284 წელს ქრისტეშობამდე 10×532 წელი გასულა, ანუ 5332 წელი დასაბამიდან.

დასაბამიდან, ანუ ქვეყნის გაჩენიდან ქრისტეშობამდე ქართული ანგარიშით სულ გასულა $284 + (10 \times 532) = 5604$ წელი.

საერთოდ ქრისტიანულ ქვეყნებში მიღებული იყო წელთაღრიცხვის სამი სისტემა: „ქრისტესით“, „დასაბამიდან“ და „ქორონიკონით“. „ქრისტესით“ წელთაღრიცხვა – ამჟამად გამოიყენება მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში. წელთაღრიცხვა ქორონიკონით, როგორც აღინიშნა, 532-წლიანი ციკლით ხდებოდა. საერთოდ, ქართული ქორონიკონის დასაწყისის თარიღად მიჩნეული იყო 780 წელი. 781 წელი არის პირველი წელი ქართული ქორონიკონის მე-13 მოქცევისა, ხოლო ქრისტეშობამდე 284 წელი – მე-10 მოქცევისა. ამ წლიდან 2-ჯერ 532 წლის გავლის, ანუ ორი მოქცევის შემდეგ დადგა 780 წელი. ხოლო დასაბამი ამ მოქცევებისა ქართული წელთაღრიცხვით (ათვლის წერტილი) არის 5604 წელი ქრისტემდე, ანუ „დაბადებიდან“ – ქვეყნის გაჩენიდან ქრისტემდე ქართული წელთაღრიცხვა ითვლის აღნიშნულ (5604) წელს. ადამიდან ქრისტეს შობამდე, ანუ „დასაბამითგანის“ სახელით ცნობილი წელთაღრიცხვა სხვადასხვა სახის იყო ძველთაგანვე. ძირითადად ცნობილია „დასაბამითგანის“ შემდეგი ვარიანტები: 1. 5198 წელი – ევსევი კესარიელისა, 2. 5492 წელი – პანდორე ალექსანდრიელისა, 3. 5500 წელი – ანიანე ალექსანდრიელისა, 4. 5508 წელი – ბიზანტიელებისა ანუ ბიზანტიური ერა, 5. ქართული ერა – 5604 წელი – ქართული „დასაბამითგანი“ (იხ. იქვე, გვ. 75).

„უნდა დავასკვნათ: ქართული დასაბამითგანის გამოსავალი თარიღი ყოფილა ძვ.წ. აღ-ის 284 წელი. 5604-წლიან ქრისტიანულ ქართულ დასაბამითგანს საფუძვლად დასდებია დამწერლობის შემოღების ქართული წარმართული თარიღი – 284 წელი ძველი წელთაღრიცხვისა“ (იქვე, გვ. 75).

ქართულ ანბანში იყო 37 ასო-ნიშანი. ძველად რიცხვის აღსანიშნავად ანბანის ასოები იხმარებოდა.

ასო-ნიშნების რიცხვითი მნიშვნელობა და ანბანური სათვალავი ასეთია:

1. ა-1	10. ი-10	19. რ-100	28. ჩ-1000
2. ბ-2	11. კ-20	20. ს-200	29. ც-2000
3. გ-3	12. ლ-30	21. ტ-300	30. ძ-3000
4. დ-4	13. მ-40	22. უ-400	31. წ-4000
5. ე-5	14. ნ-50	23. ფ-500	32. ქ-5000
6. ვ-6	15. ძ-60	24. ქ-600	33. ხ-6000
7. ზ-7	16. ო-70	25. ლ-700	34. ჯ-7000
8. ლ-8	17. პ-80	26. ყ-800	35. ჯ-8000
9. თ-9	18. ყ-90	27. შ-900	36. ჰ-9000
			37. ჭ-10000

ხუცური ანბანის მოხაზულობა და სახელები ასეთია (პირველად ნაჩვენებია ასომთავრული ასო-ნიშანი, მის გვერდით ნუსხური და მისი სახელი):

1. ლ - ლ - ან	19. ქ - ჰ - რაე
2. ლ - ლ - ბან	20. ს - ს - სან
3. ლ - ლ - გან	21. ლ - ლ - ტარ
4. ზ - ზ - დონ	22. ლ - ლ - დიე
5. ე - ე - ენ	23. ლ - ლ - ფარ
6. ე - ე - ვინ	24. ლ - ლ - ქან
7. ზ - ზ - ზენ	25. ი - ი - ღან
8. ლ - ლ - ჰე	26. ე - ე - ყარ
9. ლ - ლ - თან	27. ე - ე - შინ
10. ი - ი - ინ	28. ლ - ლ - რინ
11. ე - ე - კან	29. ი - ი - ცან
12. ლ - ლ - ღას	30. ქ - ჰ - ძილ
13. ზ - ზ - მან	31. ლ - ლ - წილ
14. ლ - ლ - ნარ	32. ლ - ლ - ჭარ
15. ა - ა - აე	33. ლ - ლ - ხან
16. ლ - ლ - ონ	34. ე - ე - ხარ
17. ლ - ლ - პარ	35. ლ - ლ - ჯან
18. ე - ე - ჟან	36. ლ - ლ - ჰაე
	37. ქ - ქ - ჰოი

უ-ასო-ნიშანი შემოღებულ იქნა გვიან ორი ასოს კომბინაციით – **ღე** და მიენიჭა რიცხვითი მნიშვნელობა **400**, მან დასადგელი დაიჭირა. ასომთავრული მონუმენტური (კაპიტალური) დამწერლობა ბერძნულ-ლათინურის მსგავსად. მონუმენტურობა გულისხმობს ასოების გეომეტრიული სწორხაზოვნება-სიმეტრიულობას. ყველა ასო-ნიშანი თანაბარი სიმაღლისაა და ორ პარალელურ ხაზს შორის თავსდება. ნუსხური დამწერლობა კი ოთხხაზოვან ბადეზეა დამყარებული, მისი ასოები გრძე-

ლი, მოკლე და ტოლმეტია, რაც ადამიანს ძალიან უადვილებს კითხვას. მხედრული დამწერლობაც, ნუსხურის მსგავსად, ოთხხაზოვანი სისტემის დამწერლობაა.

თავდაპირველი ანბანი მთავრდებოდა „ჯან“ ასოთი (თ. გამყრელიძე, წერის ანბანური სისტემა და ძველი ქართული დამწერლობა, 1988, გვ. 186.), ხოლო ჰ-ჰაე ფონემა ჩნდება შედარებით მოგვიანებით, VII საუკუნიდან მოყოლებული (იქვე, გვ. 128).

მაშასადამე, თავდაპირველ ანბანში არა 37, არამედ 35 ასონიშანი იყო და ის მთავრდებოდა ჯანით. რ. პატარიძის აზრით, ღ-ს ეჭირა ანბანში მერვე ადგილი, სადაც შემდეგ გაჩნდა ე.წ. ე-მერვე.

რამაზ პატარიძემ, რომელიც ქართული დამწერლობის ყველაზე ნაყოფიერი მკვლევარია ჩვენში, დიდი ივანე ჯავახიშვილის შემდეგ, აღმოაჩინა, რომ ჩვენი ანბანი ამავე დროს ასრულებდა კალენდრის მოვალეობასაც.

ძველთაგანვე, ძველი ცივილიზაციის ქვეყნებში დროის კალენდარული აღრიცხვა პრობლემას წარმოადგენდა. „მიზეზი ამისა იყო ის, რომ დღე-ღამე და წელიწადი დროის სხვადასხვა ასტრონომიული სიდიდეებია. დღე-ღამეთა მთელი რიცხვით წელიწადის გამოხატვა შეუძლებელია, ე.ი. დღე-ღამე და წელიწადი არა ჯერადი, არამედ უთანაზომო სიდიდეებია. სწორედ აღნიშნული უთანაზომობის როგორმე დაძლევა, მისი შეძლებისამებრ ზუსტად ასახვის საშუალებით, წარმოადგენდა ნებისმიერი კალენდარული სისტემის მიზანს. ამ მხრივ, ქართული ანბანით განხორციელებული კალენდარი ბედნიერი გამონაკლისია. ქართული კალენდარი ეყრდნობა ანბანში ასონიშნებ-

ის ანბანური და რიგითი სათვალავის უნიკალურ წესრიგთანობას, ასევე ასო-ნიშნების მიზანდასახულ სახელდებასა და სხვა.

რ. პატარიძის გამოკვლევით, ქართული წარმართული კალენდარის მარტივი სქემა ასეთი სახით გადმოიცემა:

ამ სქემით: ანბანის 7 ასო-ნიშანი შვიდეული დღე-ღამე ანუ ერთი მსგეფსია, ანბანის 12 ასო-ნიშანი წელიწადის 12 თვეა. ანბანის 19 ასო-ნიშანი მზისა და მთვარის 19-წლიანი ციკლია. ანბანის 24 ასო-ნიშანი დღე-ღამის 24 საათია. ანბანის 31 ასო-ნიშანი ნაკიანი წელიწადის ოთხწლიანი და 128-წლიანი ციკლებია. ანბანის 5 უკანასკნელი ასო-ნიშანი (ნილ-ჯან) წელიწადის 5 ეპაგომენი დღე-ღამეა (რ. პატარიძე, ქართული ასომთავრული, 1980, გვ. 526).

ჩვენს ეკლესიაში ამჟამადაც გამოყენებულია რომაული, იულიუსის უძრავი წელიწადის კალენდარი, რომლითაც წელიწადის ხანგრძლივობა 365,25 დღე-ღამეა, სამ წელიწადს წელიწადის ხანგრძლივობა 365 დღე-ღამეა, ხოლო მეოთხე წელიწადს – 366 დღე-ღამე, ე.ი. მეოთხე წელიწადი ნაკიანია. იულიუსის კალენდარით, წლის ბოლოს ეპაგომენების 5 და 6 დღის დართვა მოშლილია. მანამდე გამოყენებულ უძველეს კალენდარულ სისტემებში წელიწადის ხანგრძლივობას 360 დღე-ღამით განსაზღვრავდნენ (ეგვიპტესა და სხვაგან). წელიწადში ეგვიპტელები 12 თვეს ანგარიშობდნენ, ყოველ თვეში 30 დღეს, წლის ბოლოს ზეიმობდნენ 5 სადღესასწაულო დღეს (5 ეპაგომენს), ამიტომაც ეგვიპტური მზის წელიწადის ხანგრძლივობა 365 დღე-ღამეს შეადგენდა, მაშინ, როცა რეალური, ანუ ტროპიკული წელიწადის ხანგრძლივობა 365, 2422 დღე-

ლამეა, ე.ი. ეგვიპტური კალენდარი არაზუსტი იყო. ქრისტე-შობამდე 46 წელს რომში იულიუს კეისრის მიერ განხორციელებული კალენდარი უფრო ზუსტი იყო, რომლითაც წელიწადის ხანგრძლივობა 365,25 დღე-ღამეა, ისიც არაზუსტია, რადგანაც ტროპიკულ წელიწადს აღემატება წუთებითა და წამებით, რაც 128 წელიწადში იძლევა 1 დღე-ღამის სხვაობას. ეს შეუსაბამობა გაასწორა გრიგორიანულმა კალენდარმა 1582 წელს. ქართულ წარმართულ კალენდარს საუკუნეებით ადრე შედარებით სწორად გამოუხატავს ტროპიკული წელიწადის ხანგრძლივობა. ეს რ. პატარიძის დაკვირვებით ასე განხორციელებულა: ქართული კალენდრით თვეში არის 30 დღე-ღამე, წელიწადში – 12 ასეთი თვე, ხოლო წლის ბოლოს ემატება 5 კალენდარული დღე-ღამე, ნაკიან წელს კი – 6 და ასევე 0,25 დღე-ღამე. კერძოდ, ეს ასე ხდება: ქართული ანბანის 30 ასო-ნიშანი (მათი სახელდების პრინციპის საფუძველზე დაყრდნობით) – გამოხატავს 30 კალენდარულ დღე-ღამეს, ქართული ანბანის უკანასკნელი 5 ასო-ნიშანი წლის ბოლოს დასართველი კალენდარული დღე-ღამეა. ანბანით გამოხატულია მზის წელიწადის ფორმულაც. კერძოდ, ანბანის მეთორმეტე ასოთი („ლასი“), რომლის რიცხვითი მნიშვნელობა არის 30. ამ ფორმულის ძირითადი ელემენტია: 12ლ30. „ასომთავრული „ლასი“ ქართული ასომთავრული ანბანის 30 კალენდარულ ასო-ნიშანს – 30 კალენდარულ დღე-ღამეს 12-ჯერ ანგარიშობს. ამიტომაც, ქართული ასომთავრული ანბანის 5 დარჩენილი ასო-ნიშანის 5 კალენდარული დღე-ღამეა, რომელიც წლის ბოლოს, ახალი წლის დადგომამდე 360 დღე-ღამეს ემატება ევაგომენების სახით, რათა წელიწადის ხანგრძლივობის მზის ძველ-ეგვიპ-

ტური კალენდარული სისტემა განხორციელდეს“ (იქვე, გვ. 412). „ლასის“ ფორმულით, წელიწადში 365 დღეა. $12 \times 30 = 360$ და 5 ეპაგომენი, სულ 365 დღე-ღამე.

ყოველი სამი წლის შემდეგ კი წელიწადის ხანგრძლივობა ქართული წარმართული კალენდრით 366 დღე-ღამით განისაზღვრებოდა. ეს ხორციელდებოდა ანბანის ასო-ნიშან „წილის“ ფორმულით. მისი ანბანური და რიგითი სათვალავი, ასეთია: 31 წილი $4000 = 31 \times 4000$ ანუ $3 + 1 \times 4000$.

„როგორც „წილი“ ცხადყოფს, ერთხელ ყოველ ოთხ წელიწადში, ე.ი. ნაკიან წელიწადს 365 დღე-ღამეს ერთი – 31-ე დღე-ღამე ემატება, ამის გამო, ყოველ ოთხ წელიწადში ერთხელ წელიწადის ხანგრძლივობა $365 + 1 = 366$ დღე-ღამეა. ამგვარად ასო-ნიშანი „წილი“ ყოველ ოთხ წელიწადში ერთხელ 30 დღე-ღამის ნაცვლად 31 დღე-ღამეს ანგარიშობს, ხოლო ეს საიდუმლო „წილი“-ს რიგითი სათვალავით არის განცხადებული“ (იქვე, გვ. 422).

ამას თურმე მიუთითებს აღნიშნული ასოს რიგითი სათვალავი – 31 (ეს არის $3 + 1$ ე.ი. 3 სრული, 1 ნაკიანი), რიცხვითი მნიშვნელობა – 4000 („ათასი წელი ვითარცა ერთი დღე“ – $4000 = 4$ -ს, ე.ი. ოთხ წელიწადში ერთხელ დამატება). მისი ანბანური სათვალავია, (რომლის მიხედვითაც რიცხვი 31 იწერება) – „ლა“, რაც უდრის $30 + 1$ -ს, ანუ 30-დღიან თვეებს ერთით მეტი თვე ემატება საჭიროების შემთხვევაში, (ფორმულის შესაბამისად), ამასვე თურმე მიუთითებს ამ ასო-ნიშანის სახელი – სიტყვა „წილი“, რაც ნაწილს, წილადს აღნიშნავს. მას ანბანში დაფარული მნიშვნელობაც ჰქონია, როგორც ამის შესახებ წერს „ქებაჲ და დიდებაჲ ქართულისა ენისაჲ“, რომელშიც ასევე

აღნიშნულია: „ნილი“ ასოჲ არს და იტყვის ყოვლად ოთხ ათას-სა და ესე არს ოთხი „რამეთუ ათასი ვითარცა ერთი“, ე.ი. ნ=4, რაც „დაფარულად უნდა აცხადებდეს, რომ 4 ნილი ერთი დღე-ღამეა, ამიტომ „ნილი“ ასო-ნიშანი კალენდარულად წელიწადში დღე-ღამის ნაოთხალია, დღე-ღამის მეოთხედია, ოთხ წელიწადში კი ერთი კალენდარული დღე-ღამეა“ (იქვე, გვ. 422).

საბოლოოდ ქართული კალენდრით წელიწადის ხანგრძლივობა შეადგენს 365,25 დღე-ღამეს (3X365 და 1X366), მაგრამ თურმე ტროპიკულ წელიწადს ანბანში განხორციელებული ქართული კალენდარი კიდევ სხვა სისტემებით უახლოვდება, რაც გადმოცემული აქვს თავის წიგნში რ. პატარიძეს.

ქართული ანბანის საშუალებით გადმოცემული ყოფილა ასევე მთვარის კალენდარიც.

ქართული ანბანით მთვარის კალენდარი შემდეგი სისტემითაა გადმოცემული: ანბანის ასო-ნიშანთა სახელწოდებანი, მათი რიგითი და ანბანური სათვალავი კალენდრის გასაღებს წარმოადგენს. ქართული ანბანის კალენდარული მონაცემები გამოწვლილვით აქვს მიმოხილული თავის წიგნში რ. პატარიძეს. მასვე სრულიად უეჭველად აქვს დასაბუთებული ქართული ანბანის გრაფიკული მოხაზულობის ფინიკიურიდან წარმომავლობა. პატარიძის აზრით, ქართული ანბანი შეუმუშავებიან ქურუმებს ქრისტეშობამდე 412 წელს, რაც იმავდროულად კალენდრის შემოღებასაც ნიშნავდა. 128 წლის შემდეგ ქრისტეშობამდე 284 წელს დაწყებულა ქართული სახელმწიფო ეროვნული წელთაღრიცხვა.

ქართული ანბან-კალენდრის შემოქმედ ქურუმებს ბაბილონელ, ქალდეველ და ბერძენ მათემატიკოსთა მიღწევე-

ბზე დაუფუძნებიათ თავიანთი შრომა. ივ. ჯავახიშვილის, ს. ჯანაშიას და სხვა მეცნიერთა შრომებზე დაყრდნობით, ერთი მხრივ, ჩვენ თუ ვაღიარებთ, რომ ქრისტიანობამდე VII-V საუკუნეებში საქართველოს მოაშურეს ძველი დამსხვრეული ცივილიზაციის ნამსხვრევმა ტომებმა, შთამომავლებმა ხურიტებისა, ქალდეველებისა, თობალებისა თუ მუშქებისა, უნდა ვაღიაროთ ისიც, რომ, მათმა ინტელექტუალურმა ნაწილმა თან მოიტანა ძველი აღმოსავლეთის ასტრონომიული, მათემატიკური ცოდნა, სარწმუნოება და კულტურა.

ძველი ქალდეველების კულტურას უდიდესი გავლენა მოუხდენია სხვა ქვეყნების კულტურაზე. მათგან გავრცელებულა რიცხვითი მისტიკა, მათემატიკური ცოდნა, რომელიც განუყოფელი ნაწილი ყოფილა ქალდეური მეცნიერებისა და კულტურისა. რიცხვითი მისტიკის აკვნად და ასევე სხვა საიდუმლო მეცნიერების კერად ძველთაგანვე ითვლებოდა ქალდეა. საბერძნეთში ქალდეური სწავლება პითაგორეს განუვითარებია (იხ. იქვე. ი. ჩისტიაკოვის და სხვათა შრომებზე მითითება გვ. 487). რ. პატარაძის აზრით, სწორედ ქართული პითაგორელების მიერ უნდა შექმნილიყო ქართული ანბანი, რომელშიც დასტურდება ცოდნა, როგორც აღმოსავლური, ისე დასავლური ცივილიზაციისა. საქართველოში შემოსულ ოდესლაც დიდი ცივილიზაციის მემკვიდრე ქართულ ტომებს უნდა შემოეტანათ ეგვიპტური მზისა და ბაბილონური მთვარის კალენდრები, რომელნიც შემდგომ ქართულ ანბან-კალენდარში შენივთდა. ქართული ანბან-კალენდარი, მსგავსად პითაგორული მოძღვრებისა – საიდუმლო ყოფილა. ის მხოლოდ ქურუმთა ვიწრო წრეში ყოფილა ცნობილი, ფარნავაზის დროს მას

რამდენადმე გავრცელება მიუღია სრულიად საქართველოს ქურუმთა შორის. ქრისტეშობის შემდეგ, ქრისტიან ქართველობას სწორედ ეს უკვე არსებული ანბანი გამოუყენებია საეკლესიო საჭიროებისათვის. უფრო მეტიც, ქართული ანბანი ნაწილობრივ, რ. პატარიძის გამოკვლევის თანახმად, საფუძვლად დასდებია სომხური ანბანის შექმნის პრინციპს (იხ. იქვე, გვ. 528-596), რასაც უფრო ადრეც მიუთითებდნენ ქართველი ისტორიკოსები.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ანბანი, რომლითაც დაინერა ქართულ ენაზე ახალი ალთქმა, ბიბლიის წიგნები, ლოცვები, ქადაგებანი, რომელსაც ეფუძნებოდა ათასწლეულთა მანძილზე ნაწერიტ გადმოცემული საღმრთო დიდებისმეტყველება, შეუძლებელია შექმნილიყო სულიწმინდის მონაწილეობის გარეშე. უთუოდ ქართული ხუცური ანბანი სულიწმინდის ჩაგონების შედეგია. დიდება მას!

ახალი ალთქმა უფლისა

ისრაილის დიდმა წინასწარმეტყველებმა გამოაცხადეს, რომ არსი ჭეშმარიტი რელიგიისა – ღმერთისა და კაცის კავშირშია, სწორედ ამ კავშირს ანუ ერთობას ეწოდებოდა ალთქმა.

ალთქმა წმიდა წერილში გამოითქმოდა სიტყვით „ბერიტ“, რაც ნიშნავს პირობას, კანონს, დადგენილებას, რომელზეც თანხმდება ორი შემთანხმებელი მხარე. წმიდა წიგნები, რომლებშიც აღწერილია კავშირი ღმერთისა კაცთან, წარმოადგენდნენ ერთ-ერთ საშუალებას ალთქმის დამონებისას, ამიტ-

ომაც მათაც „აღთქმას“ უწოდებდნენ. ის არსებობდა უკვე მოსეს ეპოქაში. ძველ აღთქმას განეკუთვნება პირველი წინასწარმეტყველური მითითება „ახალი აღთქმისა“. კერძოდ, იერემიას ცნობილ წინასწარმეტყველებაში – „აი, დადგება დღეები, ამბობს უფალი, როცა მე დავდებ ისრაელისა და იუდას სახლთან ახალ აღთქმას“ (იერ; 31.30).

შემდგომ ტერმინი „ახალი აღთქმა“ მრავალგზის იხმარეს თვით იესო ქრისტემ და მისმა წმიდა მოციქულებმა (მათე 26.28, მარკ. 14.24; ლუკა 22.20; 1 კორ. 11.25; 2 კორ. 3.6 და სხვა).

როგორც ათი მცნება, ანუ კანონი იწოდებოდა „აღთქმად“, ზუსტად ასევე, გამოთქმა „ახალი აღთქმა“ ქრისტიანული ეკლესიის მიერ მიენიჭა წმიდა წიგნებს, რომლებშიც გადმოცემულია ქრისტესა და მოციქულების სწავლება (იხ. ტოლკოვია ბიბლია, III, პეტერბ. 1911-1913, გვ. 2).

ჯერ კიდევ იერემიას პირით ბრძანებს უფალი „ახალი აღთქმის“ პირველად ხსენებისას (ქრისტეშობამდე 600 წლით ადრე) კაცობრიობის ცოდვათა დახსნის შესახებ – „...მე მათ ვაპატიებ უკანონობას და არ გავიხსენებ მათ ცოდვებს. ასე ამბობს უფალი, რომელმაც მოგვცა მზე დღის სინათლედ და მთვარე და ვარსკვლავები ღამის სინათლედ, რომელიც აღელვებს ზღვას, ისე, რომ ხმაურობენ მისი ტალღები, იაღვე საბაოთია – მისი სახელი“ (31.33-34).

ღვთისმეტყველთა თანახმად, ძველი აღთქმა წარმოადგენდა მომზადებასა და წინასწარმეტყველებას ქრისტეზე. ნაწინასწარმეტყველები იყო ზუსტი დრო და ადგილი მესიის შობისა, მოგვთა თავყვანისცემა, ყრმათა განყვეტა, ეგვიპტეში გაქცევა, წინამორბედ-წინასწარმეტყველის გამოჩენა, იუდეუ-

ელ მნიგნობართა და ხელისუფალთა მტრობა, მაცხოვარის სასწაულები, მესიის უარყოფა იუდეველი ხალხის მიერ, ტანჯვა, სიკვდილი, ჯოჯოხეთში ჩასვლა, აღდგომა, ამაღლება და ა.შ. (პ. სვეტლოვ, ხრისტიანსკოე ვეროუჩენიე, კიევი, 1912, ტ. I, გვ. 125).

„სარწმუნოების სიმბოლო“, რომელსაც „მრწამსსაც“ უწოდებენ, ასე გადმოსცემს ქრისტეს განკაცებას – „რომელი ჩვენთვის კაცთათვის და ჩვენისა ცხოვრებისათვის გარდმოხდა ზეცით და ხორცილი შეისხნა სულისაგან წმიდისა და მარიამისაგან ქალწულისა განკაცნა, და ჯვარს ეცვა ჩვენთვის პონტოელისა პილატეს ზე და ივნო და დაეფლა. და აღსდგა მესამესა დღესა მსგავსად წერილისა“.

ცხადია, „წერილში“ იგულისხმება ძველი აღთქმის წმიდა წიგნები, კერძოდ კი წინასწარმეტყველთა წიგნები. ჯერ კიდევ აბრაამის შესახებ იყო ნაბრძანები (დაბადება, 12), რომ მის მიერ წარმოშობილი ხალხის მიერ „იკურთხება ყველა ტომები და ხალხები დედამიწისა“. სწორედ ამ ერში განხორციელებული მაცხოვრის მიერ მოხდა გამოსყიდვა კაცობრიობისა. სინაის აღთქმაში საფუძველი ჩაეყარა ხალხს, რომელიც უნდა ეცეულიყო „წმიდა ხალხად და მღვდელთა სამეფოდ“ (გამოსვლ. 19). ამ ხალხიდან ქრისტიანობის მაცოცხლებელი სარწმუნოება მიიღეს მსოფლიოს სხვა ხალხებმა. ესაიაც ყველა ხალხთა მხსნელად წარმოადგენს მესიას – „...ყოველი ერი მისკენ დაიწყებს დენას. დაიძვრება უთვალავი ხალხი და იტყვის: მოდი, ავიდეთ უფლის მთაზე იაკობის სახლში. გვასწავლოს თავისი გზები და მისი ბილიკებით ვიაროთ, რადგან რწმუნული სიონიდან გამოვა და უფლის სიტყვა – იერუსალიმიდან. სამართალს

განიკითხავს იგი ერებს შორის და ამხილებს უთვალავ ხალხს. მახვილებისგან სახნისებს გამოჭედავენ და შუბებისაგან – ნამგლებს, ერი ერზე აღარ აღმართავს მახვილს და აღარავინ ისწავლის ომს“ (ესაია, 2).

წინასწარმეტყველი ხედავს მომავალ ცხებულს, რომელიც მოიტანს მშვიდობასა და თავისუფლებას. მისი მეფობა შეცვლის ყოველ არსებას – „ხალხმა, ბნელში მოარულმა, იხილა ნათელი დიდი, წყვდიადის ქვეყანაში მცხოვრებლებს ნათელი გამოუბრწყინდა. შენ გაამრავლე ხალხი, გაუზარდე მას სიხარული... რადგან შენ დაღეწე მისი კირთების უღელი... რადგან შეგვეძინა შვილი, მოგვეცა ძე... ეწოდა სახელად საკვირველი მრჩეველი, ღმერთი ძლიერი, მარადისობის მამა, მშვიდობის მთავარი, ხელმწიფების განსაღიდეבלად და უბოლოო მშვიდობისათვის დავითის ტახტზე და მის სამეფოში...“ (ესაია, 9).

წინასწარმეტყველი განაგრძობს მესიის შესახებ – „ამოვა ყლორტი იესეს ღეროდან და მისი ფესვების ამონაყარი გაიხარებს. დაივანებს მასზე უფლის სული, სული სიბრძნისა და გონიერებისა, სული რჩევისა და სიმხნევისა, სული შეგნებისა და უფლის შიშისა... სიმართლით განსჯის ღარიბ-ღატაკთ, სისწორით განიკითხავს ქვეყნის ბედშავთ... სიმართლე იქნება სარტყელად მის წელზე... დადგება მგელი ცხვართან ერთად და ვეფხვი დაბინავდება ციკანთან ერთად, ხბო, ლომი და ნასუქალი პირუტყვი ერთად იქნებიან და ჩვილი ბავშვი წარუძღვება მათ... იმ დღეს ხალხთა დროშად დადგება იესეს ფესვი და მისკენ დაიწყებენ დენას ტომები, დიდება იქნება მისი საშვებელი“ (ესაია, 11).

ესაიას დარად მიქა წინასწარმეტყველიც მესიის ერას უკავშირებს ყველა ხალხების მოქცევასა და გადარჩენას – „უკა-

ნასკნელ დღეებში იქნება, რომ მთების თავში დამყარდება უფლის სახლის მთა, გორაკებზე მალლა აღიმართება და მისკენ დაიწყებს დენას ხალხები. მოვლენ უამრავი ხალხები და იტყვიან: ნამო, ავიდეთ უფლის მთაზე და იაკობის ღვთის ტაძარში, რომ გვასწავლოს თავისი გზები და ვიაროთ მისი ბილიკებით, რადგან სიონიდან გამოდის რჯული და იერუსალმიდან – უფლის სიტყვა“ (მიქა, 4:1-2).

უფლის მოსვლის შემდგომ დამყარებულ დაუსრულებელ სამეფოს იერემია „ახალ აღთქმას“, ხოლო ეზეკიელი „საუკუნო აღთქმას“ უწოდებს – წინასწარმეტყველის პირი ღალადებს – „დავუდებ მათ მშვიდობის აღთქმას და საუკუნო აღთქმა იქნება მათთვის. დავამკვიდრებ მათ და გავამრავლებ, მათ შორის დავდგამ ჩემს სანმინდარს საუკუნოდ. იქნება მათზე ჩემი მოვანება, ვეყოლები მათ ღმერთად, ისინი კი ჩემი ერი იქნებიან. მაშინ მიხვდებიან ხალხები, რომ უფალი ვარ, ისრაელის განწმენდელი, და ჩემი სანმიდარის საუკუნო მყოფობით მათ შორის“ (ეზეკ. 37:26-27).

ძველი აღთქმის გამოცხადების მწვერვალია ესაიას წინასწარმეტყველება, რომელმაც იწინასწარმეტყველა არა მარტო ჩვენი მხსნელის – ქრისტეს – დავითის საგვარეულოდან წარმოშობა, ქალწულის მიერ მისი მუცლადღება, შობა და ემანუელად სახელდება (ესაია 7:14), არამედ ჩვენი ცოდვების დახსნისათვის მისი ვნებაცა და სიკვდილი – „ნამდვილად კი, მან იკისრა ჩვენი სნებები და იტვირთა ჩვენი სატანჯველი, ჩვენ კი გვეგონა, ღვთისაგან იყო ნაცემ-ნაგვემი და დამცირებული. მაგრამ ის ჩვენი ცოდვებისათვის იყო დაჭრილი, ჩვენი უკეთურობებისათვის დაღწილი. მასზე იყო სასჯელი ჩვენი

სიმრთელისათვის და მისი წყლულებით ჩვენ განვიკურნეთ...
ევრო და ენამა, მაგრამ არ დაუძრავს ბაგე, კრავივით დასაკ-
ლავად მიიყვანეს და როგორც ცხვარი ღუმს მპარსველთა წინაშე,
მასაც არ დაუძრავს ბაგე“ (ესაია, 53:4-5, 7-8).

მან იწინასწარმეტყველა, რომ მაცხოვრის უწინარეს მოვა
წინამორბედი და მოამზადებს ხალხს მის მისაღებად, იტყვის
რომ ის იქნება ქრისტე, ესე იგი ცხებული ღვთისა, რომ ის
იქნება ღმერთი და კაცი, რომ ის მოახდენს სასწაულებს; მისი
სიტყვით, კოჭლები ივლიან, ბრმები აღიხილავენ, მკვდრები
აღდგებიან, რომ ის ეწვალება, მოკვდება და ამით გამოიხსნის
ყველა მის მორწმუნეს, ის აღსდგება და დააფუძნებს სიმართ-
ლის და მშვიდობის სასუფეველს და მის სუფევას არ ექნება
დასასრული, რამეთუ მისი სამეფო, ახალი იერუსალიმი, იქნე-
ბა ჭეშმარიტი სამეფო ღვთისა გარდამოსული ქვეყნად.

წინასწარმეტყველებანი აღსრულდა, მაგრამ ისე, რომ ის,
ვისაც ელოდნენ, მოვიდა წყნარად და შეუმჩნევლად (ემანუილ
სვეტლოვ, ვესტნიკი ცარსტვა ბოჟია, 1972, გვ. 488-492), რათა
ახალი აღთქმა დაედო რჩეულ ერთან, როგორც ამბობდა იერ-
ემიას პირით უფალი – „ეს არის ის აღთქმა, რომელიც უნდა
დავუდო ისრაელის სახლს იმ დროის შემდეგ, ამბობს უფალი.
ნიაღში ჩაფუდებ მათ ჩემს რჯულს და გულზე დავანერ. მათი
ღმერთი ვიქნები მე და ისინი ჩემი ერი იქნებიან“ (იერ. 31:32).

მოვიდა ის, რომელიც იხილა დანიელმა ჩვენებით – „ჩემს
ღამის ხილვაში ვნახე: აჰა, ცის ღრუბლებზე მოდიოდა კაცის
ძის მსგავსი, იგი ძველ დღეთაგან მოვიდა და წარდგენილ იქნა
მის წინაშე. მიეცა მას ხელმწიფობა, დიდება და მეფობა, რათა
ყველა ხალხი, ტომნი და ენანი მას ემსახურონ. მისი ხე-

ლისუფლება საუკუნო ხელმწიფებაა, ბოლო არ ექნება მას და მისი სამეფო არ დაიქცევა“ (დან. 7:13-14).

ყველა ხალხი, ტომი და ენა იქცა იესო ქრისტეს თაყვანისმცემლად, რჩეული ერი ისრაილისა, ამის შემდგომ, სწორედ მათ, მის მორწმუნე ქრისტიანებს ეწოდათ, სწორედ მათ მიეცათ ახალი აღთქმა.

ყველა ქრისტიანმა ერმა თავისი სასულიერო მწერლობა „საღმრთო წერილის“, ანუ ბიბლიის თარგმნით დაიწყო. ახალი აღთქმის ბერძნულიდან თარგმნა მეორე საუკუნიდანვე დაუწყიათ. მათ შორის პირველი სირიული თარგმანები ყოფილა. სირიული ენა ახლოს ყოფილა არამეულ დიალექტთან, რომელზეც ლაპარაკობდნენ ქრისტე და მოციქულები.

ქართულად სახარება მეხუთე საუკუნეში უკვე თარგმნილი იყო. იაკობ ხუცესი, რომელმაც „წამება წმიდისა შუშანიკისი დედოფლისა“ 476-483 წლებში დაწერა, სხვა წიგნთა შორის მოიხსენიებს სახარებასაც – „ევანგელიეს“ სახელით. იაკობ ხუცესი წერს: როდესაც ცურტავში შუშანიკ დედოფალი განუდგა გამაზდეანებულ ქმარს – ვარსქენ პიტიახშს და კვლავ ტაძრად მივიდა, მან „თანა წარიტანნა ევანგელიე თვისი და წმიდანი იგი წიგნნი მონამეთანი“, საპყრობილეში კი „...დიდითა გულის-მოდგინებითა ხელთა აღიხვნა დავითნი და მცირედთა დღეთა შემდგომად ასერგასისნი იგი ფსალმუნნი დაისწავლნა“. მაშასადამე, V საუკუნეში უკვე არსებული ქართულად „სახარება“, წმიდა მონამეთა ცხოვრების აღწერა და დავითნი (ივ. ლოლაშვილი, წიგნისა და მწერლობის საწყისებთან, 1978, გვ. 8).

სიტყვა „ევანგელიე“ კლასიკურ ბერძნულში აღნიშნავს კეთილი ამბის ცნობას – ხარებას. ახალ აღთქმაში აღნიშნავს

ხარებას იმისას, რომ ქრისტემ შეარიგა ადამიანები ღმერთთან და ჩვენ მოგვიტანა სასუფეველის სიკეთე, ამიტომაც ეწოდა ქართულად ევანგელეს – სახარება.

ჩვენი მემკვიდრეობა თანახმად, ვახტანგ მეფის დედისათვის სახარება გაუცვნიათ V საუკუნის შუა წლებში, ხოლო VI საუკუნის 30-იან წლებში საქართველოს ფარგლებს გარეთ არსებული საბა განწმენდილის მონასტრის დამაარსებლის, ნმიდა საბას „ანდერძი“ გვაუწყებს, რომ იბერიელებს „ნება ეძლევათ წართქვან ჟამნი და სამხრისაჲ, წარიკითხონ სამოციქულო და სახარება თავიანთ დედაენაზე“. მაშასადამე, საბანმინდელ ქართველ ბერებს V საუკუნის მეორე ნახევარში ხელთ ჰქონიათ ქართული „სამოციქულო“ და ქართულივე „სახარება“ (იქვე, გვ. 9).

სახარების უძველეს ქართულ თარგმანებს „პირველითგანს“ უწოდებდნენ, გიორგი მთაწმიდელი ამ თარგმანებს „წმიდად თარგმნილებს“ უწოდებდა და დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა: „ჩვენნი ყოველნი სახარებანი პირველითგან წმიდად თარგმნილნი არიან და კეთილად – ხანმეტნიცა და საბანმინდურნიცა“. ი. ლოლაშვილის აზრით, „პირველითგანში“ იგულისხმება IV საუკუნეშივე, ჩვენში ქრისტიანობის სახელმწიფო სარწმუნოებად გამოცხადებისას თარგმნილი სახარებანი (იქვე, გვ. 9).

საღმრთო წერილი ყველაზე ადრე თარგმნილა ქართულად. ამ თარგმანებით დაწყებულა ქართული საეკლესიო მწერლობა. ეფრემ მცირეს სიტყვით, ქართველებს მაშინ დაუწყიათ საღმრთო წერილის თარგმნა, როცა მსოფლიო ეკლესიას ჯერ კიდევ „არარაჲ აქუნდა სხვაჲ საგალობელად საეკლესიოჲ, თვინიერ ფსალმუნთა წიგნისა“. ე.ი. მაშინ, როცა ღვთისმსახურება-

ში ჰიმნოგრაფიული ელემენტი ჯერ განვითარებული არ იყო და არავითარი წესის შესრულება არ შეიძლებოდა „საღმრთო წერილის“ (ბიბლიის) ნიგნების გარეშე (კ. კეკელიძე, ქართ. ლიტ. ისტორია I, გვ. 441). მართლაც, პეტრე იბერიის ცხოვრების თანახმად, პეტრეს ჯერ კიდევ საქართველოში, კონსტანტინეპოლს გამგზავრებამდე (424 წლამდე) შეუსწავლია წმიდა წერილი, ხოლო, მათიანეს ცნობით, ვახტანგ გორგასალს მდიდრულად შეუმკია სახარება (იქვე, გვ. 412).

თუ ვერწმუნებით ცნობას ანდრია პირველწოდებულისა და სხვა მოციქულების საქართველოში ქადაგების შესახებ, მესუკაველ მონამეთა (I-II სს) ცხოვრების ცნობებსა და აგრეთვე იოანე საბანისძის VIII საუკუნეში ნათქვამს, რომ მესამე საუკუნეშიდან საქართველოს მოსახლეობა უკვე გაქრისტიანებულია, მაშინ უნდა ვიფიქროთ, რომ წმიდა წერილს ზეპირად თარგმნა – ქადაგების გზით ქართველები მეოთხე საუკუნემდე უნდა გაცნობოდნენ, ხოლო IV-V საუკუნეებში ჩვენში უკვე რომ არსებობდა „პირველითგანი“ თარგმანები, სანდოდ უნდა მივიჩნიოთ. მით უმეტეს, რომ მოღწეულია მრავალი ხელნაწერი, მეცნიერთა მიერ V-VI საუკუნეებით დათარიღებული. განსაკუთრებით კი პალიმფსესტები. არსებობს ძველი თარგმანების (პირველითგანის) რამდენიმე რედაქცია. ესენია ხანმეტი (ასო ხ-ანით მეტი) და ჰამეტი. შემდგომია ე.წ. „საბანმინდური“. რომელიც, კ. კეკელიძის თანახმად, ხანმეტისაგან ფონეტიკურად განსხვავდებოდა, იმით, რომ ხან-ები უკვე აღარ იხმარებოდა, თუმცა შესაძლებლად მიიჩნევა საბანმინდურ რედაქციაში ხ-ანის მაგიერ ჰ-აეს ხმარება. ეს რედაქციები IV-IX საუკუნეებში თავსდება. ახალი რედაქცია წმიდა წერილისა,

კერძოდ კი სახარებისა ეკუთვნის ექვთიმე ათონელს (მესტიის სახარება 1033 წ. და მეტეხის სახარება 1049 წ.) – მას ტექსტი შეუფერებია ახალ, იმჟამინდელ ბერძნულ რედაქციასთან. ეს შრომა გაუგრძელებია გიორგი მთაწმინდელს, მას სახარების ტექსტი სამჯერ შეუმონმებია ბერძნულ ტექსტთან და მოუცია ახალი, დამოუკიდებელი რედაქცია, რომელმაც საქართველოში მოიპოვა კანონიკური ღირსება და მნიშვნელობა ქართული ვულგატისა (იქვე, გვ. 414).

საეკლესიო საჭიროებისათვის, ცხადია, ძველადვე „პირველ-ითგან“ ითარგმნებოდა სამოციქულოც.

შუშანიკის მარტვილობიდან ჩანს, რომ პავლეს ეპისტოლე-ნი V საუკუნეში არსებობდა, თუმცა სამოციქულოს ძველი ნუსხები (XI ს-მდე არსებულნი) ნაკლებად შემონახულა ჩვენში. ექვთიმე ათონელს, სამოციქულოს ზოგიერთი ტექსტის რედაქტირებაც უნდა ეკუთვნოდეს, კერძოდ კი აპოკალიფსისა, ანუ გამოცხადებისა. მას კ. კეკელიძე მიიჩნევს პირველ თარგმანად, მაგრამ შეუძლებელია ის მანამდეც არ ჰქონოდათ ქართველებს, მასვე უთარგმნია პავლეს ზოგიერთი ეპისტოლე, განმარტებებთან ერთად. სამოციქულო უფრო სრულად უთარგმნია (ე.ი. მოუცია ახალი რედაქცია ახალი აღთქმის ამ ნაწილ-ისა) გიორგი მთაწმინდელს. მას უთარგმნია „პავლე სრული და საქმე მოციქულთა და კათოლიკენი მოციქულთანი“. ის ყოფი-ლა ძველი ქართული ტექსტის რედაქტირება და არა ახალი თარგმანი ბერძნულიდან. რედაქტირება რომ ყოფილა, ამას ამონმებს ეფრემ მცირეც – კერძოდ, აღნიშნავს, რომ გიორგიმ მთლიანად ვერ განყვიტა კავშირი ძველ ქართულ ტექსტთანო (იქვე, გვ. 416). ეს რედაქციაც სამოციქულოსი კანონიკური გამხდარა.

ძველი აღთქმის წიგნები ქართველებს, როგორც ჩანს, სეპტანტადან უთარგმნიათ (ცნობილია, რომ ძველი აღთქმის ებრაული დედანი ქრისტეშობამდე მესამე საუკუნეში ალექსანდრიაში ბერძნულ ენაზე გადაუთარგმნია 70 მთარგმნელს – მას უწოდეს სეპტანტა („სეპტუაგინტა“), თუმცა, ზოგიერთი ქართული თარგმანი შედარებულია II საუკუნეში ებრაულიდან ბერძნულ ენაზე შესრულებულ თარგმანებთანაც (ცნობილია II საუკუნის სამი თარგმანი: აკვილასი, სვიმასოსისა და თეოდოტიანესი).

დღეისათვის გადარჩენილია ძველი აღთქმის ზოგიერთი წიგნის ხელნაწერების ნაწილები, ზოგიერთი წიგნი კი მთლიანად. ბიბლიის სრული ქართული ნუსხა, რომელიც ჩვენამდეა მოღწეული, 978 წელსაა გადწერილი მესხეთში, „ლაგრაასა შინა დიდსა უშქს“ (ოშქს) და დაცულია ათონზე, ივერთა მონასტერში.

არსებობს მოსაზრება, რომ ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელებს უთარგმნიათ მთელი ბიბლია, კ. კეკელიძე ამ აზრს არ ეთანხმება.

ბიბლიის მეორე რედაქცია არის 1743 წლისა, ესაა მოსკოვში ბაქარ ბატონიშვილის მიერ დაბეჭდილი ტექსტი.

მესამე რედაქცია მეთვრამეტე საუკუნისაა, მას მცხეთური ბიბლია ეწოდება. ის უძველესი ხელნაწერიდან გადაუწერიათ, რომელშიაც ბიბლიის ტექსტი დაყოფილი არ ყოფილა თავებად და მუხლებად. განსაკუთრებულ, ანუ მ. ჯანაშვილისეულს უწოდებს კ. კეკელიძე XV-XVI საუკუნეების ხელნაწერებს (იქვე, გვ. 418-419);

1884 წელს თბილისში მეორედ დაიბეჭდა მოსკოვის გამოცემა. 1989 წელს თბილისში გამოიცა ბიბლიის ახალი თარგმანი, მანამდე კი ახალი აღთქმის ტექსტი რამდენჯერმე დაიბეჭდა.

არმაზი, აჭურამაზლა, მოლოდინი მესიისა

ჩვენ მამა-პაპათა რჯული, სარწმუნოება, უკვე ორი ათასი წელია ქრისტიანობაა, ყოვლადწმიდა სამების თაყვანისცემა. იქამდე კი, „ქართლის ცხოვრების“ თანახმად, „სჯული მამათა ჩვენთა“ იყო თაყვანისცემა კერპთა და მნათობთა.

მამათა რჯული ძველ ქართველობას მტკიცედ ეპყრა, იქამდე, რომ თვით მეფესაც კი, ქვეყნის თვითმპყრობელს ქვეყნიდან აძევებდნენ, თუკი ის გაბედავდა და წინაპართა სარწმუნოებისადმი ორგულობას გამოამჟღავნებდა. ფარნავაზის შვილთაშვილი, მეოთხე მეფე იბერიისა, ანუ ქართლის სამეფოსი – ფარნავაზი – მაზდეანობისა და ცეცხლთაყვანისმცემლობისაკენ მიდრეკილა და კერპმსახურება უარუყვია, ამის გამო ქართლის ერისთავებმა განაცხადეს: – „მეფე ჩვენი გარდახდა სჯულსა მამათა ჩვენთასა, არღარა მსახურებს ღმერთთა მპყრობელთა ქართლისათა, ან არღარა ღირს არს იგი მეფედ ჩვენდა“ (ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 29). მართლაც, მეფეს შეებრძოლნენ, მოკლეს და მის ნაცვლად ტახტზე სულ სხვა, ახალი დინასტიის ფუძემდებელი მეფე აიყვანეს.

ახალგაზრდობისას (და გამეფების შემდეგ) ფარნავაზი ქართული რჯულის მოყვარე და მისი მორწმუნე ყოფილა, აღუმართავს ზადენის კერპი ზადენ ციხესთან, რაც იმ დროისათვის ტაძრის მოვალეობას ასრულებდა. „ამის შემდგომად შეიყვარა სჯული სპარსთა, ცეცხლის მსახურება, მოიყვანა სპარსეთით ცეცხლისმსახურნი და მოგვნი და დასხნა იგინი მცხეთას, ადგილსა მას, რომელსა ესე ჰქვიან მოგვთა და იწყო

ცხადად გამობად კერპთა, ამისთვის მოიძულეს იგი მკვიდრთა ქართლისათა, რამეთუ დიდი სასოება აქუნდათ კერპთა მიმართ“ (იქვე, 29). ქართველ „მამათა რჯულის“ გამობა ძვირად დაუფდა ქართველთა მეფეს.

ქართველთა წარმართული სარწმუნოების ამსახველი პირველწყაროები კერპების შესახებ ნაკლებად ლაპარაკობენ – ქართველნი თაყვანს სცემდნენო მზეს, მთვარესა და ხუთ ვარსკვლავს, თუმცა კი უფრო ადრე – წარმართობამდე, ქართველები ჭეშმარიტი ღმერთის მცნობნი და მისი მორწმუნენი იყვნენო.

ჭეშმარიტი ღმერთი ქართველებს დაუფინყებიათ ერთიანი, პროტოქართველური ეთნოსის დაშლის შემდეგ ან უფრო მოგვიანებით: „შთავარდა შური შორის შვილთა ქართლოსისათა: იწყეს ბრძოლად და ხდომად ურთიერთას... და განაგრძელეს მათ შორის ბრძოლა, რომელ ჟამსამე აღდგიან ამათგანნი ორნი ნათესავნი ერთსა ზედა და სხვანი შეენეოდინან... და რომელნიმე კვალად სხვანი აღსდგეს ერთმანეთსა ზედა და სხვანი შეენეოდინან“ (ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 10).

ამ დროისათვის, როგორც აღინიშნა, მათში მოშლილა ჭეშმარიტი სარწმუნოების ცოდნა – „და მას ჟამსა დაივიწყეს ღმერთი, დამბადებელი მათი და იქმნეს მსახურ მზისა და მთვარისა და ვარსკვლავთა ხუთთა და მტკიცე და უფროსი საფიცარი მათი იყო საფლავი ქართლოსისა“ (იქვე, გვ. 11). როგორც ვხედავთ, ამ ეპოქაში ქართველებს ხელით ქმნილი კერპები, რაიმე ქანდაკებანი, „თავიანთი თავის მსგავსი კერპი“ არ შეუქმნიათ და არც თაყვანს სცემდნენ მათ, თუმცა კი დამბადებელის, ქვეყნის შემოქმედის ნაცვლად თაყვანი სცეს მის

ქმნილებებს – ზეციურ სხეულებს. მზის, მთვარისა და ხუთი ვარსკვლავის თაყვანისცემის მოგონება ბოლო დრომდე შემორჩენილა ქართველთა შორის. XX საუკუნის დასაწყისში, ამბობს ივანე ჯავახიშვილი, სამეგრელოში დედა აკვნის ჩვილს ხელში აყვანილს მნათობთა სახელებს აგონებდაო:

– „თუთა, თახა, ჯუმა, ცა, ვობი, საბატენი, ბჟა“, თუთა – მთვარეა, თახა – თარხონი ანუ მარსია (ივ. ჯავახიშვილი, I, 1979, გვ. 176), ჯუმა – ჰერმესი – მერკურია („ჯიმალი“), ცა – ცისკრის ვარსკვლავი ანუ აფროდიტეა (იქვე, გვ. 178), ვები – ელვა-ქუხილის, ხეთურ-ხალდეურის მონათესავე ღვთაება, საბატენი – ნასესხები სიტყვა „შაბათია“, ამით აღინიშნებოდა მნათობი კრონოსი, რომელსაც ქართულად „მორიგე“ ჰქვია და მეშვიდე ცაზე მყოფად მიიჩნეოდა.

ხაზგასმითაა აღსანიშნავი: ქართული წარმართობა იმდენად სრულყოფილად დამუშავებული და დახვეწილი იყო, რომ „არამცთუ საზოგადო ქართული, ყველა ქართულ ტომთათვის, მათ შორის მეგრელთა და სვანთათვისაც, საერთო წარმართობა არსებობდა, არამედ ამ წარმართობას საერთო ტერმინოლოგიაც, საერთო ენაც ქართული ჰქონია“ (იქვე, გვ. 156).

საქართველოში სარწმუნოების ენა ქართული იყო, ეს წესი მტკიცედ დამკვიდრებულა უძველეს დროს ყველა ქართულ ტომში. ეს მით უფრო დასაფასებელია, რომ სარწმუნოების ენა თვით გვიან საუკუნეებშიც კი, ხშირად არა მშობლიური ენა იყო ზოგიერთ ხალხში.

ქართული წარმართობა ქართველებისათვის გამშობლიურებულ-გაეროვნებული ყოფილა, ამიტომაც მას მტკიცე წინააღმდეგობა გაუწევია თვით ირანული რელიგიისათვის, რომელ-

საც ასახვა უპოვია „სპარსელთა წმინდა წიგნში“ – ავესტაში (ზოროასტრიზმი).

„ქართულ წარმართობას თავისი მტკიცედ ჩამოყალიბებული პანთეონიც ჰქონია, ამ პანთეონში ზოგი მთავარ ღვთაებად ითვლებოდა, ზოგი და უმეტესობა უმცროს ღვთაებათა ჯგუფს ეკუთვნოდა“ (იქვე, გვ. 156).

ივანე ჯავახიშვილის აზრით, წარმართობისდროინდელი ქართველების მთავარ „ღვთაებად“ მთვარე ითვლებოდა. ყველგან, სადაც კი ქართველებს უცხოვრიათ, მთვარის თაყვანისცემის კვალი შერჩენილია. არა მარტო საქართველოში, პონტოსა და ფრიგიაში, „სადაც ერთ დროს ქართველი ტომები ბინადრობდნენ სტრაბონის სიტყვით, მთვარის თაყვანისცემა გავრცელებული ყოფილა“ (იქვე, გვ. 99).

მთვარის, ვითარ მთავარ მეუფის და ღვთაების თაყვანისცემა, ყველა ქართველი ტომის რწმენად უნდა ჩაითვალოსო, – წერდა ის (იქვე, გვ. 99). პანთეონში უმაღლეს ღვთაებად მიიჩნეოდა ასევე „ღმერთი შემოქმედი“ და „ცა – ღრუბელთა ბატონი“ (იქვე, გვ. 101). უზენაეს ღვთაებას „მორიგესაც“ უწოდებდნენ. ის კრონოსი უნდა ყოფილიყო. ქართული 7-დღიანი მსგეფსის ყოველი დღე მნათობთადმი იყო მიძღვნილი და მათ სადიდებლად იყო სახელდებული. კვირა მზის დღე იყო, ორშაბათი – მთვარისა, სამშაბათი – არიასი, ოთხშაბათი – ერმისა, ხუთშაბათი – აფროდიტისა, პარასკევი – დიოსისა, შაბათი – კრონოსისა. მთვარე მართლაც განსაკუთრებით პატივდებული ყოფილა. თვით ჩემს სიყმანვილეშიც კი ზოგი მოხუცი ორშაბათს უქმობდა (ორშაბათი კი მთვარისადმი, უზენაესისადმი ყოფილა მიძღვნილი), ხოლო ზოგან ჩვილ ბავშვს

მთვარეს დაანახებდნენ და პირჯვარს ასახვინებდნენ. ამ დროს ეუბნებოდნენ – „აი, ფუფალა“ და გულისხმობდნენ უფალს (წარმართული ჩვევების აღორძინება ეკლესიის დაცემამ გამოიწვია XX ს-ში). რ. პატარიძემ ძველქართული ანბან-კალენდრის კვლევისას ფაქტობრივად დაადასტურა ივანე ჯავახიშვილის სიტყვები: „ეხლა როცა გამოირკვა, თუ რა დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ძველი ქართველების სარწმუნოებაში მთვარეს და მის მდგომარეობას, მცხრალისა, გავსებულია, და მთვარის აღვსების გამოცნობას, ცხადია, რომ ხატის მსახურებს კარგად უნდა სცოდნოდათ მთვარის ანგარიში, სწორედ ასე იყო კიდეც, ფშავსა და ხევსურეთს, ხევისბერსა და დეკანოზს რომ ჰკითხოთ, – ამბობდა ამ 55 წლის წინათ რ.ერისთავი, მთვარე რამდენი დღისაა, ერთ წამსვე მიიღებთ სწორ პასუხსო. ვინ არ იცის, რომ საქართველოში ამ ოცი წლის წინათ ყველამ ჩინებულად იცოდა, ზოგმა ეხლაც იცის მთვარის რაოდენობის გაანგარიშება“ (იქვე, გვ. 98).

ქართულ წარმართობასაც თავისი ისტორია ჰქონია, დროთა განმავლობაში განვითარებულა, შეუძენია ახალ-ახალი ელემენტები, მნათობთა თაყვანისცემის გვერდით კერპთა თაყვანისცემაც შემოუღია ქართველობას.

საისტორიო წყაროების მიხედვით ქართულ წარმართულ პანთეონში პირველობა ჰქონია არმაზს.

საფიქრებელია, კერპთა თაყვანისცემა ახლადშექმნილი ერთიანი წარმართული სახელმწიფოებრიობის განმტკიცების საჭიროებისთვის შემოუღიათ ქვეყნის მმართველებს, მაგალითად, დასავლეთ-აღმოსავლეთ-სამხრეთ საქართველოს გაერთიანებისა და დამოუკიდებელი სამეფოს საზღვართა განმტ-

კიციების შემდგომ „ფარნავაზ შექმნა კერპი დიდი სახელსა ზედა თვისსა; ეს არს არმაზი, რამეთუ ფარნავაზს სპარსულად არმაზ ერქვა, ამართა კერპი იგი თავსა ზედა ქართლისასა და ამიერიტგან ეწოდა არმაზი კერპისა მისთვის და ქმნა სატფურება დიდი კერპისა მისთვის აღმართებულისა“ („ქართლის ცხოვრება“, I, გვ. 25) არმაზი – გაერთიანებული და გათავისუფლებული პირველი ერთიანი ქართული სახელმწიფოს მფარველ „ღვთაებად“ უნდა ყოფილიყო წარმოდგენილი. წყაროს თანახმად, ფარნავაზამდეც აზონის ქვეყნის საზღვრებიც ფაქტობრივად სრულიად საქართველოს მოიცავდა, აზონს, ჩანს, თავისი სახელმწიფოს განმტკიცების მიზნით, პირველად შემოუღია კერპთაყვანისცემა. „ქართლის ცხოვრება“ წერს – „ამან აზონ დაუტევა სჯული ალექსანდრეს მოცემული, იწყო კერპთმსახურებად და შექმნა ორნი კერპნი ვერცხლისანი: „გაცი და გაიმ“. ალექსანდრე მაკედონელის მიერ ქართველთათვის დატოვებული სჯული კი ყოფილა მნათობთა და უხილავი ღმერთის თაყვანისცემა – „უბრძანა ალექსანდრე აზონს, რათა პატივს სცემდეს მზესა და მთვარეს და ვარსკვლავთა ხუთთა და ჰმსახურებდნენ ღმერთსა უხილავსა, დამბადებელსა ყოვლისასა, რამეთუ მას ჟამსა არა იყო წინასწარმეტყველი და მოძღვარი სჯულისა ქრემარიტისა, რომელმანცა ასწავა და ამხილა არამედ თვით მოიგონა სჯული ესე ალექსანდრე, მეფობასა შინა ყოველსა ქვეყანასა სჯული ესე დაუდვა და წავიდა ალექსანდრე“ (იქვე, გვ. 19).

ცნობილია, რომ ალექსანდრე მაკედონელი თაყვანს სცემდა „ღმერთთა“ ბერძნულ პანთეონს, მნათობთა და უხილავი ღმერთის თაყვანისცემა იყო არა ალექსანდრეს რჯული, არამედ

ქართველთა პირველწინაპრებისა, როგორც ამას იქვე, რამდენიმე თავის წინ წერს ქართველი მემატრიანე. უნდა ვიფიქროთ, რომ ალექსანდრემ ან მისმა რომელიმე სატრაპმა, თუკი ისინი საქართველოში იყვნენ, საჭიროდ ჩათვალეს ქართველთა ეროვნული სარწმუნოებისათვის პატივი მიეგოთ და დაეკანონებინათ.

სახელს არმაზისას მემატრიანე სპარსულთან აკავშირებს, „ფარნავაზს სპარსულად არმაზ ერქვა“-ო, მეცნიერთა ერთი ნაწილი მას აჭურამაზდასთან – სპარსულ უზენაეს ღვთაებასთან აკავშირებს, სხვები კი ხეთურ მთვარის ღვთაების სახელს „არმას“-თან. არმაზის სახელს აჭურამაზდასთან აკავშირებდა ივანე ჯავახიშვილი და წერდა: „არმაზის შესახებ ცნობებს რომ სპარსულ აჭურამაზდასთან სახელის მეტი საერთო არაფერი აქვს, ეს უცილობელია“ (ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ. გვ. 145).

არმაზის თაყვანისცემასა და მაზდეანობას შორის საერთო ნიშნებს ვერ ხედავენ, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ცეცხლთაყვანისმცემლობას საქართველოშიც შემოუღწევია და ნაწილობრივ გავრცელებულა კიდევც.

„მაზდეანობა რომ ერთ ხანს საქართველოშიც გავრცელებული იყო და მამასადამე, აჭურამაზდა-არმაზის თაყვანისცემაც უნდა ყოფილიყო ჩვენს ქვეყანაში – ეს ცხადია“, – წერს ივ. ჯავახიშვილი.

„...წმიდა ნინო მაშინდელ ქართველებს ასე ახასიათებს: „ვხედვედით, ცეცხლის მსახურსა მას ერსა და მოგვებსა და ცთომასა მათსა ზედა ვტიროდიო“.

ზოროასტრიზმი – ირანიდან გავრცელდა სხვა ქვეყნებში, ისიც „უხილავ ღმერთსა“, და ციურ სხეულებს თაყვანსცემდა

და ამიტომაც, ალბათ ქართველთა სარწმუნოებასთან მსგავსების გამო, საქართველოშიც ჰპოვა გავრცელება. თუმცა კი, ქართულ ეროვნულ სარწმუნოებას მისთვის მედგარი წინააღმდეგობა გაუწევია.

ზოროასტრი, ანუ ზარათუშტრა წინასწარმეტყველად მიიჩნევა. ამ რელიგიის წმიდა კანონია – ავესტა, ხოლო უზენაესი ღვთაება – აჰურამაზდა, რომლის სახელის მიხედვითაც ზოროასტრიზმს მაზდეანობაც ჰქვია. ის საქართველოში ქრისტიანობამდე იმდენად გავრცელებულა, რომ მისი მძლავრი გავლენის კვალი დღემდე შემორჩა ქართულ ენას (ტაძარი, კერპი, ზვარაკი, ეშმა, ჯოჯოხეთი, მართალი, წარმართი, ბაგინი, დროშა, ანდერძი, დასტური და სხვა). ჩანს განსაკუთრებითაც მოუკიდნია ფეხი ქართლის სამეფოს მმართველ ზედაფენაში, ამის მაჩვენებელია მათ შორის გავრცელებული ირანულ-ზოროასტრული თეოფორული სახელები – ფარნავაზი, ფარნაჯომი, არტავაზი, არშაკი, ბაგრატი, ბაკური, ბარტომი, მირდატი, ადარნასე, აზორკი და სხვა (მ. ანდრონიკაშვილი, ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობიდან 1. 1966).

„პარსების წმინდა წიგნი – ავესტა, რომელსაც ზოგჯერ „ირანულ ბიბლიასაც“ კი უწოდებდნენ – ზოროასტრიზმის სულიერი ცოდნის შემცველია. ჩანს, სწორედ მას უწოდებდნენ ქართველები „ნებროთის წიგნს“, რომელიც ძველქართული წყაროების თანახმად, წინაქრისტიანულ ეპოქაში ქართველთათვის ცნობილი ყოფილა, პავლე ინგოროყვა მიიჩნევს, რომ ის ქართულ ენაზეც იყო თარგმნილი და მეფეთა სახლებში ინახებოდა.

მაზდეანობა პოპულარული გახდა ქრისტიანობამდე მსოფლიოში, მას გავლენაც კი მოუხდენია გვიანდელ იუდაიზმზე,

შეჭრილა რომაულ რელიგიაში, სული ჩაუბერია გნოსტიციზმისა და მანიქველოზისათვის (ე. სვეტლოვი, ვესტნიკ ცარსტვა ბოჟია, V, ბრიუსელი, 1972 გვ. 363).

უნდა ითქვას, რომ მსოფლიოში ერთადერთი რელიგია, რომელიც იცნობდა მესიანიზმს (იგულისხმება ბიბლიური სამყაროს გარეთ) ესაა მესიანიზმი ზარაშტუტრასი (იქვე, გვ. 493), სხვათა შორის, ეს ჩანს ქართული წყაროებიდანაც, რომელსაც ქვევით განვიხილავთ. ისრაელის წინასწარმეტყველთა გარდა მხოლოდ მაზდეანობას სწამდა მომავალი სუფევა უფლისა, მხოლოდ ის მოელოდა მსოფლიოს მხსნელის მოსვლას ამქვეყნად, სწორედ ზარატუშტრას ქურუმები – მოგვები – მივიდნენ პირველნი ჩვენი მაცხოვრის იესოს შობისას მის თაყვანისსაცემლად, სწორედ ისინი ელოდნენ მის მოსვლას ამ ქვეყნად და პირველებმა შეიტყვეს ეს. თანახმად მათე მახარებლისა – „ხოლო როცა იუდეის ბეთლემში დაიბადა იესო ქრისტე, ჰეროდეს მეფობის ჟამს, აჰა, აღმოსავლეთით მოვიდნენ მოგვნი იერუსალიმს და თქვეს: სად არის იუდეველთა ახალშობილი მეფე? ვინაიდან ვიხილეთ მისი ვარსკვლავი აღმოსავლეთში და მოვედით, რათა თაყვანი ვცეთ მას. ეს რომ გაიგო, შეძრწუნდა მეფე ჰეროდე და მთელი იერუსალიმი მასთან ერთად. და შეკრიბა ყველა მღვდელმთავარი და ერის მნიგნობარნი და გამოიკითხა მათგან, სად უნდა შობილიყო იესო ქრისტე. ხოლო მათ უთხრეს მას: იუდეის ბეთლემში, ვინაიდან ასე დაინერა წინასწარმეტყველის მიერ... მაშინ ჰეროდემ ფარულად მოუწოდა მოგვებს და გამოიკითხა მათგან ვარსკვლავის გამოჩენის ჟამი და წარგზავნა ისინი ბეთლემს... ხოლო მათ უსმინეს მეფეს და წავიდნენ და აჰა ვარსკვლავი, რომელიც იხილეს აღმოსავლეთით, წინ მი-

უძღვოდა მათ, სანამ არ მივიდა და თავს არ დაადგა იმ ადგილს, სადაც ყრმა იყო... და როდესაც შევიდნენ სახლში, იხილეს ყრმა მარიამთან, თავის დედასთან ერთად, და დაემხნენ და თაყვანი სცეს მას და გახსნეს თავიანთი საუნჯე და მიართვეს მას ძღვენი: ოქრო, გუნდრუკი და მური“ (მათე, 2:1-11).

ეს მოთხრობა, ე.სვეტლოვის აზრით, გვიჩვენებს, რომ ახალი აღთქმა რალაცნაირად დაკავშირებულია ბიბლიისგარე რელიგიურ სამყაროსთან, რომ ისრაელის საზღვრებს გარეთაც ადამიანები ელოდნენ მხსნელის მოსვლას.

სახარების დედანში სიტყვა „მოგვი“ უღერს როგორც „მაგი“ (Μαγί), რაც საერთოდ ეწოდება ჯადოქრობაში დახელოვნებულ ადამიანებს; ძველად კი ანტიკურ დროს სიტყვა „მაგ“ ირანული რელიგიის ქურუმებს უწოდებდნენ, როგორც ეს აღნიშნული იყო, და სწორედ მათ სცეს პირველებმა თაყვანი წარმართთაგან ღმერთკაცს ბაგაშივე.

ეს შემთხვევით არ ყოფილა: ე. სვეტლოვის აზრით, ნიშანდობლივია, რომ ძველი აღთქმა, მედგრად მებრძოლი ეგვიპტის, ბაბილონის, ფინიკიის, საბერძნეთის „ღმერთების“ წინააღმდეგ, არსად პირდაპირ არ გამოდის ირანის რელიგიის წინააღმდეგ (იქვე, გვ. 362). მაზდა აჰურა (აჰურამაზდა) ნიშნავდა ყოვლისმპყრობელ და ყოვლადბრძენ უფალს. ისაა „შემოქმედი“ სამყაროისა და სიმართლისა. სამყარო ღმთაებრივი შემოქმედის მიერაა შექმნილი, აჰურამაზდას გვერდით დგას ექვსი ზეციური სული (ესენია) – „კეთილი ფიქრი“ (აზრი), „სიმართლე“, „სინმინდე“, „სიკეთის სამეფო“, „ჯანმრთელობა“, „უკვდავება“ – ყველანი ესენი სულიწმინდის მიერ არიან შექმნილნი, რას ნიშნავს ეს? – ერთიან ღმერთს თუ ქრისტეს წარ-

მართ წინამორბედს ირანის მინაზე? არსებითად ეს სრულიად დასაშვებია, ვისა აქვს უფლება შეზღუდოს სული წმიდის მოქმედება ერთი ადგილით? მახარებლის სიტყვებით, განა ის არ სუნთქავს, იქ, სადაც ნებავს? თუ ეკლესიის მამები ანტიკურ აზროვნებაში ხედავდნენ ახალი აღთქმის პრელუდიას, რა უშლის ხელს იგივე ითქვას ზარასტრას სწავლებაზე? თვით ბიბლია არ გამორიცხავს იმის შესაძლებლობას, რომ ღმერთი იხსნება „წარმართათვის“ (იქვე, გვ. 368).

მაზდეანობას სწამდა, რომ სიკეთის ღმერთი საბოლოოდ გაიმარჯვებდა და დიდებით მოევლინებოდა დედამიწას, ბოროტება კი დამარცხდებოდა, ხოლო ის ადამიანები, რომლებიც მაზდას ემსახურებოდნენ აზრით, სიტყვით და საქმით, დაჯილდოვდებოდნენ ღვთის ამ სასუფეველში (იქვე, გვ. 375). ღმერთის სასუფეველი (კხშატრა) წარმოადგენდა ჯამსა და გვირგვინს მსოფლიო ყოფისას, ზარასტრას სიკვდილის შემდეგ წარმოიშვა რწმენა იმისა, რომ მაზდა ადამიანებს გამოუგზავნიდა ახალ მხსნელს, ეს რწმენა საბოლოოდ იუდაურ მესიანიზმს დაემსგავსა. მაგები ასწავლიდნენ, რომ გარკვეული დროის შემდეგ მხსნელი დედამიწაზე მოვიდოდა, რათა ბოროტება დაემარცხებინა (იქვე, გვ. 377). ამ რწმენით ხომ არ გაჰყვნენ ირანელი მოგვები ბეთლემისაკენ ვარსკვლავს?

ყოველივე ზემომოყვანილი ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა „ქართლის ცხოვრების“ ერთი ადგილის ამოხსნისათვის, რომელიც დაკავშირებულია მოციქულთა სწორ მეფე მირიანთან.

მემატიანე მოგვითხრობს, რომ წარმართობის ხანის ქართველმა მეფე მირიანმა წმიდა ნინოს ქადაგების მოსმენის

შემდეგ „იწყო გამოძიება სჯულისა“ და გადაიკითხა წარმართული „ნებროთის წიგნი“ (მაზდენური რჯულისა), გარდა ამისა ამან გამოწვლილვით გამოიკითხა მოხუც ებრაელთაგან სჯულის საკითხები, ის დაინტერესდა სწორედ „მხსნელით“. წმიდა ნინოს, ასევე მოხუც ებრაელთა და „ნებროთის წიგნის“ მითითებანი მხსნელსა და მესიაზე ერთმანეთს ემსგავსებოდნენ – „მაშინ მირიან მეფე განკვირდა და იწყო გამოძიებად სჯულისა ქრისტესსა და მრავალგზის ჰკითხავენ ჰურია-ყოფილსა მას აბიათარს ძველთა და ახალთა წიგნთასა და იგი აუწყებდა ყოველსა. და წიგნიცა რომელი ჰქონდა მირიან მეფესა ნებროთისი და მასცა წიგნსა შინა ჰოვა წერილი ესრეთი: ...“მე ვარ მიქაელ, რომელი დადგინებულ ვარ ღმერთისა მიერ მთავრობასა ზედა აღმოსავლისასა... ხოლო უკანასკნელთა ჟამთა მოვიდეს მეუფე იგი ცისა... მან გიხილოს ჭირსა შინა და გიხსენ შენ“. მაშინ გულისხმა ყო მეფემან მირიან რამეთუ ძველნი წიგნნი და ახალნი ეწამებოდეს და ნებროთის წიგნიცა დაამტკიცებდა და შეექმნა სურვილი ქრისტეს სჯულისა“ (ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 105).

აშკარაა, რომ ქართულ წყაროში დადასტურებულია ზემომოყვანილი აზრი, რომ ბიბლიურ წიგნებში გადმოცემული მესიანიზმის იდეა ზოროასტრიზმშიც არსებობდა. სწორედ ამან შესძრა მეფე მირიანი და უკვე მოვლინებულ მხსნელად აღიარა ჩვენი მაცხოვარი. აქ საინტერესოა ისიც, რომ „ნებროთის წიგნი“, როგორც ჩანს, ნამდვილად არსებობდა ძველ საქართველოში, რადგანაც მისი ციტატა დამონმებული მემატიანის მიერ, სწორედ ზოროასტრიზმის უმთავრესი იდეის შემცველია, მასში ნათქვამია „ცის მეუფის მოსვლისა“ და „ხსნის“ შესახებ.

მეფე მირიანი, რომელიც იქამდე ცეცხლთაყვანისმცემელი ყოფილა, ემსგავსება მოგვებს, რომელნიც უფლის აკვანთან მივიდნენ და თაყვანი სცეს მას თავიანთი სარწმუნოებრივი ცოდნის წყალობით, მაგრამ ამით მათ შორის მსგავსება მთავრდება, მეფე მირიანი უფრო ამაღლდა იმით, რომ მან არა მარტო თაყვანი სცა მხსნელს, არამედ გახდა მისი უპირველესი მოქადაგე და მისი რწმენის გამავრცელებელი საქართველოში, ამიტომაც ის მოციქულთა სწორად იწოდა. ისიც უნდა ითქვას, რომ მეფე მირიანი წარმართობის დროს, სხვა ქართველთა დარად, „ქართველ მამათა რჯულის“ მიმდევარიც იყო და თაყვანს სცემდა წინაპართა „ღმერთებს“, მისი აზრით, ისინი არიან „ღმერთნი დიდნი, სოფლის მპყრობელნი, მზისა მომფენელნი, წვიმის მომცემელნი და ქვეყნის ნაშობთა გამომზრდელნი ღმერთნი ქართლისანი არმაზ და ზადენ, ყოვლისა დაფარულისა გამომძიებელნი, ძველნი ღმერთნი მამათა ჩვენთანი გაცი და გაიმ“ (იქვე, გვ. 106).

აქვე უთუოდ უნდა ითქვას, რომ მსგავსება ძველი აღთქმის მხსნელ ღმერთსა და ცეცხლთაყვანისმცემელთა მაზდას შორის მხოლოდ ცალმხრივია. მაზდეანიზმი დუალისტური რელიგიაა, მაზდას მიეკუთვნება ყოველგვარი სიკეთე, ის შემოქმედია ყოველივე მშვენიერისა სამყაროში, ხოლო ყოველივე ბნელისა და ბოროტისა კი „აიშმა“, სიცრუეა. ამ ბოროტ სულს ანგრამანოუ (აპრიმანი ბერძნულად) – „მონინალმდეგე სული“ ჰქვია. ის მუდმივი მონინალმდეგეა ღმერთისა, მასთან მებრძოლია, მეორე „ბოროტი შემოქმედია“. მის შექმნილად ითვლებოდა – ჯადოქრები, მებრძოლი ტომები, დევები და სხვა. განსაკუთრებითი განსხვავება ისაა, რომ ზარასტრატრა არათუ იბრძოდა

მათ წინააღმდეგ, ვინც არ იზიარებდა მაზდეანურ სარწმუნოებას, არამედ ავალდებულებდა მის ყველა მორწმუნეს, იარაღით ხელში, უკომპრომისოდ მოესპო ყველა რელიგიური მონინააღმდეგე, რელიგიური ომი წმინდა ომად მიაჩნდა. ყველა სარწმუნოებრივ მონინააღმდეგეს აპრიმანის, ანუ ბოროტი სულის მიერ შექმნილად მიიჩნევდა, რელიგიურ საკითხებს ცეცხლთაყვანისმცემლები ისევე ჭრიდნენ, როგორც შემდგომ მუჰამედი. ამით სპარსეთი როგორც მაზდეანური ისე მაჰმადიანური, ქართველთათვის აგრესიული იყო, მისი სარწმუნოებრივი პოლიტიკა არ შეცვლილა. ხოლო ირანელებთან ქართველების ზნეობრივ-მორალური დამოკიდებულების შესახებ უნდა ითქვას, რომ ანტიკურ ეპოქაში, ქართულ წყაროთა თანახმად, ქართველებს სპარსელებთან ურთიერთობა, მათთან ნათესაობა და სულიერი კავშირი სათაკილოდ არ მიაჩნდათ (სულ სხვა სურათია ქართულ-სპარსული ურთიერთობისას შუა საუკუნეებში). მიზეზი ამისა იყო ის, რომ ცეცხლთაყვანისმცემლობის დროს თავიანთი სარწმუნოებრივი მოთხოვნელების გამო ირანელებს სიცრუე, ბოროტი, არაზნეობრივი საქმის ჩადენა ეჯავრებოდათ. „სიცრუეს ისინი სამარცხვინო ნაკლად თვლიანო“, – წერს ჰეროდოტე, შემდგომ, მონგოლების დროს, ჩვენი მემკვიდრე სიტყვით, მონგოლები სპარსელებს ყველა ხალხთა შორის ყველაზე მატყუარად და ცრუდ მიიჩნევდნენ (ალბათ, ამ ეპოქაში ქართველთა შორის მათ ზნეობასაც სახელი გაუტყდა). მაზდეანობისას კი მათ ევალეზობდათ შესრულება ვალდებულებისა – „კეთილი აზრი, კეთილი სიტყვა, კეთილი საქმე“. ევალეზობდათ ამოერჩიათ კეთილსა და ბოროტს შორის ერთი – კეთილი. რჯულის პირველი მასწავლებლის გარ-

დაცვალების შემდგომ მაზდეანობაში შეიჭრა მრავალმერთიანობა. აპურამაზდა უკვე აღარ იყო ერთადერთი ღმერთი.

აპურამაზდას ავესტაში ეწოდება „სიმართლის დამბადებელი“, რომელმაც გაკვალა გზა მზისა და ვარსკვლავებისაკენ; მას ადარებენ მთვარეს, რომელიც ივსება და ილევს. ამიტომაც შესაძლებელია არმაზს – აპურამაზდას ქართულ სახეს – მთვარის ღმერთის ფუნქციაც მიენერებოდა.

თუ არმაზს მთვარის ღმერთის ფუნქცია ენიჭებოდა, მაშინ ის მისაღები იქნებოდა წარმართულ საქართველოში არსებული ორი სარწმუნოებრივი მხარისათვის. ერთნი იყვნენ სახელმწიფო რელიგიის – „მამათა რჯულის“, ანუ ქართული ეროვნული პანთეონის თაყვანისმცემლები (ხალხის ფართო მასები და ერისთავები), მეორენი კი ზოროასტრიზმის მიმდევრები – ამ უკანასკნელთა რიცხვს, ჩანს დაფარულად თანაუგრძნობდა სამეფო ოჯახიც („ქართლის ცხოვრების“ თანახმად, ფარნავაზის შემდგომი ქართული სამეფო დინასტიები – ნებროთიანები და არშაკუნიანები ენათესავებოდნენ აღმოსავლურ ირანულ დინასტიებს). მათ ესაჭიროებოდათ მაზდეანობის დაფარვა, წინააღმდეგ შემთხვევაში, როგორც თავიდან იყო აღნიშნული, ტახტიდან ჩამოაგდებდნენ.

თავისი წმინდა სახით მაზდეანობა კერპთაყვანისმცემლობას უარყოფდა, მაგრამ შემდეგ მისი თავდაპირველი „სინწინდე“ შეიმღვრა.

ქრისტიანობის გამარჯვების შემდეგ სამეფო ოჯახში დარჩენილა ნაშთი მაზდეანიზმისა, ის კვლავ დაფარული იყო, ამას მიუთითებს ვახტანგ გორგასლის მემატინის სიტყვები, რომელიც „ნებროთის წიგნის“ შესახებ გვამცნობს „მამათა ჩვენთა ფარულად ეპყრათ წიგნი ესე“.

არმაზი – წარმართობის დროს, ხალხის თვალსაზრისით, ცეცხლთაყვანისმცემლობის მოწინააღმდეგე „ღმერთს“ წარმოადგენდა.

საქართველოში ქრისტიანობა უკვე პირველი საუკუნიდანვე თანდათან ვრცელდებოდა, ამავე დროს ჩვენში ცხოვრობდნენ იუდაისტური რელიგიის მიმდევრები და მზის (ცეცხლის) თაყვანისმცემლები.

ქართველი წარმართები ცდილობდნენ „მამათა ღმერთის“ – არმაზის – რისხვა არ გამოეწვიათ ქრისტიანობის, იუდაიზმის ანდა ცეცხლთაყვანისმცემლობის მიღებით. ისინი ეთაყვანებოდნენ არმაზს და ამბობდნენ – „ვთუ და-სადა-ვაკლო რაი დიდებასა დიდისა ღმერთისა არმაზისსა და შე-რასმე-ვცდე სიტყვასა ებრაელთა თანა, გინა მოგვთა სმენასა დახვდომილ ვიყო მზის მსახურთა და რომელიმე იტყვიან უცებნი დიდსა ვისმე ღმერთსა ცათასა“ (ქართ. აგიოგრ. ლიტ. ძეგლ. I, გვ. 119).

არმაზი – მამათა ღმერთი – განსხვავდება ებრაელთა, მაზდეანთა და ქრისტიანთა ღმერთისაგან. უფრო მეტიც, – ის მტერია „ატროშანისა“ ანუ „ითრუჯანისა“ – ცეცხლის ღვთაებისა. „ქალდეველთა ღმერთი ითრუჯან და ჩვენი ესე ღმერთი არმაზ ყოვლადვე მტერ არიან. ამან რამე მას ზედა ზღვა მოაქცია...“ კ. კეკელიძის კვლევის თანახმად, ითრუჯანი ატროშანია, ხოლო ქალდეველებს იმ დროისათვის სპარსელებს უწოდებდნენ.

არმაზი წყლით აქრობს ცეცხლის საგზნებელს (ისევე, როგორც შემდგომ ჩვენი წმიდა მამები – ცეცხლთაყვანისმცემლობის წინააღმდეგ მებრძოლნი).

საბოლოოდ ძველქართული სარწმუნოების შესახებ გავიმეორროთ სიდონიას სიტყვა:

„ეგრეთ იყო ცხოვრებაჲ ჩვენი ქართველნო, რამეთუ ვიქცეოდით ნათელსა და მკვიდრ ვიყვენით ბნელსა, ვიხარებდით შვებითა და ვიუნჯებდით გლოვასა, რომლისა ნუგეშინისმცემელი არა იყო. ვჰმსახურებდით სამე დაბადებულთა და არა დამბადებელსა, ქერობინთა ეტლთა ზედა მჯდომარისა ნილ მთათა მაღალთა თავყუანის-სცემდეს მამანი ჩვენნი, გებალსა და გარიზინსა და მას ზედა არა იყო არცა ღმერთი, არცა მოსე, არცა ნიში მათი, არამედ კერპნი ქვისანი უსულონი. ხოლო ამას ქვეყანასა ქართლისასა იყვნეს ორნი მთანი და მათ ზედა ორნი კერპნი, არმაზ და ზადენ, რომელნი იყნოსდეს სულმყრალობით ათასსა სულსა ყრმისა პირმშოისასა არმაზ და ზადენ და შესანიწავად უჩნდეს მშობელთა მათთა მსხვერპლად, ვითარმცა უკუნისამდე არა იყოს სიკვდილი. და ესე იყო მოაქამდე, ხოლო იყვნეს კერპნი სხვანიცა სამეფონი: გაცი და გა. და შეინირვოდა მათა ერთი სეფენული ცეცხლითა დანვად და მტვერი გარდაბნევად თავსა კერპისასა“ („მოქცევაი ქართლისაი“, იქვე, გვ. 125, ვარ. ა).

ყრმათა კერპთადმი შენირვა, თუ მართლა არსებობდა ასეთი წესი, მათიანის თანახმად, ქრისტიანობის გავლენით აღუკვეთია მეფე რეე მართალს III საუკუნის დასაწყისში. სტრაბონის თანახმად, მთვარეს ალბანეთში მართლაც სწირავდნენ ადამიანს მსხვერპლად.

ისიც უნდა ითქვას, რომ ივანე ჯავახიშვილს ეეჭვებოდა ჩვენში კერპთაყვანისმცემლობის არსებობა, მისი კვლევის თანახმად, წარმართობის ხანაში ქართველები თაყვანს სცემდ-

ნენ „შემოქმედ ღმერთს“, მნათობებს, სხვა ქმნილებებს და სწორედ ეს მიიჩნეოდა „მამათა რჯულად“.

ჰომეოსის ლაშქრობა ისრაელსა და იბერიასში

ქრისტეშობამდე 65 წლის გაზაფხულზე რომაელთა ლაშქარი საქართველოს სამხრეთ საზღვარს მოადგა. მხედართმთავარმა, რომაელი ხალხის უსაზღვრო სიყვარულით მოსილმა პომპეუსმა, როცა ალბანეთთან ომისას შეიტყო იბერთა მეფე არტაგის საომრად მზადების შესახებ, დასწრება ამჯობინა და სწრაფი მარშით გაიარა მანძილი იბერიის დედაქალაქამდე. არმაზის კედლებთან მომდგარი რომაელი ლეგიონებისა და პოლკების ნიშნების მოულოდნელმა აელვარებამ დააბნია ქართველთა მეფე.

თუ არა ხერხიანობა რომაელთა სახელოვანი სარდლისა, მას დიდი უსიამოვნება და შეიძლება მარცხიც კი ელოდა იბერთა მხრიდან, მით უმეტეს, რომ სულ რამდენიმე დღის წინ პომპეუსს ალბანელთა 40-ათასიანი ლაშქარი დაესხა თავს. მითრიდატეს, პონტოს მეფეს, რომაელთა წინააღმდეგ მებრძოლს, იბერთა დიდი იმედი ჰქონდა. პლუტარქე, ძველი ბერძნული მწერლობის საუკეთესო წარმომადგენელი, თავის „პარალელურ ბიოგრაფიებში“ წერდა: „იბერნი რიცხვით ალბანელებს არ ჩამოუვარდებოდნენ. გულადობითაც სხვებზე უფრო მამაცნი იყვნენ და ძალიან უნდოდათ მითრიდატესთვის ეამებინათ და პომპეუსი უკუეჭციათ: იბერნი არც მიდიელების

მორჩილებაში ყოფილან, არც სპარსებს ექვემდებარებოდნენ და თავის დროზე მაკედონელთა მბრძანებლობაც აიცდინეს თავიდან იმის წყალობით, რომ ალექსანდრე ფრიად სწრაფად გაბრუნდა ჰირიკანიიდან, მაგრამ პომპეუსმა იბერებიც დაამარცხა დიდ ბრძოლაში ისე, რომ ცხრა ათასი კაცი მოკლეს, ხოლო ათი ათასზე მეტი რომაელებს ჩაუვარდათ ტყვედ“ (პლუტარქე, რჩეული ბიოგრაფიები, 1975, გვ. 330).

პლუტარქეს მიერ ნახსენები იბერებთან გამართული „დიდი ბრძოლა“, ნამდვილად დიდი უნდა ყოფილიყო, რადგანაც მხედარმთავარ პომპეუსისათვის, რომელმაც მანამდე ორი ტრიუმფი მოაწყო რომში აფრიკისა და ევროპის დალაშქრისათვის, ჩვეულებრივი ომის „დიდ ბრძოლად“ სახელდება დიდების მომტანი არ იქნებოდა.

იბერების დამარცხება სასახელო იყო პომპეუსისათვის, რომაელთა მიერ „დიდად“ სახელდებულისათვის, რადგანაც, როგორც პლუტარქე ამბობს, მანამდე იბერების დამორჩილება ვერც მიდიელებმა და ვერც სპარსელებმა შეძლეს და ალექსანდრე მაკედონელიც ჰირიკანიიდან უკან გაბრუნებულა.

თუ რას ნიშავდა მიდიელთა, სპარსელთა და მაკედონელთა სახელმწიფოთა მორჩილებისაგან თავის არიდება, კარგად ჩანს დანიელის წინასწარმეტყველებიდან. ბაბილონში ებრაელთა ტყვეობის დროს მეფე ნაბუქოდონოსორის სიზმრის ახსნისას დანიელმა თქვა, რომ მრავალ ხალხზე გაბატონებული ბაბილონის სამეფოს შემდეგ მსოფლიოში წარმოიშობოდა სამი უდიდესი იმპერია: სპარსთა „მერე გამეფდეს, რომელი ეუფლოს ყოველსა ქვეყანასა (მეფობა მაკედონელთა, ბერძენთა), მეფობა მეოთხე (რომაელთა) იყოს ძლიერი როგორც რკინა“.

დამარცხება იბერიელებისა, რომლებმაც თავიდან აიცილეს მიდიელ-სპარსელთა და ბერძენთა ხელქვეშ ყოფნა, სასახელო იყო რომაელთა სარდლისათვის.

რომაელთა სომხეთში გამარჯვების შემდეგ იბერიის მეფეს ეჭვი გასჩენია, ვაითუ პომპეუსი საქართველოსაც მოადგეს და დაიპყროსო, და თვითონაც სასწრაფო საომარ მზადებას შესდგომია, პომპეუსისთვის კი დესპანები გაუგზავნია – მეგობრობის დასამყარებლად. პომპეუსი არ შემცდარა და, როგორც ითქვა, სასწრაფოდ იბერიაში შეჭრილა. იბერებს ვერც საზღვართან დადგომა მოუსწრიათ და ვერც ჩასაფრება, ომის სამზადისში მყოფი მეფე არმაზში იმყოფებოდა.

საქართველოს დედაქალაქის სახელი ბერძენ-რომაელი მწერლებისათვის I საუკუნიდანვე ცნობილია, მას „არმაზ ციხესაც“ უწოდებდნენ, მცხეთის შიდა ციხე-აკროპოლისის სასახლეში შეუტყვია არტაგს, რომ პომპეუსს მისი სამყოფელიდან მხოლოდ კედლებიღა ჰყოფდა. მეფემ, რომელსაც უცხოელები არტოკს უწოდებდნენ, ვერ მოახერხა ციხის დაცვა და საჩქაროდ მიატოვა იგი. არმაზში პანიკა შექმნილა, გარნიზონი დაბნეულა, ბრძოლაში დამარცხებულა და დანებებია პომპეუსს, მდინარის მეორე მხარეს გადასულ მეფეს კი რომაელთა ლაშქარი დადევნებია. მტერმა მოასწრო მტკვრის მთელი მარჯვენა სანაპიროს დაპყრობა. მიუხედავად იმისა, რომ რომაელები მტკვრის მეორე ნაპირზეც გადავიდნენ და ქართული ლაშქარიც რამდენიმე შებრძოლების შემდეგ ძირითადად დაამარცხეს, მეფის შეპყრობა ვერ მოახერხეს.

ქართლის მეფესა და პომპეუსს შორის მოლაპარაკება გამართულა, მშვიდობის სანაცვლოდ პომპეუსი მეფეს მძევლებს

სთხოვდა – სეფენულებს. მეფე ყოყმანობდა, ამასობაში ზაფხულმაც მოატანა და მდინარე პელორი დაჰატარავდა, ამით ისარგებლა პომპეუსმა და ერთ ადგილას, სადაც ფონი იყო, გაღმა გადავიდა. მაშინ კი არტაგ მეფემ იკადრა და თავისი შვილები მიძევლებად გამოიძეა. ამის შემდეგ იბერიის მეფემ და რომაელების სარდალმა ხელშეკრულება დადვეს“.

პომპეუსმა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში – კოლხეთშიც ილაშქრა, შემდეგ კვლავ აჯანყებულ ალბანელებს შეუტია და თითქმის მიაღვა კასპიის ზღვას.

პომპეუსს იბერიისა და ალბანეთის დალაშქვრის შემდეგ გადაუწყვეტია სამყაროს მოპირდაპირე მხარეც დაელაშქრა. ამის შემდეგ ის სამყაროს ოთხივე კუთხის მპყრობელად ჩათვლებოდა, იქამდე მის მიერ დალაშქრული იყო ევროპა და აფრიკა. „პომპეუსს მეტად მგზნებარე წადილი და მისწრაფება ჰქონდა სირია აელო და არაბეთზე გავლით მენამულ ზღვამდე მისულიყო, რათა გამარჯვებულს მიეღწია ოკეანემდე, სამყაროს რომ ყოველმხრივ გარს ევლება. მართლაც, იგი გამარჯვებული პირველი გავიდა ლიბიაში გარე ზღვის ნაპირებამდე, მერე ესპანეთში ატლანტის ოკეანეთი შემოსაზღვრა რომაელთა საბრძანებელი და მესამეჯერ სულ ახლახან, ალბანელების დევნის დროს, ცოტა დააკლდა, თორემ ჰირკანიის ზღვასაც მიაღებოდა, ამგვარად პომპეუსმა გადანყვიტა ლაშქრობათა წრე მენამული ზღვით შეეკრა და მხედრობა აქეთკენ დაძრა“ (პლუტარქე, იქვე, გვ. 333).

სწორედ სირიაში ომის დროს პომპეუსთან მივიდა იუდეველთა დეპუტაცია და მეფობის მაძიებელი ძმების სახელით ითხოვა დავის გადაჭრაში დახმარება.

ალექსანდრე მაკედონელის შემდეგ, რაც იმპერია ოთხად გაიყვეს მისმა მხედართმთავრებმა, იუდეა ხელთ იგდო პტოლემეელთა დინასტიის დამაარსებელმა, ეგვიპტის მეფე პტოლემე ლაგემ (ძვ.წ.აღ-ის 320-283), იგივე სოტერმა. ამის შემდეგ 120 წლის მანძილზე იუდეა პტოლემეთა დინასტიის ხელქვეშ იყო.

ეგვიპტური ხელისუფლება იუდეაში სელევკიდთა სირიულ-მა დინასტიამ შეცვალა. მეფე ანტიოქე III ლმობიერად ეპყრობოდა ებრაელებს, ხოლო მისი ტახტის მემკვიდრე სელევკ IV ფილიპატორი (ქრისტეშობამდე 187-175) პირიქით, მან ებრაელთა ტაძრების გაძარცვა მოინადინა, ანტიოქე IV-მ (175-163 წლები) კი ებრაელებს სინაგოგაში სიარული, ლოცვა აუკრძალა. მოითხოვა თაყვანი ეცათ ზევსისათვის და მხოლოდ ბერძნული ენით ელაპარაკათ. დაიწყო რეპრესიები, მისი ბრძანებით დანვეს წმიდა წიგნები, დაანგრეს ტაძრები, ურჩები სიკვდილით დასაჯეს, სასტიკად აწამებდნენ და ჩვილებთან ერთად კლავდნენ ებრაელ მორწმუნე დედებსაც კი. ამ დროს ებრაელებს მოევლინათ სახალხო გმირი ოთხმოცი წლის მათათია (ხას-მონელთა შთამომავალი) თავისი ხუთი ვაჟით. ხალხი საყოველთაოდ აჯანყდა და გაჰყვა მათათიას (ძვ.წ.აღ-ის 167). მისი გარდაცვალების შემდეგ აჯანყებას სათავეში ჩაუდგა იუდა, რომელსაც მაკაბი (ურო) შეარქვეს. მან მართლაც გაათავისუფლა თავისი ქვეყანა, აღადგინა ტაძარი. მისი სიკვდილის შემდეგ სახელმწიფოს მეთაურობდა იონათან მაკაბელი, შემდეგ კი მისი უმცროსი ძმა სიმონი (ძვ.წ.აღ-ის 143-135). მის დროს იუდეა დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ აღიარეს და სიმონს უწოდეს ნასი – თავადი. დადგინდა ქვეყანაში უმაღლესი სასულიერო წოდება მღვდელმთავრისა (ქურუმის) მემკვიდრეობით გადასულიყო მაკაბელთა გვარში.

რომმა ცნო იუდეის დამოუკიდებლობა და მასთან მეგობრული ურთიერთობაც დაამყარა. სიმონის ვაჟის იოან ჰირკანის დროს იუდეამ დიდებისა და ძლიერების უმაღლეს დონეს მიაღწია. დაიმორჩილა სამარიელები, გაანადგურა მათი მთავარი ტაძარი გერიზიმის მთაზე, დაიმორჩილა იდუმელები, მიაღებინა მათ იუდეველთა სარწმუნოება. მისი სიკვდილის შემდეგ დაეცა ძლიერება იუდეველთა სახელმწიფოსი, არისტობულის უზნეო ქმედებებმა სათავე დაუდო სისხლიან ომებს ტახტისათვის. მისი სიკვდილის შემდეგ სახელმწიფოს სათავეში ჩაუდგა მეორე ვაჟი ალექსანდრე იანაი (ძვ.წ. აღ-ის 103-76) – უფრო უზნეო მმართველი. ტახტისთვის ძმათა შორის ომს ორმოცდაათი ათასი იუდეველი შეენირა. ქმრის სიკვდილის შემდეგ დედოფალმა სალომემ ერთ ვაჟს – ჰირკან II-ს უზენაესი ქურუმს ხარისხი მიანიჭა, ხოლო მეორე ვაჟი არისტობულ II ჩამოაშორა სახელმწიფოს საქმეებს. დედის სიკვდილის შემდეგ ძმათა შორის ომი დაიწყო. ორივეს სურდა ტახტის დაჭერა. არისტობულმა თავი მეფედ გამოაცხადა. ძმათა შორის ომი წლების მანძილზე გრძელდებოდა. ბოლოს, ქრისტემობამდე 63 წელს, ძმებმა დახმარებისათვის პომპეუსს მიმართეს, რომელიც, როგორც ითქვა, იბერიაში გამარჯვების შემდეგ სამხრეთისკენ გაემგზავრა. პომპეუსი იმყამად სირიას ებრძოდა. რომაელი მხედართმთავარი ძმებს დაჰპირდა, რომ სირიაში გამარჯვების შემდეგ იუდეასაც ეწვეოდა და მათ საქმეებს გააარჩევდა.

ორი ათასი წელია, ახალი და ძველი აღთქმის ისტორიკოსები სიამოვნებით უთმობენ ადგილს თავიანთ შრომებში პომპეუსის ლაშქრობას იუდეაში, მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ ბერძენ-რომაელი ისტორიკოსებისათვის ეს თითქმის შეუმჩნეველი იყო.

პლუტარქე, რომელიც აღწერს იბერიაში პომპეუსის ლაშქრობას, იუდეაში მხედართავრის შესვლას გაკვირით იხსენიებს. ეს უთუოდ იმით იყო გამონვეული, რომ იბერია იმ დროისათვის ძველადვე არსებულ სახელმწიფოს წარმოადგენდა, ხოლო იუდეის სახელმწიფოებრიობა რომაელთა მიერ სულ რამდენიმე წლის წინ იყო აღიარებული. ეგვიპტელთა და სირიელთა, ანუ პტოლემეთა და სელევკიდთა სახელმწიფოების უღელქვეშ მოქცეულმა იუდეამ რომაელთა თვალწინ აღიდგინა სახელმწიფოებრიობა, რომელიც რომაელთა მიერვე იქნა საუკუნოდ დასამარებული.

რატომ მიიწვიეს ტახტისათვის მოქიშპე ებრაელებმა პომპეუსი თავიანთი საქმის გადასაჭრელად? თითქოს ამ კითხვას პასუხობს პლუტარქე – „პომპეუსის ძლიერების ხმა საკმაოდ შორის იყო გავარდნილი, მაგრამ ამაზე ნაკლებ როდი ქუხდა ხმა მის სამართლიანობაზე და კეთილმონწყალებაზე“ (იქვე, გვ. 334). სამართლიანმა და კეთილმონწყალე პომპეუსმა დაუდო საფუძველი ძლივს აღორძინებულ იუდეველთა სახელმწიფოს ნგრევას.

სამთვიანი ძნელი ალყის შემდეგ გაჭირვებით შევიდა რომაელი მხედართმთავარი იერუსალიმში გაბზარული კედლიდან. ომი გაგრძელდა ტაძრის შემოგარენში. ბრძოლებისას მღვდლები უწყვეტლივ აგრძელებდნენ ღვთისმსახურებას საკურთხევლის წინ, იქამდე, სანამ უკანასკნელი მათგანი მახვილით განგმირული არ დაეცა.

ასეთი მძიმე ბრძოლების მიუხედავად, პლუტარქე მხოლოდ ორიოდ სიტყვით გადმოგვცემს პომპეუსის იუდეაში შესვლას, სირიის რომის პროვინციად გამოცხადების შემდეგო, – წერს ის

– მხედართმთავარმა „იუდეა დაიპყრო და მეფე არისტობულე დაატყვევა“ (პლუტარქე, რჩეული ბიოგრაფიები, 1975, გვ. 334). თუკი იერუსალიმის კედლებთან ხანგრძლივი ომი პლუტარქეს აღწერის ღირსად არ ჩაუთვლია, უნდა ვიფიქროთ, რომ იბერი-აში პომპეუსის ლაშქრობა უფრო მნიშვნელოვნად და სასახ-ელოდ მიაჩნდა.

პომპეუსს იერუსალიმის აღების შემდეგ გადაუწყვეტია მსოფლიოში სახელგანთქმული ტაძრის დათვალიერება და წმიდათა წმიდაში შესვლაც კი, სადაც მხოლოდ მღვდელმთა-ვარს შეეძლო შესვლა, ისიც წელიწადში ერთხელ, რომაელები იქ ცნობისმოყვარეობამ შეიყვანა. მთელ ქვეყანაზე სხვადასხ-ვა ხმები დადიოდა წმიდათა წმიდას შესახებ. წარმართების ერთი ნაწილის მტკიცებით, იქ სასიკვდილოდ განწირული კაცი ჰყავდათ გამომწყვდეული, სხვები ამტკიცებდნენ, რომ იქ თავის გამოსახულება ინახებოდა. მაგრამ რა ინახებოდა იქ სინამდ-ვილეში? რომაელები რალაც არაბუნებრივს ელოდნენ, მაგრამ როგორი იყო მათი გაოცება, როცა ბისონის მძიმე ფარდის გადანევის შემდეგ იქ სიცარიელე იხილეს. წმიდათა წმიდაში არაფერი არ იყო, მათ საკურთხეველის წინ მხოლოდ შვიდტოტა შანდალი იხილეს, ანთებული სანთლებით. გაოცებულებმა შიშით დატოვეს ტაძარი, „მაგრამ რომაელები კიდევ უფრო გაოცდე-ბოდნენ, თუ გაიგებდნენ, რომ ისინი პირისპირ შეხვდნენ რე-ლიგიას, აკვანს ახალი სარწმუნოებისა, რომელიც მალე დაიპყ-რობდა აღმოსავლეთსაც, დასავლეთსაც, თეთრმარმაროვან ელადასა და მათ მშობლიურ რომსაც“ (იხ. ა. ბოგოლიუბოვ, სინ ჩელოვეჩესკი, გვ. 12-16).

მითრიდატე პონტოელის დამარცხებისა და სიკვდილის შემ-დეგ გამარჯვებული პომპეუსი რომისკენ გაემგზავრა. მას

ბრწყინვალე შეხვედრა მოუწყეს და ყოველმხრივ ალექსანდრე მაკედონელს ამსგავსებდნენ.

„ზეიმის დროს წინ მოჰქონდათ დაფები იმ ქვეყნებისა და ხალხების სახელთა აღნიშვნით, რომელნიც პომპეუსმა დაამარცხა და რომლებზედაც გამარჯვების ტრიუმფს იხდიდა. ეს იყო: პონტო, სომხეთი, კაპადოკია, პაფლაგონია, მიდია, კოლხეთი, იბერია, ალბანეთი, სირია, კილიკია, მესოპოტამია, ფინიკიისა და პალესტინის ტომები, იუდეა, არაბეთი...“ (პლუტარქე, გვ. 340). ტრიუმფში მიდიოდნენ სხვათა გვერდით იუდეველთა მეფე არისტობულე და იბერიელი სეფენულები. პლუტარქეს ცნობით, პომპეუსს იბერთა მეფისაგან მიღებული ჰქონდა ოქროს სანოლი, ტახტი და მაგიდა, საფიქრებელია, რომ ამ ნივთებმა ტრიუმფს ბრწყინვალეობა შესძინეს.

ჩვენი ეპოქის არქეოლოგებმა, რომლებმაც მცხეთის მონუმენტებში სამეფო სახლისათვის საჭირო მრავალი ზღაპრული სილიადის ნივთი აღმოაჩინეს, აღტაცება ვერ დაფარეს სანოლის ნაშთის აღმოჩენისას – „ყველაზე დიდ შთაბეჭდილებას ტოვებსო, – წერს ისტორიკოსი – სარეცლის ჩუქურთმოვან ფეხთა ვერცხლის ოთხი ერთნაირი გარესაკრავი – კაკლის ხისგან გამოთლილი მრგვალი ქანდაკება ერთმანეთზე გადაბმული არწივ-სპილოს სტილიზებული გამოსახულებებით, არწივის თავის ქანდაკებებით ვერცხლის სქელი ფირფიტებით გარშემოჭედილი“ (საქ. ისტ. ნარკვ. I, გვ. 704). პლუტარქეს ცნობით, როგორც აღინიშნა, პომპეუსისთვის მირთმეული სანოლი, მაგიდა და ტახტი ვერცხლის კი არა, ოქროსი ყოფილა.

იბერია პომპეუსის ეპოქაში ოქრომრავალი, ელინური გემოვნებით აყვავებული ქვეყანა იყო, როგორც ამას არქეოლოგია ადასტურებს.

ტრიუმფის დროს ფორუმზე პომპეუსს მითრიდატე პონტოელის დამარცხებისადმი მიძღვნილი სიტყვა წარმოუთქვამს. სწორედ მითრიდატეს დასამარცხებლად მოაწყო მან აზიაში დიდი ლაშქრობა. პონტოს სამეფოს რომი თითქმის ნახევარი საუკუნის მანძილზე ებრძოდა. პონტო ძველთაგანვე ქართველი ტომების საცხოვრისი ყოფილა და იქ სამეფო შექმნილა „-ქართველი (მეგრულ-ჭანური) და მისი მონათესავე ტომების მინა-წყალზე“ (საქართველოს ისტორია, I, 1958, გვ. 58).

არა თუ პონტო, მისი სამხრეთით მომიჯნავე კაპადოკიაც ქართველი ტომებით ყოფილა დასახლებული. პონტო და კაპადოკია პოლიტიკურად ზოგჯერ ერთმანეთს ფარავდა. ძველქართული ტომი ტაბალები (თუბალები) – სწორედ შემდეგდროინდელ კაპადოკიაში სახლობდნენ (ივ.ჯავახ. ქართ. ერის ისტ. I, გვ. 404).

იოსებ ფლავიოსი, როგორც ითქვა, ტაბალებს – იბერთა წინაპრებად, ხოლო მესხებს კაპადოკიელებად მიიჩნევდა. IV საუკუნეშიც კაპადოკია მესხების საცხოვრისი ყოფილა, არქიეპისკოპოსი ევსტატე (+360) – ქართველთა წინაპრების შესახებ წერს: „ობელმა – თობელები, ახლანდელი იბერები; ოსოხმა – მესხები, ახლანდელი კაპადოკიელები“ წარმოშვესო (იხ. გ. გოზალიშვილი, მითრიდატე პონტოელი, გვ. 161).

განსაკუთრებით საინტერესოა ჩვენთვის წინასწარმეტყველ ისაიას განმარტება IV საუკუნის კვირიელი ეპისკოპოსისათვის თეოდოტეს მიერ, ის ამბობს, რომ ისაია „...მოსოხებში – კაპადოკიელებს, თობელებში კი – იბერიელებს გულისხმობდაო“ (იქვე, გვ. 162).

პონტოს ქართველთა საცხოვრისად ასახელებდა V საუკუნეშიც რუფინუსი.

IV საუკუნის ეკლესიის სამი დიდი მამა – გრიგოლ ნაზიანზელი, ბასილი დიდი და გრიგოლ ნოსელი, ჩვეულებრივ ცნობილნი არიან სამი დიდი კაბადოკიელის სახელით. ჩვენი ისტორიული მატრიანე, როგორც ეს ვახტანგ გორგასლის ცხოვრებიდან ჩანს, გრიგოლ ნაზიანზელს მიიჩნევდა საქართველოს საკათალიკოსოს დაარსების სულიერ მეთაურად. სწორედ მის საფლავზე მისულ ვახტანგ მეფეს ეჩვენა სული გრიგოლისა და მისი საფლავის ეკლესიის მღვდელი პირველი ქართველი კათალიკოსი გახდა. კაბადოკიელნი იყვნენ ჩვენთვის ეროვნულ წმინდანებად ქცეულნი – წმიდა გიორგი, ქართველთა განმანათლებელი წმიდა ნინო, ჩვენს ეკლესიაში ისტორიულად დიდად მიღებული ბასილი დიდი ეპისკოპოსი, მისი ძმა – ეპისკოპოსი გრიგოლ ნოსელი, მისი დები – წმინდანები: ემილია, მაკრინა და თეოზევია. 1877 წელს დაიბეჭდა დ. ჩუბინაშვილის ნაშრომი მიძღვნილი კაბადოკიის მოსახლეობისა და ქართველი ხალხის ნათესაობის შესახებ. მკითხველისათვის ეს მტკიცება გასაგები იყო, რადგანაც ისტორიულად კაბადოკიელი მოღვაწენი მშობლიურად იყვნენ მიჩნეულნი ქართველთათვის. ე.ხინთიბიძემ, თავისი კვლევის შედეგად დაასკვნა, რომ „ბასილი კესარიელი ეროვნებით იყო ქართველი, მცირე აზიის ტერიტორიაზე მცხოვრები ქართველური ტომების ერთ-ერთი შტოთაგანის წარმომადგენელი, რომლებმაც ადრე იწამეს ქრისტიანული აღმსარებლობა, დაუახლოვდნენ მცირე აზიის კულტურულ ცენტრებს და ეზიარნენ ბერძნულ კულტურასა და განათლებას“ (გ. გოზალიშვილი, ორი ეტიუდი, 1965, გვ. 105).

კირიონ ეპისკოპოსი წერდა – „კაბადოკიელებს, დიდი ღვაწლი მიუძღვით ქრისტიანობის გავრცელების საქმეში. ოსტგუთებ-

ში ქრისტიანობა დანერგეს, როგორც ამას ბასილი ამტკიცებს, კაპადოკიელმა ტყვეებმა, ვესტგუთებში (IV ს.) გაავრცელა და განამტკიცა ქრისტიანობა ეპისკოპოსმა ულფილამ, ტყვე კაპადოკიელთა შთამომავალმა. სუგდელების განმანათლებელი... კაპადოკიელია“ (ეპისკოპოსი კირიონი, კულტურული როლი ივერიისა რუსეთის ისტორიაში, 1900, გვ. 9), კაპადოკიელი იყო წმიდა ნინო.

პონტოს სამყაროდან იყო მითრიდატე, მის ვაჟსაც ქართული სახელი – „მახარე“ ერქვა, მისი სამეფოს დედაქალაქი, რომელსაც შემდგომ კესარია დაერქვა – პომპეუსის ინიციატივით ხელახლა გაშენდა, მითრიდატეს ომების შემდეგ ეს ქალაქი ქრისტიანობის უდიდეს კერად იქცა.

დასრულება ბმირულისა და დაწყება სულიერი ეპოქისა

გაქრისტიანების შემდგომ, როგორც მოსალოდნელი იყო, შეიცვალა და შეივსო ზნეობა ყოველი ქართველისა. ახალმა ეროვნულმა სარწმუნოებამ გარდაქმნა ეროვნული თვალთახედვა, შეიცვალა წარმოდგენები, წეს-ჩვეულებანი და მიდრეკილებანი. მით უფრო, რომ ქართველობა ქრისტეს ერთგული იყო არა ასი და ორასი წლის, არამედ ორი ათასი წლის მანძილზე და ასეთად რჩება ამჟამადაც.

წარმართობის დროს ქართველთა ხასიათი, ქცევები და ჩვეულებანი სხვაგვარი ყოფილა, უფრო ჰეროიკული და გმირული – ამ სიტყვების სწორედ იმდროინდელი, ძველებური გაგებით.

„გმირებს“ ქართველთა წინაპრები თავიანთ მამა-პაპებს და მათ მშობლებს უწოდებდნენ, რომელთაც წარმოშობით ნოეს ძეს იაფეტს უკავშირებდნენ, იაფეტის ძმისწული თარში მამა ყოფილა თარგამოსისა. ქართველთა წინაპრები თარგამოსის შთამომავლები იყვნენ, სწორედ თარგამოსს უწოდებდნენ „გმირს“. ის ბაბილონის გოდოლის დაქცევის შემდეგ წამოსულა შუამდინარეთიდან და დამკვიდრებულა კასპიისა და შავი ზღვის შუა, არარატისა და კავკასიის მთებს შორის. მას რვა შვილი ჰყოლია – „გმირნი ძლიერნი და სახელოვანი“. ეს ამაზგი მომხდარა ქრისტეშობამდე რამდენიმე ათასი წლით ადრე.

თარგამოსის ძეთაგან პირველი, თანახმად მატეანისა, „უმეტეს გმირი იყო ყოველთასა, რამეთუ ეგევითარი არასოდეს ყოფილიყო არცა წყლის-რღვნის წინათ და არცა შემდგომად ტანითა, ძალითა სიმხნითა“ (ქ.ც. I, გვ. 4). მასში უნდა იგულისხმებოდეს ძველი ურარტუელნი – ხურიტები, რომელთა ქვეყანასაც „ხურლას უდნეს“ უწოდებდნენ, ხოლო თარგამოსის სხვა ძეების სახელებში ჟღერს ქართველთა და კავკასიელ ტომთა სახელები (ზოგი მათგანი მთავრდება ბერძნული ბოლოსართით – „ოს“, რომელიც, ჩანს, შემდეგ დაურთეს). ესენია: „ქართლოს, ბარდოს, მოვაკან, ლეკ, ჰეროს, კავკას, ეგროს“.

რვა გმირი, განუდგა ცნობილ, სახელოვან, დედამინაზე პირველ გმირს – ნებროთს, რომლის შესახებაც დაბადებაში ნათქვამია – „ქუშმა შვა ნებროთი, ამან დაიწყო ძალის გამოჩენა ქვეყანაზე. ძლიერი მონადირე იყო იგი უფლის წინაშე, ამიტომაც თქმულა, ნებროთივით ბუმბერაზი არისო უფლის წინაშე, მისი სამეფოს რჩეული ქალაქები იყო ბაბილონი, ერექი, აქადი, და ქალნე, შინაყარის ქვეყანაში. ამ ქვეყნიდან გამოვიდა

აშური და ააშენა ნინევე, რეხოხოთ-ქალაქი, ქალახი“ (დაბ. 10. 8-11).

თარგამოსიანთა განდგომის გაგებისთანავე ნებროთი თავის ძალებით გაემართა კავკასიისაკენ.

აქ ნებროთს „ჭურვილს რკინითა და რვალითა ტერფიდან ვიდრე თხემამდე“ ვერ უშველა ჯავშანმა, შემოგებებული რვა გამირთაგან უძლიერესმა „სტყორცნა ისარი და ჰკრა მკერდსა ნებროთისასა, ფიცარსა ზედა რვალისას. და განვლო ზურგით“ (ქ.ც. I, გვ. 7).

მამათა გამირულ სულსა და საგმირო საქმეებს კარგად აღწერს „ქართლის ცხოვრება“.

ასევე აღწერენ ჩვენი მემატრიანეები გამირთა შთამომავალ ქართველ მეფეთა გარეგნობასა და ხასიათს: – „ტანითა სრული, შვენიერი, ძლიერი, მხნე და ქველი“. აი, როგორ ებრძვის უცხო შემოჭრილ ტომს მეფე მირვანი – „წარუძღვა წინა ქვეითთა, ზურგით შემოადგინნა მხედარნი და მოვიდა კართა მათ შინა, ვითარცა ჯიქი სიფიცხითა, ვითარცა ვეფხი სიმხნითა, ვითარცა ლომი ზახილითა. იქმნა მათ შორის ბრძოლა ძლიერი, ხოლო მირვანს ვერ ჰკვეთდა მახვილი დურძუკთა, ვითარცა კლდესა სიპსა და დგა უძრავად, ვითარცა კოშკი მტკიცე და გაგრძელდა მათ შორის ბრძოლა და მოსწყდა ორგნითვე ურიცხვი, ხოლო იძლივნეს დურძუკნი და ივლტოდეს. მიუდგეს უკან ქართველნი, მოსრეს და ტყვე ქმნეს და შევიდა მირვან დურძუკეთს... და შეაბნა კარნი ქვითკირითა და უწოდა სახელად დარუბალ და დაჯდა მირვან მცხეთასა მეფობდა ნებიერად და უშიშად. იყო კაცი მიმნიჭებელი კეთილისა უხვად და შეიყვარეს იგი ყოველთა მკვიდრთა ქართლისათა“ (ქ.ც. გვ. 28).

ადერკი, რომლის საქართველოში მეფობის დროსაც ბეთლემს ურიასტანისასა იშვა ჩვენი მაცხოვარი იესო ქრისტე, ასე ებრძოდა მეტოქეს ტახტისათვის – „ალიზახნეს ორთავე ხმითა სასტიკითა და მიეტევნეს ურთიერთას და იწყეს ორთავე გვემად ოროლისა და ვერა ჰკვეთეს საჭურველსა ერთმანეთისასა და ბრძოლისა სიგრძესა შინა განუტყდა ოროლები. აღმოიღეს ჩუგლუგები და იწყეს ბრძოლად ჩუგლუგებითა ოდეს უხეთქიან ჩუგლუგი იგი საჭურველსა ზედა მათსა, ჰგვანდის ხმა იგი ხმასა მას უროს მჭედლისასა, რომელი ეცემის გრდემლსა და ხმა ზახილისა მათისა მსგავს იყო ქუხილისა. მაშინ ვერ სძლეს ურთიერთას, დაშვრეს და უკუაგდეს იმიერ და ამიერ. შელამდა დღე იგი და განისვენეს ორთავე და დილეულ კვალად გამოვიდეს აიღეს მშვილდები და იწყეს რბევად და სვრად ერთმანეთისა, ჰკრა ადერკი მკერდსა არშაკისასა და ველარა უფარა სიმაგრემან საჭურველისამან. განვარდა ზურგით და ჩამოვარდა არშაკ ცხენისგან“ (ქ.ც. I, გვ. 34).

ასე ხედავდნენ საგმირო საქმეებს ქრისტიანობამდელი ქართველები. ქრისტიანობის მიღების შემდეგ კი მათი შეხედულება შეიცვალა. სულიერი გამარჯვება და არა ხორციელი, აი, რა მიიჩნევა ახლა გმირობად.

წარმართი გმირი ამირანი იქამდე უძლეველი და დაუმარცხებელი, ხალხური თქმულებით, მარცხდება ქრისტეს მიერ. გმირია ამირანის მამა. დედაც წარმართულ ღვთაებად ითვლება. ძმობილები ბადრი და უსუპი – ძლიერი გმირები, ზემთაბუნებრივი თვისებების მქონენი არიან. „უსუპს ბეჭებ-შუა მზის მსგავსი ნიშანი აქვს და ბადრს მთვარის მსგავსი“. ამირანიც „ღვთაებრივი“ თვისებებითაა დაჯილდოებული; ოქროს კბილი

და საცრისოდენა თვალეზი აქვს. ხასიათით კი „შავსა ღრუბელსა საავდროდ გამზადებულსა“ ჰგავს. უკვდავი არსება – სიკვდილი კიდევ რომ ინდომოს, არ შეუძლია. ამირანს ღონეც გმირული აქვს. სიჩქარე გაქანებული ხისა აქვს, სიმარდე ზვავისა, ღონე თორმეტ უღელს ხარ-კამეჩისა, მინას უმძიმს მისი ტარება, დევეებს ადვილად ხოცავს, მზის მყლაპველ და ცეცხლის მფრქვეველ გველეშაპს ამარცხებს. ძალიც არაჩვეულებრივი ჰყავს – ორბის ლეკვი, ფრთოსანი, „მას ბეჭებზე ორბის ფრთები აქვს“

ამირანი იტაცებს ქალს ყამარს. ივანე ჯავახიშვილის მიერ ელამიტურ „ღვთაება“ ლაგამარად ანუ აფროდიტად მიჩნეულს (ქართ. ერის ისტ. I, გვ. 194, 1979), ამ ქალს დედ-მამა ცაში ჰყოლოდა. მამა ამინდის შემცვლელი და წვიმის მომყვანია, როცა ამირანი შეება, მის მუზარადს ცეცხლის ნაპერწკლები სცვიოდა. მისი სულის შებერვით კი ამირანი „ჩოქზე დაეცა“. მამის ჯარის ადგილიდან დაძვრისას – ცა მოიღრუბლა, წამონ-ინნკლა, შემდეგ კი კოკისპირული წვიმა წამოვიდა. ღრუბელი ჯარის ჩრდილია. ამირანის მასთან ბრძოლა მოგვაგონებს თარგამოსიანებისა და ნებროთიანების შებრძოლებას –

- „იქმნა მათ შორის ბრძოლა სასტიკი –
რომელი ემსგავსა სასტიკებასა ჰაერისასა,
რამეთუ მტვერი ფერხისა მათისა –
ვითარცა ღრუბელი სქელი,
ხმა პირისა მათისა –
ვითარცა ხმა ქუხილისა
სიმძლავრე ისრისა მათისა –
ვითარცა ტეხა მეხისა

ტყორცნა ქვისა მათისა –
ვითარცა სეტყვა ხშირი
და დათხევა სისხლისა მათისა
ვითარცა წვიმისა ღვარი“

ამირანი არაჩვეულებრივი გმირია ძველ ქართველთა წარმოდგენით. იმდენად არაჩვეულებრივი, რომ გაბედა და თვით ღმერთს შეებრძოლა. ხალხური ფანტაზიით და სარწმუნოებრივ-სიმბოლური განხატებით, ამირანი თავის ნათლიას – იესო ქრისტეს გაუკადნიერდა და ღმერთი „საჭიდაოდ“ გამოიწვია, რომ გამოეცადა, ვინ უფრო ღონიერი იყო“ (ამ სახით წარმართული ქართული თეოლოგია ეჯიბრება ახალს, ქრისტიანულს). ავსულებთან და დევებთან უძლეველი, თავისთავად კეთილშობილი და კაცთმოყვარე გმირი, ღვთის მიმართ გაამაყებული, დაისაჯა. ხალხური თქმულებით, იესო ქრისტემ ის მიაჯაჭვა კავკასიონის მწვერვალზე.

უნდა ჩავთვალოთ, რომ ღმერთთან მებრძოლი ამირანის დამარცხება არის სიმბოლური სახე გმირულ-წარმართული ეპოქის დასრულებისა და დაწყება ახალი სულიერი ეპოქისა, ქრისტიანობისა, ანუ სულის ზემისა ხორცზე. დათრგუნვა ხორცის და აყვავება სულის – აი, რა მოეთხოვება ახალი სარწმუნოების მიმდევრებს. ქრისტეს მიერ ამირანის მიჯაჭვა სიმბოლური სახეა ასევე იმისა, რომ ეროვნული თვალთახედვა შეიცვალა, ახლა წარსული სხვაგვარად ანალიზდება, მომავალი სხვაგვარად განიჭვრიტება. გმირობა ახლა სულიერებაა, სულიერი ეპოქის ერთ-ერთი მთავარი საკითხია რკვევა იმისა, თუ რა არის სიცოცხლე, ცხოვრება, რა არის სიკვდილი, შეიძლება თუ არა სიკვდილის დამარცხება, სიცოცხლის გამარა-

დიულება. სამაგალითოა ერთი ამბავი: ნარმართ უფლისწულს – იოდასაფს – უმაღავენ, რომ არსებობს ავადმყოფობა, სიბერე, სიკვდილი, მაგრამ ის ახერხებს გამოვიდეს მის ირგვლივ ხელოვნურად შექმნილ ილუზიურ სამყოფლიდან და პირისპირ შეხვდეს ცხოვრებას. თავის სიცოცხლეში პირველად ნახავს ავადმყოფს, მიხრწნილ მოხუცს. იკითხავს მის შესახებ რა მოელის ამ კაცსო?“ – უპასუხეს – სიკვდილიო. „და რაი არს სიკვდილი“? კითხულობს გაოცებით. „განქარდების სახსენებელი ამისი ქვეყნით“. იოდასაფი როცა შეიტყობს, რომ იგივე სიკვდილი ელის ყოველ ადამიანს და თვით მასაც, შეძრწუნდება, აუდუღდება გული. ურვა-ტირილით კითხულობს, არის თუ არა სადმე ქვეყანა, სადაც ადამიანები არ კვდებიან. უფლისწულის უსასოობით შეწუხებული აღმზრდელები ტირილითვე პასუხობენ – „არ არის ცასა ქვეშე ეგევითარი ქვეყანა, ჰოი ძეო მეფისაო, რომელთა შინა განერენ კაცნი საღმობათაგან და სიკვდილისაგან“ (ძველი ქართ. ლიტერატურის ქრესტომათია, ტ. I, 1946, გვ. 280).

ყოველ ადამიანს, მდიდარს თუ ღარიბს, გმირს თუ ჯაბანს, ერთნაირი ბოლო აქვს – სიკვდილი, გაქრობა. ამის გაგებით შეძრწუნებულ და დამწუხრებულ უფლისწულს ავტორი ადარებს თვალაუხელელ ბრმას, ყრუს, უტყვეს, უძღურსა და ნაკლულევანს. თუმცა კი, გარეგნულად ბრწყინვალეს, ხორციელად მშვენიერს, ახალგაზრდასა და ჯანსაღს. მის „განკურნებას“ ინებებს უდაბნოდან მოსული ქრისტიანი, გარეგნულად ღარიბი, ლატაკი და ხორციელად უძღური. მისი შემხედვარე უფლისწული ცდილობს უდაბნოში მცხოვრები ქრისტიანი მოღვაწეების დახმარებას. თხოვს წაიღოს „საფასე“

– ფული, რათა ის შეენიოს თავის უდაბნოელ ძმებს. მეუდაბნოე მიუგებს – „ვითარ მისცემ საფასესა მოყვასთა ჩემთა, რამეთუ უკანასკნელი მათი უმდიდრეს არს შესნა?“

– და როგორ არის შესნა ძმათაგან უგლახაკესი ჩემზე მდიდარი, მაშინ, როცა თვითონვე ამბობ, რომ არაფრის მქონენი ხართ?

– იმას მოგახსენებთ, რომ თქვენში მდიდარი კიდევ ზრუნავს თავის ქონების გაზრდისათვის, ამის გამო მუდამ შფოთავს, ხან იქით ეცემა, ხან აქეთ, რათა კიდევ უფრო მეტი შეკრიბოს, ხოლო ჩემი ძმები არაფრისათვის არ ზრუნავენ – არც საჭმლისათვის, არც შესამოსელისათვის, რადგან მდელოს ბალახისაგან ზომიერად იკვებებიან და მის გამო აღიდებენ ღმერთს. მათ დატოვებული აქვთ ქვეყნიური სიმდიდრე და სოფლის ამაოებანი, იხარებენ და იშვებენ სულით, რამეთუ მოელიან ცათა სასუფეველს.

იოდანსაფი შეიტყობს, რომ არსებობს სული და არსებობს უკვდავება სულისა. მას აეხილება თვალი, დაინახავს, თუ სად და როგორ ეძებოს უკვდავება და მოიპოვოს იგი. ამის შემდეგ ეუბნება თავის მამას მეფეს – „დაინახე უმჯობესი და შეიტყე, რომ მოკვდავი ხარ და შესნა ყოველ ამქვეყნიურ დიდებას სხვას დაუტოვებ, რადგანაც ყველა კვდება და მათი საცხოვრებელი, მონაგები სხვებისა ხდება, „ხოლო შემდგომად ჟამთა აღდგომად ვართ და მიეგების კაცად-კაცადსა საქმეთა მათთაებრ“ (იქვე, გვ. 296).

ერთხელ იხილავს ჩვენებით სამოთხის დიდებულებასა და სიმშვენიერეს, ანგელოზები მის შესახებ აუწყებენ „ეს არის წმიდათა განსასვენებელი“. იხილავს ასევე ჯოჯოხეთის

საშინელებას და სატანჯველს და მის შესახებ შეიტყობს, რომ ის არის „მისაგებელი ცოდვილთა“. სწორედ ჯოჯოხეთის საშინელებით შეძრწუნებული ითმენს და მის საცდუნებლად მიყვანილი ქალის სიყვარულს არ პასუხობს, უფრო მეტი, ანთებს სანთელს, ცეცხლის ალს უშვერს თითს, ხორცი ეწვის, ის კი ამბობს – „თუ ამ მცირე ცეცხლს ვერ გავუძლებ, ჯოჯოხეთის საუკუნოვან დაუშრეტელ ცეცხლს როგორღა გავუძლებ, თუ ამ ქალთან ცოდვას არ გავერიდები?“.

დათრგუნვა ხორცისა, გაღალღება სულისა – საუკუნო სიცოცხლის მისაღებად – აი, ახალი სარწმუნოებრივი იდეალი. სწორედ ესაა ახლა გმირობა.

აღნიშნულ თემას ეხმაურება „მოთხრობა აბეკურაისი“, რომლის გმირი (უკვე არა ძველი, არამედ ახალი მნიშვნელობით) არის „ყვითელ პირითა, მძაფრითა მარხვითა, შრომითა და მღვიძარებითა“, რომელიც დედოფლის ხორციელ სიყვარულს უარყოფს, და ნაცვლად მიიღებს სატანჯველს, ის ამბობს: – „გვემაჲ ჩემი – განსვენებაა სულისა ჩემისაჲ, სატანჯველი ჩემი – საშვებელი სულისა ჩემისაჲ“ (პ. ინგოროყვა, დასახ. ნაშ. გვ. 281). ის ითმენს თავისი სულის უკვდავებისათვის, სულის გადარჩენისათვის. ესაა ახალი გმირობა.

ქართული საზოგადოებისათვის, რომელსაც ქრისტიანობის მიღებამდე ასეული წლების მანძილზე გმირობის სხვაგვარი იდეალი ჰქონდა, მისი ტრადიციებითა და მემკვიდრეობით, არ უნდა ყოფილიყო ადვილი ახლის მიღება და გათავისება. ხდებოდა მათი ურთიერთშერწყმა.

ძველგმირულ ჰეროიკულისა და ახალი სულიერის შერწყმის კარგი მაგალითია წმიდა მეფე ვახტანგის ცხოვრების მო-

მენტები. ის ამარცხებს ბუმბერაზ გოლიათ ბაყათარს, რომლის მშვილდის სიგრძე თორმეტი მტკაველია, ისარი კი ექვსი მტკაველი. მისი მოკვლის შემდეგ ის ამბობს – „არა ძალითა ჩემითა ვძლიე, არამედ დამბადებლისა ჩემისათა, რამეთუ ძალი ქრისტესი – ჩემთანა და ჯვარი მისი პატიოსანი საჭურველ ჩემდა“.

მსგავსი სულისკვეთება – მხნეობა ღვთის შენენით – საუკუნეთა მანძილზე გასდევდა ქართველობას, გრიგოლ ბაკურიანის ძე წერდა: „ქართველნი ვართ ნათესავით მხნენი და მხედრობით აღზრდილნი“ – და ამავე დროს – მისივე სიტყვით – „უმანკონი და გულ-მარტივნი“ (პეტრინონის ქართული მონასტრის ტიპიკონი, ა. შანიძე, ტ. IX, გვ. 103). იმდენად, რომ „ჩვენი ნათესავის უმანკოებისა და გულ-მარტივობის“ გამო თვით დედა ღვთისმშობელი ეშველება ქართველებს შესაფერის მომენტში. მაგალითად, ქართველებს გარეკვას უპირებდნენ – საბერძნეთის ერთი მონასტრიდან, ამის გამო დედა ღვთისა ბრძანებს, ვინც ქართული ენით მეტყველ ადამიანებს არ შეინყნარებს – ჩემი მტრები არიანო: „ანუ არა უწყია, ვითარმედ მრავალნი დამკუიდრებად არიან მთასა ამას მათისა ენის მეტყველნი და ცხოვნებად არიან და რომელნი მათ არა შეინყნარებენ, მტერ ჩემდა არიან“ (ცხოვრება ილარიონ ქართველისა, ქრესტომათია, 1946, გვ. 172).

ერთი საუკუნის შემდეგ, კვლავ დედა ღვთისა გამოეცხადა უცხოეთში მცხოვრებ მომაკვდავ პატარა ექვთიმე მთანმინდელს, მოხედა მის სწეულებას და უთხრა – „აღსდევ, ნუ გეშინინ და ქართულად ხსნილად უბნობდი!“ (იქვე, გვ. 183). და ამის შემდეგ ქართული სიტყვა, მისგან ვითარც წყაროდ ამო-

დიოდა „უნმინდეს ყოველთა ქართველთასა“, გაამდიდრა წიგნთაგან დიდად ნაკლოვანი ქართლის ქვეყანა სულიერი საუნჯით.

ასურელი მამები, გრიგოლ ხანძთელი, ილარიონ ქართველი, იოანე, ექვთიმე და გიორგი მთაწმიდელები და მრავალი სხვა სულიერი მოღვაწენი იქცნენ ქართველთა ზნეობრიობის მასწავლებლებად, მათ დაიჭირეს ის ადგილი, რომელიც ადრე ქართველთა ცნობიერებაში „გმირებს“ ეჭირათ.

სარჩვი

სამყაროს შექმნა	3
ბაბილონის გოდოლის დაცემა, ენათა და ტომთა წარმოქმნა	9
მსოფლიო ენათა ოჯახები	12
პროტოქართველური ენის მატარებელი ეთნოსის განსახლება	17
ალექსანდრიისა და ერთან	30
თუბალი და მოსოქი	43
იბერი	57
ალალი და არამი (ურარტუ და არმენია)	76
ფარნავაზი	88
ქართული საღვთისმსახურო ანბანის ფუძისდება	105
ახალი ალექსანდრიისა	122
არმავი, აჭურამავა, მოლოდინი მესიისა	133
პომპეუსის ლამქრობა ისრაელსა და იბერიაში	150
დასრულება გმირულისა და დანყება სულიერი ეპოქისა	161